

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)
ANABİLİM DALI

HZ. HÜSEYİN'İN HAYATI, HİLÂFET
MÜCADELESİ VE DİN ANLAYIŞI

DOKTORA TEZİ

Zamira AHMEDOVA

Ankara – 2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)
ANABİLİM DALI

HZ. HÜSEYİN'İN HAYATI, HİLÂFET
MÜCADELESİ VE DİN ANLAYIŞI

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Zamira AHMEDOVA

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Eyup BAŞ

Ankara – 2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)
ANABİLİM DALI

HZ. HÜSEYİN'İN HAYATI, HİLÂFET
MÜCADELESİ VE DİN ANLAYIŞI

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Eyup BAŞ

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../..../20....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Amacı, Metodu ve Kaynakları	1
1. Araştırmanın Amacı	1
2. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	3
B. Ehl-i Beyt ve Hilâfet	6
1. Ehl-i Beyt'in Anlamı	7
2. Hilâfet'in Anlamı	12

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. HÜSEYİN'İN HİLÂFET MÜCADELESİ ÖNCESİ HAYATI

A. Hz. Hüseyin'in Çocukluğu ve Ailesi	19
1. Hz. Hüseyin'in Çocukluğu	20
2. Hz. Hüseyin'in Ailesi	31
a) Hz. Ali	32
b) Hz. Fâtıma	35
c) Hz. Hasan	38
d) Eş ve Çocukları	44
B. Râşid Halifeler Devrinde Hz. Hüseyin	46

1. Hz. Ebû Bekir Dönemi	47
2. Hz. Ömer Dönemi	48
3. Hz. Osman Dönemi	49
4. Hz. Ali ve Hz. Hasan Dönemi	51

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. HÜSEYİN'İN HİLÂFET MÜCADELESİ

A. Hz. Hüseyin'de Halifelik İddiasının Oluşumu	53
1. Siyasî Etkenler	55
2. Sosyal Etkenler	59
3. Psikolojik Etkenler	64
B. Kerbelâ Olayı ve Hz. Hüseyin'in Şehit Edilmesi	73
1. Hz. Hüseyin'le Kûfelilerin Mektuplaşmaları	73
2. Müslim b. Âkil'in Kûfe'ye Gönderilmesi ve Şehit Edilmesi	74
3. Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye Doğru Hareketi	79
4. Hz. Hüseyin'e Yapılan Baskılar	81
5. Hz. Hüseyin'in Şehit Edilmesi	85
6. Kerbelâ Hüznü	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. HÜSEYİN'İN DİN ANLAYIŞI

A. Hz. Hüseyin'in Din Anlayışında Ailesinin Rolü	93
1. Hz. Peygamber'in Rolü	94

2. Anne ve Babasının Rolü	97
B. Râşid Halifeler Dönemindeki Gelişmeler	100
C. Kerbelâ Olayına Bağlı Gelişmeler	103
1. Hilfu'l-Fudûl Uygulaması	103
2. Olaylar Karşısındaki Tutumu	104
3. İstişareye Açık Olması	105
4. Peygamberleri Örnek Edinmesi	106
5. Kader İnancı	106
6. Başkalarının Hakkını Gözetmesi	108
7. Dinî Vecibeler Konusundaki Titizliği	109
8. Duasının Kabul Olması	110
9. Cihat Konusundaki Düşüncesi	113
10. Önderlik Konusundaki Görüşü	113
11. Sözünde Durmayanlar Konusundaki Görüşü	114
SONUÇ	116
EKLER	119
KAYNAKÇA	134

ÖNSÖZ

İslâm tarihinin başlangıcından günümüze kadar Müslümanların hayatını etkileyen çok sayıda olay yaşanmıştır. Bu olayların bazıları Müslümanlara mutluluk vermiş, bazıları da acı duygusu hissettirmiştir. Yaşanmış olaylar ayrıca onlara ders almaları gereken tecrübeler kazandırmış ve onların hayat tarzlarıyla yoğrularak zengin bir medeniyetin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Yaşanan bunca olayların sayısı bir yana, bunlardan bazılarının şüphesiz ayrı bir yeri vardır. Bu özel olaylar, İslâm tarihinin kırılma ve dönüm noktalarını oluşturmuş, onun gidişatına yön vermişlerdir. Aynı zamanda bu önemli olaylar, tarihin temel taşları olarak diğer olayların anlaşılmasında da vazgeçilmez değerler olmuşlardır. Onların etkileri her zaman kendini belli etmiştir.

İşte böyle öneme sahip olan olaylardan birinde Hz. Hüseyin yer almıştır. Ne var ki, bir Peygamber torunu olarak onun başına gelenler İslâm tarihinin acı hatıralarına kazınmıştır. O günden bu güne Müslümanları etkilemiştir.

Bu öneminden dolayı ele alıp incelemeye çalıştığımız “*Hz. Hüseyin’in Hayatı, Hilâfet Mücadelesi ve Din Anlayışı*” adlı doktora tezi giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Girişte; araştırmanın amacı, metodu ve kaynakları ortaya konulmuştur. Ayrıca “*Ehl-i Beyt*” ve “*Hilâfet*” kavramları ele alınmıştır. Böylece konuyla ilgili en önemli iki kavram ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Birinci Bölüm’de; Hz. Hüseyin’in hilâfet mücadelesi öncesi hayatı ana başlığı altında, Hz. Hüseyin’in çocukluğu ve ailesi, Râşid halifeler devrinde Hz. Hüseyin konuları kısaca belirlenmeye ve incelenmeye gayret edilmiştir.

İkinci Bölüm’de; Hz. Hüseyin’in hilâfet mücadelesi ana başlığı altında, Hz. Hüseyin’de halifelik iddiasının oluşumu, Kerbelâ olayı ve Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi gibi konular ortaya konulmaya ve analiz edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü Bölüm’de; Hz. Hüseyin’in din anlayışı ana başlığı altında, Hz. Hüseyin’in din anlayışında ailesinin rolü, Hz. Hüseyin’in din anlayışına bağlı Râşid halifeler dönemindeki ve Kerbelâ olayına bağlı gelişmeler ele alınmıştır.

Sonuçta ise; ulaşılan neticelere yer verilmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmamız boyunca birçok kurum ve kişinin yardım ve desteğinden yararlandık. Bu süreçte destek veren tüm kurumlara ve şahıslara şükranlarımı sunuyorum. Kırgızistan’da ilahiyat tahsiline başlamamdan bu güne kadar her konuda yardımlarını gördüğüm Türkiye Diyanet Vakfı ve Diyanet İşleri Başkanlığı yöneticilerine, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki hocalara, özellikle de İslâm Tarihi Anabilim dalındaki hocalarıma teşekkürlerimi arz ediyorum. Çalışmamın başından sonuna kadar değerli tavsiyeleriyle yol gösteren, yardım ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Eyup Baş Bey’e şükranlarımı sunuyorum.

Zamira AHMEDOVA

Ankara-2011

KISALTMALAR

bkz.	: bakınız
çev.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
H.	: Hicrî
M.	: Miladî
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
tah.	: tahkîk eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: tarihsiz
vd.	: ve diğçerleri
v.	: vefatı
vs.	: ve saire
yrs.	: baskı yeri belli değil

GİRİŞ

İslâm tarihinin önemli şahsiyetlerinden sayılan Hz. Hüseyin, hem geçmişte hem de günümüzde hakkında en çok araştırma yapılan, eserler kaleme alınan birisidir. Onun bu önemi bir yandan Hz. Peygamber'in torunu olmasından kaynaklanırken, diğer yandan İslâm tarihinin dönüm noktalarından biri olan ve trajik olarak sonuçlanan Kerbelâ'da yaşadığı olay sebebiyledir. Bundan dolayı Müslümanlar her zaman onun üzerinde düşünmüşler, geçmişte yaşananların detay ve izlerini araştırmaya çalışmışlardır. Böylece onun hayatına her dönemde ayrı bir yorum ve zenginlik katmışlardır. Günümüzde de bunlar anlaşılmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Öyle görülüyor ki bu durum daha sonraki dönemlerde de ilgi duyulmaya ve araştırılmaya devam edecektir.

Burada öncelikle araştırmanın amacı, metodu ve kaynakları ortaya konulduktan sonra "*Ehl-i Beyt*" ve "*Hilâfet*" kelimelerinin sözlük ve terim anlamı incelenmeye gayret edilecektir. Ardından da bu kavramların İslâm tarihindeki yeri üzerinde kısaca durularak konuyla ilişkisi ortaya konulacaktır.

A. Araştırmanın Amacı, Metodu ve Kaynakları

1. Araştırmanın Amacı

Belirttiğimiz gibi İslâm tarihine damgasını vuran birçok olay mevcuttur. Bu olaylardan bazıları Müslümanlarda derin izler bırakmıştır. Bunlardan biri şüphesiz Hz. Hüseyin'in yaşadıklarıdır. Onun başına gelenler tüm Müslümanları etkilemiştir.

Onun acı hatırası günümüze kadar canlılığını korumuştur. Amacımız süre gelen bu hatırayı ilmî verilerle incelemek, paylaşmak ve bundan ders çıkartmaya yönelik az da olsa katkı sağlamaya çalışmaktır. Bunun yanında yaşananları açık ve sağduyulu olarak değerlendirmenin Müslüman ilim adamlarının önemli görevlerinden biri olduğu kanaatindeyiz.

Geçmişte yaşanmış olayların her zaman çağın veri ve şartlarına göre yeniden ele alınarak yorumlanması gerekmektedir. Bu uygulama araştırması yapılan konunun tekrardan tazelenmesine imkân vermektedir. Bunun yanında konunun üzerine farklı birtakım yorumlar ilave edilerek onun zenginleşmesine ve ayrıca günün şartlarına uyarlanmasına ve daha anlaşılır duruma gelmesine vesile olmaktadır. İşte bu anlayıştan hareket ederek yapacağımız araştırma ile hem konunun önemini belirtmek, hem de bu alanda yapılan çalışmalara küçük bir katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Üstelik İslâm tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Hz. Hüseyin konusunda Müslüman topluluklarında araştırmalar yapılmış olmasına rağmen¹ halkın Hz. Hüseyin'in hayatı ve dinî yaşamı konusunda henüz yeterli seviyede bilgiye sahip olduğu söylenemez. Bu durum Orta Asya Türk toplulukları bağlamında değerlendirildiğinde daha da net anlaşılmaktadır. Belirtmeliyiz ki, buralarda Hz. Hüseyin hakkında henüz yeterli çalışmalar yapılmamıştır. Üstelik halkın çoğu Hz. Peygamber'in ehlinin sadece ismini bilmektedirler. Haklarında fazla bilgi bulunmasa da, insanlar onları canı gönülden sevmekte, onların isimlerini çocuklarına ad olarak vermektedirler. Ayrıca halk nazarında (örneğin Kırgızlarda) Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in aralarında bir yaş fark olmasına karşın, ikiz kardeş olarak algılanmakta,

¹ Örneğin Kerbelâ konusunda Müslüman dünyasında yapılan bazı eserlerin listesi konusunda bkz. Ali Aksu, "Kerbela Literatürü", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, Sivas 2010, I, 355-372.

bundan dolayı onların isimleri genelde ikiz çocuklarına ad olarak verilmektedir.² Bu durumun Hz. Peygamber'in onlarla her zaman aynı düzeyde ilgilenmesi, bir arada zikretmesi ve ikisine de aynı şeyleri söyleyerek yüceltmesinden kaynaklandığını belirtmek mümkündür. Amacımız diğer Türk toplumlarındaki bu eksikliklere değinerek, ileride bu konuda yapılacak araştırmalara katkı sağlamaktır.

Arap toplumunda eskiden beri süregelen Hâşimoğulları ile Ümeyyeoğulları arasındaki rekabet, Hz. Peygamber'in vefatıyla tekrar canlanmış ve sert sürtüşmelere sebep olmuştur. Bu ayrılık sadece onları değil tüm Müslümanları etkilemiştir. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesiyle bu durum daha da kronikleşmiş, İslâm dünyası bölünmeye maruz kalmıştır. Bölünme başlangıçta ne kadar hilâfet meselesindeki görüş farklılığı gibi görünse de, zaman içerisinde birçok olumsuz hadiselerin yaşanmasına sebep olmuştur. Müslümanların huzur içerisinde bir arada yaşamalarına engel teşkil etmiştir. Ancak günümüzün şartları değişmiştir. Günümüzün gerçekleri eskiden yaşananların günümüze yansıtılmaması ve onlardan ibret alarak Müslümanların bir arada yaşamalarını kaçınılmaz kılmıştır. Yapacağımız araştırma ile bunların önemini belirtmek, Müslümanların ortak değerlerini vurgulamak amaçlanmıştır.

2. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Tezimizi sağlıklı bir şekilde ortaya koymak için ve Tarih ilminin doğası gereği konuya tarafsızca yaklaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca olaylar tasvirî (deskriptif)

² Aynı şekilde ikiz kız çocuklarının ilk doğanına Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma'nin (Patma) isimi, ikinci doğanına ise, onun diğer bir ismi olan Zehrâ (Zûra) ismi verilmektedir. Böylece halk Hz. Peygamber'in ehline olan sevgisini en iyi şekilde göstermektedir.

olarak yansıtılmaya gayret edilmiştir.³ Araştırmamıza kaynaklık eden eserler önce önemine göre içerdiği bilgiler taranmış ve ardından değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bilindiği gibi Tarih ilmi, XIX. yüzyıla kadar siyasî hayatın anlatımı olarak algılanmış, olayların geçmişi bu yönde anlatıla gelmiştir. Ancak Tarih ilmindeki gelişmeler, bu alandaki araştırmaların kapsamının da genişlemesine vesile olmuştur. Böylece geçmişi sadece siyasî boyutuyla ele almanın yetersiz olacağı anlaşılmıştır. Yani Tarih ilminin, geçmişle ilgili gerçekleri daha net ve anlaşılır bir şekilde yansıtmasında, o günün siyasî olayları dışında, sosyal, kültürel ve benzer faaliyetlerini de araştırması gerekli görülmüştür. Bu gelişmeler tabiatıyla İslâm Tarihi'nin de bu doğrultuda değerlendirmesine yol açmıştır. Böylece geçmişteki sosyal ve kültürel yaşamla ilgili gerçekleri günışığına çıkartma, onları günün insanının bilgisine sunma eğilimi içerisine girilmiştir.⁴

Araştırmamızda bu bakış açısı da göz önünde bulundurulmuş, mümkün olduğu kadar Hz. Hüseyin'in yaşadığı ortam, onun olaylar karşısındaki tutumu, sosyal ilişkileri ve inandığı değerleri yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda onun Hz. Peygamber başta olmak üzere ailesi ile ilişkileri ortaya konulmuştur. Böylece onların Hz. Hüseyin'in hayatındaki yeri ve önemi değerlendirilmiştir. Ardından Hz. Hüseyin'in yaşadığı Kerbelâ olayını ele alırken de, buna sebep olan siyasî nedenlerin yanında sosyal ve psikolojik nedenler tespit edilmeye gayret edilmiştir. Böylece, o

³ Bir tarihçinin dikkat etmesi gereken hususlar konusunda bkz. İrfan Aycan-Mahfuz Söylemez, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1998, 7-8; İslâm Tarihi alanında kullanılan usul konusunda bkz. Mehmet Özdemir, "İslâm Tarihi Araştırmalarında Yöntemle İlgili Bazı Mülâhazalar", *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Problemi II*, İstanbul 2004, 916-922.

⁴ Geniş bilgi için bkz. İbrahim Sarıçam, "İslâm Tarihinin Kaynaklarıyla İlgili Problemler ve Çözümüne İlişkin Bazı Düşünceler", *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Problemi II*, İstanbul 2004, 891.

günün ortamı ve durumu yansıtılmaya çalışılmıştır. Sonunda Hz. Hüseyin'in sadece Kerbelâ olayı bağlamında değil, aynı zamanda bir peygamber torunu sıfatıyla da anılması ve ondan daha fazla örnek alınması gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı onun din anlayışıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmamızda mümkün olduğu kadar temel kaynaklardan faydalanılmaya gayret edilmiştir. Bilindiği gibi Hz. Hüseyin'le ilgili bilgiler Hadis kitaplarında yer almaktadır. Bundan dolayı bu bilgilerden yararlanmak için öncelikle sahihliğinde ittifak edilen altı hadis kitabına müracaat edilmiştir. Onlardan Hz. Hüseyin'le ilgili hadis rivayetleri tespit edilmiş ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bunun yanında diğer hadis kitaplarındaki bilgiler de kullanılmıştır.

İslâm tarihinin ilk dönemlerini yansıtan tabakat kitaplarından yararlanılmıştır. Bunlardan olaylarla ilgili bilgiler mümkün olduğu kadar irdelenmeye çalışılmıştır. Ardından Hz. Hüseyin konusunda önemli bilgiler veren Taberî,⁵ İbnü'l-Esîr⁶ ve İbn Kesîr⁷ gibi tarih yazarlarının eserlerinden istifade edilmiştir.

Bunun yanında zikir edilen tarih yazarlarına kaynaklık eden ve Hz. Hüseyin üzerine önemli bilgiler veren Ebû Mihnef'in⁸ eserinden yararlanılmıştır. Ayrıca Hz. Hüseyin'in ölümü konusundaki hadisleri toplayan Taberânî'nin⁹ eserinden faydalanılmıştır.

⁵ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.

⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, tah. Abdullah el-Kâzi, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, tah. Ali Şîrî, Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1988.

⁸ Ebu Mihnef, *Maktelü'l-Hüseyin*, Manşûrâtu'r-Rızâ, Kum 1896.

⁹ Taberânî, *Maktelü'l-Hüseyin*, tah. Muhammad Şucâ Dayfullah, Dâru'l-Avrâd, Kuveyt 1992.

Bunların yanında yakın dönemlerde Türkiye’de Hz. Hüseyin ve Kerbelâ ile ilgili birçok eser ve makale kaleme alınmıştır. Araştırmada bunlardan da yararlanılmıştır.¹⁰

Kullanılan eserlerin bazıları tezimizin başından sonuna kadar ilgili iken, bazıları bir bölüm veya konuda bilgi kaynağı olmuştur. Ayrıca tez araştırmamızda bir veya birkaç yerde yararlandığımız eserler de yer almıştır.

B. Ehl-i Beyt ve Hilâfet

Hz. Hüseyin’i yakından tanımak ve onun hayatı ile bilgilere yeterince sahip olmak için “*Ehl-i Beyt*” konusunun ne ifade ettiğine yakından bakmak gerekmektedir. Nitekim Hz. Hüseyin’in İslâm tarihindeki önemi bir anlamda Hz. Peygamber’in ehlinden olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde onun hilâfet mücadelesine girişmesi ve bunun ardından yaşanan Kerbelâ olayını anlamak için de “*Hilâfet*” konusunun dinî ve siyasî açıdan ne anlama geldiğinin bilinmesi gerekmektedir. Çünkü yaşanan olaylar tam olarak bu kavram üzerinde odaklanmış ve anlam kazanmıştır. Bundan dolayı ilk olarak söz konusu iki kavram üzerinde genel olarak durulacaktır.

¹⁰ Örneğin araştırmamızda M. Asım Köksal’a ait *Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası*, Akçağ Yayınları, Ankara 1984, Hüseyin Algül’e ait *Kerbelâ; Kanayan Bir Yara Gönül Sızlatan Bir Facia*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2009 gibi eserlerden yararlanılmıştır. Ayrıca Eyup Baş’a ait “Aşûre Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dinî Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. I, XIV, Ankara 2004 gibi makalelerden ve Sivas’ta 2010 senesinde gerçekleştirilen “*Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ Sempozyumu*”nda sunulan sunumlardan istifade edilmiştir.

1. Ehl-i Beyt'in Anlamı

Ehl-i Beyt, İslâm geleneğinde önemli kavramlardan biridir. Kelime olarak “*Ev halkı, aile halkı*” anlamına gelmektedir.¹¹ Yani bu tabirin kapsamına genel olarak ev sahibiyle onun eşi, çocukları, torunları ve yakın akrabaları girmektedir. İslâm öncesi dönemdeki Arap toplumunda kabilenin hâkim ailesini ifade eden Ehl-i Beyt tabiri, İslâm'ın ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar sadece Hz. Peygamber'in ailesi ve soyu manasında kullanılır olmuştur. Bundan dolayı Ehl-i Beyt konusu Müslümanlar için özel anlam ifade ede gelmiştir.

Ehl-i Beyt, bir yandan Hz. Peygamber'e kan bağından en yakın olanları tanımlarken, diğer yandan onlara olan muamelenin şeklini belirlemektedir. Yani Müslümanların Hz. Peygamber ve dolayısıyla ona en yakın olanlara olan saygı ve sevginin bir anlamda değer ve ölçüsünü ortaya koymaktadır. Nitekim bazı hadislerde Hz. Peygamber bu konuya değinmekte ve Ehl-i Beyt'e karşı nasıl davranılması gerektiği konusunun ipuçlarını vermektedir. Hz. Peygamber yakınları için: “*Birbirleri ile konuşurlar da benim Ehl-i Beyt'imden bir adamı görünce konuşmalarını kesen kavimlerin (bu durumu nedir? Allah'a yemin ederim ki Allah için ve bana yakınlıkları için onları (Ehl-i Beytim'i) sevmedikçe kişinin kalbine iman girmez*” demiştir.¹² Ayrıca: “*Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı sevin. Beni de Allah sevgisi için sevin. Ehl-i Beytimi de benim sevgim için sevin*”¹³ buyurmaktadır.

Hız. Peygamber Ehl-i Beyt'inin Müslümanlar için ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Buna göre o şöyle buyurmaktadır: “*Ey insanlar, ben size iki şey*

¹¹ Goldziher, “Ehlülbeyt”, *İ.A.*, İstanbul 1964, IV, 207.

¹² İbn Mâce, *Sünen*, tah. Muhammad Fuâd Abdu'l-Bâkî, Dâru'l-Fikir, Beyrut ts, I, 50.

¹³ Tirmizî, *Sünen*, tah. Ahmed Muhammed Şâkur vd., Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut ts, V, 664.

bırakıyorum. İkisine sımsıkı sarılırsanız sapmazsınız. Birincisi, Allah'ın Kitabıdır. İkincisi Ehl-i Beyt'imdir."¹⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de "Ehl" ve "Beyt" kelimeleri ayrı ayrı olarak birçok ayette geçmiştir. Bu ayetlerden anlaşıldığına göre *ehl* kelimesi, "sahip, taraftar, aynı mekânı paylaşanlar, bir dine yahut peygambere inananlar, zevce" gibi anlamlarda kullanılmıştır. Beyt kelimesi, "ev, Allah evi (cami), aile" manalarında kullanılmıştır. "Ehlü'l-Beyt" terkibi ise, üç ayette geçmiştir. Ayetlerde Hz. İbrahim,¹⁵ Hz. Musa¹⁶ ve Hz. Muhammed'in Ehl-i Beyt'i zikredilmiştir.¹⁷

Hadislerde de Ehl-i Beyt tabiri yer almıştır. Bunlarda genel olarak Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma, damadı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin kastedilmiştir. Nitekim Allah'tan "Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"¹⁸ ayeti indiği zaman Hz. Peygamber, onları abasının altına alarak: "Allah'ım, bunlar benim Ehl-i Beyt'imdir, onları günahlarından temizle!" diye dua etmiştir.¹⁹

Necrân Heyeti'nin gelerek mübâhale yapmak istediği sırada da Hz. Peygamber'in aynı durumu sergilediğini görmek mümkündür. Buna göre H. 10 (M. 632) senesinde Necrân topluluğun Hıristiyan gurubundan bazıları Hz. Peygamber'le

¹⁴ Hâkim, *Müstedrek ala's-Sahihayn*, tah. Mustafâ Abdu'l-Kâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, III, 118.

¹⁵ Dediler ki: "Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerindedir ey ev halkı! O Hamîd'dir, Mecîd'dir." (Hûd, 73.)

¹⁶ "Biz daha önce ona, süt emziren kadınları haram kılmıştık. Bu sırada kızkardeşi dedi ki: 'Onun bakımını sizin için üstlenecek, onu eğitip öğretmeyi yüklenecek bir ev halkını size tanıtayım mı?'" (Kasas, 12.)

¹⁷ Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *DİA*, İstanbul 1994, X, 449.

¹⁸ Ahzâb, 33.

¹⁹ Tirmizî, *Sünen*, V, 663; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, tah. Muhammad Abdu'l-Kâdir Atâ, Dâru'l-Bâz, Mekke 1994, VII, 63.

Hız. İsa konusunda tartışmaya koyulmuşlardır. Bundan dolayı Allah'tan: “*Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda tartışacak olursa, de ki: ‘Gelin, Oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de, Allah'ın lâneti (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım*”²⁰ ayeti inmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber gerçeğin ortaya çıkması için onları mübâhaleye davet etmiştir. Kendisi Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i çağırarak “*Ey Allah'ım bunlar benim ailemdendir*” demiř²¹ ve onlarla beraber Necrânlı Hıristiyanların yanlarına çıkmıştır. Necrânlı Hıristiyanlar, bu durumu görünce etkilenmişler ve onların hal ve görüntülerinden Allah'ın gerçekten onlara lütuf verdiği kanaatine varmışlardır. Ardından da Hz. Peygamber'le mübâhale yapmaktan vazgeçmişlerdir. Bunun yerine Hz. Peygamber'in dedikleri ile anlaşmışlardır.²²

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in Ehl-i Beytin'e özel önem verdiği, bir baba ve dede olarak övücü ve koruyucu ifadeler söylediği yer almaktadır. Nitekim bir keresinde Hz. Peygamber, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in elinden tutmuş ve şöyle buyurmuştur: “*Kim beni, bu iki çocuğu, bunların babalarını ve annelerini severse kıyamet günü yüksek derecelerle benimle birlikte olacaktır.*”²³ Ayrıca onları kastederek: “*Ben sizin savaştığınız kimselerle savaşır barıştığınız kimselerle de barışırım*” demiştir.²⁴

²⁰ Âl-i İmrân, 61.

²¹ Tirmizî, *Sünen*, V, 225.

²² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 162; İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in yanına diğer bazı hanımlarını da aldığına işaret etmektedir. (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 65.)

²³ Tirmizî *Sünen*, V, 641.

²⁴ Tirmizî, *Sünen*, V, 699.

Hız. Peygamber ayrıca Ehl-i Beyt'inin küçük bireyleri olmaları sebebiyle de torunlarına karşı özel sevgi duymuştur. Nitekim bir keresinde Hz Peygamber'e "*Ehl-i Beyt'inden hangisi sana daha sevimidir?*" diye sorulmuştur. Hz. Peygamber de "*Hasan ve Hüseyin'dir*" buyurmuştur. Ayrıca o zaman kızı Hz. Fatıma'ya "*Çocuklarını çağır*" demiş ve onları koklamış ve bağına basmıştır.²⁵

Hız. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ine karşı kullandığı ifadeler ve gösterdiği uygulamalar, her zaman torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in neslinin özel yere sahip olmasına da vesile olmuştur. Nitekim bu yüzden Hz. Hasan neslinden gelenlere "*Şerif*", Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere "*Seyyid*" adı verilmiştir. Onlara hürmet ve muhabbet göstermek Hz. Peygamber'i sevmenin bir göstergesi kabul edilmiştir.²⁶

Hız. Peygamber kızı Hz. Fâtıma konusunda: "*Fâtıma cennet ehli kadınlarının efendisidir*",²⁷ "*Fâtıma benden bir parçadır. Her kim onu öfkelenendirirse, şüphesiz beni öfkelenirmiş olur*"²⁸ buyurmuştur.

Hız. Peygamber ayrıca Hz. Ali için de benzer ifadeler kullanmıştır. Nitekim Bu konuda Hz. Peygamber şunları belirtmiştir: "*Ey Ali, sen dünya ve ahiret seyidisin, dostun dostumdur, Allah'ın dostudur. Düşmanın düşmanımdır, Allahın düşmanıdır, bundan sonra sana buğuz edenin vay haline*"²⁹

Tüm bunların yanında Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'inin kapsamında saydığımız şahıslardan başkalarının da girip girmediği tartışılmıştır. Ehl-i Beyt'e onlardan başkalarının da girdiğini söyleyenler, bazı ayet ve hadislerden deliller getirmişlerdir. Bu iddiaların birine göre Ehl-i Beyt'e Hz. Peygamber'in hanımları da

²⁵ Tirmizî, *Sünen*, V, 657.

²⁶ Öz, "Ehl-i Beyt", *DİA*, X, 449.

²⁷ Buhârî, *Sahîh*, tah. Mustafâ Deyb Elbgâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987, III, 1374.

²⁸ Buhârî, *Sahîh*, III, 1374.

²⁹ Hâkim, *Müstedrek*, III, 138-141.

dâhildir. Nitekim Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb'le evlendiği sırada hanımları için de *ehl* kelimesini kullanmıştır. Bunun üzerine hanımları da Hz. Zeyneb'in Hz. Peygamber'in ehlinden olduğunu tekrarlamışlardır.³⁰

Aynı zamanda "... Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor" ayetinin öncesinde Allah, Hz. Peygamber'in hanımlarından söz etmiş ve onlara öğütler vermiştir.³¹ Bu da ayette Hz. Peygamberin hanımlarını kastettiğini göstermiştir.

Ancak buna karşın Hz. Peygamber'in hanımlarının Ehl-i Beyt çerçevesinde değerlendirilmeyeceği de düşünülmüştür. Buna göre bahsedilen ayet, Hz. Peygamber'e hanımlarından Hz. Ümmü Seleme'nin odasında iken nazil olmuştur. Bunun üzerine Hz. Ümmü Seleme Hz. Peygamber'den kendisinin Ehl-i Beyt'ten olup olmadığını sormuştur. Hz. Peygamber ona, "*Sen yerinde dur! Sen bana hayırlı kimselerdensin*" şeklinde cevap vermiştir.³²

Başka bir iddiaya göre sadaka almaları haram kılınan Ebû Tâlib, Akîl, Cafer ve Abbas'ın ailesine mensup olanların yanında Abdullah b. Mes'ûd ile Selmân-ı Fârisî gibi sahabeler de Ehl-i Beyt'e dâhildir.

Başka bir görüşe göre Ehl-i Beyt'in kapsamına Hz. Peygamber'in bütün çocukları, kadın erkek bütün torunları, amcaları ve onların çocuklarıyla torunları, hatta bütün akrabaları girmektedir.³³

³⁰ Hz. Peygamber, Hz. Ayşe'nin odasına kadar giderek: "*es-Selâmu aleykum ehlel-beyti ve Rahmetullâhi*" dediğinde Hz. Ayşe de, onu selamlamış ve yeni ehlini sormuştur. Ardından Hz. Peygamber sırasıyla hanımlarının hepsini dolaşmış ve onlara Hz. Ayşe'ye söylediğini söylemiştir. Hanımları da Hz. Peygamber'e Hz. Ayşe'nin söylediklerini tekrarlamışlardır. (Buhârî, *Sahîh*, IV, 1799.)

³¹ Bkz. Ahzâb, 32-33.

³² Tirmizî, *Sünen*, V, 663.

³³ Öz, "Ehl-i Beyt", *DİA*, X, 449.

2. Hilâfet'in Anlamı

Hilâfet kelimesi sözlükte “birinin yerine geçmek, bir kimseden sonra gelip onun yerini almak, birinin ardından gelmek, yerini doldurmak, vekâlet veya temsil etmek” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak İslâm devletlerinde Hz. Peygamber’den sonraki devlet başkanlığı kurumunu ifade etmektedir. Aynı kökten türeyen Halife³⁴ de “bir kimsenin yerine geçen, onu temsil eden kimse” demektir ve hilâfet kurumunun başkanı olarak kullanılmıştır. Ayrıca hilâfet kelimesinin yerine “imamet” kelimesinden de yararlanılmıştır. Devlet başkanına, Hz. Peygamber’in vekili olarak onun adına toplumu yönettiği için halife, önder ve lider olması sebebiyle de imam denildiği anlaşılmaktadır. Hz. Ömer devrinden itibaren “*Emîrû’l-Mü’minîn*” tabirinin halife yerine kullanıldığı ve ileri dönem kaynaklarında cemaatle kılınan namazlardaki imamlıktan ayırmak için devlet başkanlığına “*İmâmet-i Kübrâ ve İmâmet-i Uzmâ*” denildiği de olmuştur. Şîî literatüründe ise imamet terimi daha yaygın olarak kullanıla gelmiştir.³⁵

Bilindiği gibi Hz. Peygamber Allah’tan aldığı vahyi tebliğ etmenin yanında Müslümanlara önderlik etmiştir. O, görevinin bilincinde hareket etmiş, bu özelliklerinden dolayı çift yönlü bir sorumluluk taşımıştır. Başka bir ifadeyle o günün devlet sisteminde, din-devlet ayırımı diye bir şey gündemde olmamıştı. Bunlar iç içe bulunmuştur. Dine, sadece dini görevlerden ibaret değil, aksine insan hayatının tamamının nizamı ve düzeni gözüyle bakılmıştır.³⁶ Hz. Peygamber, siyasî idaresinin

³⁴ Bu kelime Kur’ân-ı Kerim’de de birçok yerde yer almıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: “*Bir zamanlar Rabbin meleklerine: ‘Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti...*” (Bakara, 30); “*Sizi yeryüzünde öncekilere halefler yapan O’dur...*” (En’âm, 165.)

³⁵ Casim Avcı, “Hilâfet”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 539.

³⁶ İhsan Süreyya Sırma, *Örnek Halifeler Dönemi*, İstanbul 1989, 17.

kaynağını da vahiye dayandırmıştı. Yani, sadece inanç ve ibadetler değil, tüm sosyal, ekonomik ve politik idarenin kaynağı da Kur'an olmuştur. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in vefatıyla onun getirdiği sistem ve kaynak aynen kalmış, sadece kaynağı tatbik eden idarecinin yeri boşalmıştır.³⁷ İşte bu boşluğu gidermek için Müslümanlar kendi aralarında devlet başkanları seçmişlerdir. “*Halife*” diye adlandırılan bu şahıslar, Müslümanların hem dinî hem de siyasî başkanları olmuşlardır.³⁸ Böylece İslâm dünyasında en önemli, geleceğini belirleyen ve zaman zaman ihtilafların ana noktası olan hilâfet olgusu ortaya çıkmıştır.

Çoğu Müslüman'ın ve özellikle Ehl-i Sünnet'in görüşüne göre Hz. Peygamber, kendinden sonra yerine geçecek insanı açıkça göstermemiş ve devlet başkanının seçimini Müslümanlara bırakmıştır.³⁹ Ancak son konuşma ve davranışlarıyla Hz. Ebu Bekir'i ima ettiğine de inanılmıştır. Özellikle mescitteki son konuşması ve hareketleri bu konuda önemli olmuştur. Buna göre burada Hz. Peygamber, ashabına kendinin ölümünün yaklaştığını ima etmiştir. Ardından onlara Allah yolunda yaptıklarını anlatmıştır. Bundan sonra da bu yolda gidilmesini dileyerek hastalığı ağırlaştığı için Hz. Ebu Bekir'in öne geçip imam olmasını istemiştir.⁴⁰

Bunun ardından gelişen olayların seyri de Hz. Ebu Bekir'in halife olması yönünde olmuştur. Buna göre Hz. Peygamber'in vefatıyla sarsılan sahabelerden İslâm toplumunun birliğinin bozulmaması için bir lidere ihtiyaç bulunduğu bilinciyle, daha Hz. Peygamber'in naaşı toprağa verilmeden Ensar'dan bazı kimseler

³⁷ Sırma, *Örnek Halifeler Dönemi*, 18.

³⁸ Sırma, *Örnek Halifeler Dönemi*, 19.

³⁹ Avcı, “Hilâfet”, *DİA*, XVII, 540.

⁴⁰ Sırma, *Örnek Halifeler Dönemi*, 20-24.

Benî Sâide çardağında toplanarak Hazrec kabilesi reisi Sa'd b. Ubâde'ye biat etmek üzere harekete geçmişlerdir. Ancak toplantıyı haber alan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in katılması ile olayın seyri değişmiş ve yapılan tartışmalardan sonra Hz. Ebû Bekir'e biat edilmiştir.⁴¹

Benî Sâide çardağında toplantı sürerken Hz. Peygamber'in cenazesinin yıkanmasıyla meşgul olduğu için görüşmelere katılmayan ve Hz. Fâtma'nın vefatına kadar da bu işle ilgilenmeyen Hz. Ali Hz. Ebû Bekir'e daha sonra biat etmiştir. Böylece bu ilk biat ileriki dönemlerde, halifenin kamuoyu nezdinde meşruiyet kazanabilmesi için Müslümanların veya onların ileri gelenlerinin desteğini almasının şart olduğu fikrinin kaynağını oluşturmuştur. Bunun yanında bu ilk hilâfetin seçimi daha sonra Hz. Ebu Bekir'in hakkı olup olmadığı hususu Sünnîler ile Şîîler arasında tartışmalara neden olmuştur.⁴²

Sünnîlere göre Hz. Ebu Bekir halife seçilince Hz. Ali de ilk zamanlarda biat etmediyse de sonradan biat ederek Hz. Peygamber'in imam olarak öne geçirdiği takdirine razı olmuştur.⁴³ Ancak daha sonraları Ali taraftarları olarak da bilinen Şia,⁴⁴ hilâfetin Hz. Ali'nin hakkı olduğuna inanmışlardır. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi kendinden sonra halife seçtiğini, Hz. Ebu Bekir'in bu hakkı gasp ettiğini iddia

⁴¹ Suyutî, *Târihu'l-Hulefâ*, tah. Hamdî ed-Demirdâş, Maktabatu Nezâr Mustafâ el-Bâz, yrs. 2004, 55-57; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1985, II, 298-304.

⁴² Avcı, "Hilâfet", *DİA*, XVII, 540.

⁴³ Sırma, *Örnek Halifeler Dönemi*, 25-26.

⁴⁴ Şia kelimesi sözlükte "yardımcı, taraftar" anlamına gelmektedir. Bu kelime, Kur'an-ı Kerim'de de geçmiş ve aynı anlamda kullanılmıştır: "...(*Musa*)...*Orada kavga etmekte olan iki adam buldu; bu kendi taraftarlarından, şu da düşmanlarından...*" (Kasas, 15); Ayrıca bu kelime aynı anlamda bizzat Hz. Ali tarafından da şu şekilde ifade edilmiştir: "...*Şia'ma (taraftarlarıma) saldırdılar. Bir kısmını zulüm ve hile ile öldürdüler...*" (Mehmet Azimli, *X. yy'a Kadar Şii Karakterli Hareketler*, Öykü Kitapevi, İstanbul 2006, 13.)

etmişlerdir.⁴⁵ Yani onlar hilâfetin Gâdir-i Hum mevkiinde Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye verildiğine, imâmetin masum, günah işlemeyen Ali ve oğullarına ait olduğuna, imâmetin seçimle olan bir kurum değil, dinin esasına ait bir kurum olduğuna inanmışlardır. Ayrıca Şia'ya göre Hz. Ali oğullarından başkası imâmete getirilemez.⁴⁶

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'den hemen sonra halife olan Hz. Ebu Bekir döneminde meydana gelen bazı olaylar, ilk dönemden itibaren hilâfetle ilgili bir takım anlaşmazlıkların var olduğunu göstermiştir. Hz. Ebu Bekir'in halifeliği konusunda Hz. Ali'nin ona karşı takındığı tavır, bir kısım ashabin onu desteklemesi ve bu doğrultuda gelişen bazı tartışma ve olaylar bu durumun işaretidir.⁴⁷

Hz. Fâtıma'nın da olaylardan memnun kalmadığı anlaşılmaktadır. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e kızgın olan Hz. Fâtıma bunu vefatına kadar sürdürmüştür.⁴⁸

Ancak sonuçta bu olaylar büyümemiş ve sahabeler, seçilen halife düzenine göre hareket etmişlerdir. Yaşanan olaylar İslâm Devleti'nde yeni ortaya çıkan ve yükselmeye başlayan öncül kurum olan, hilâfet kurumunun gelişmesine engel teşkil etmemiştir. Halife seçilen Ebu Bekir, tüm gücüyle görevini en iyi şekilde yerine getirmiştir.

Abdurrahman b. Avf, Hz. Osman ve Üseyd b. Hudayr gibi bazı sahabelerin de görüşlerini alan Hz. Ebu Bekir kendisinden sonra bu göreve Hz. Ömer'i vasiyet

⁴⁵ İbrahim Sarıçam, *Hz. Ebu Bekir*, TDV Yayınları, Ankara 1996, 37-38.

⁴⁶ Azimli, *X. yy'a Kadar Şii Karakterli Hareketler*, 14-15.

⁴⁷ Rivayetlere göre tartışmalar alevlenmiş, Hz. Ali hilâfet hakkının kendinde olduğunu savunmuştur. Ancak araya Hz. Ömer girmiş, Hz. Ali'ye baskı yaparak Ebu Bekir'e biat etmeden yerinden kalkamayacağını söylemiştir. Böylece hararetli tartışmalar da yaşanmıştır. (İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, tah. Muhammad Mahmûd Râfi, Kahire 1904, 18-24); Raşid Sayılır, *Resulullah ve Ehl-i Beyt'i*, Kevser Yayınları, İstanbul 2006, 126-127.

⁴⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz. İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 22-23.

etmiş, Hz. Osman'a da vasiyetini yazdırmıştır. Bu olay, bir yandan ihtilafları engellemiş, bir yandan da ister istemez gelecekte halifelerin kendisinden sonra birisini seçerek hilâfeti saltanata çevirmenin yolunu açmıştır.⁴⁹

Vasiyet üzerine ve büyük sahabelerin rızasıyla göreve gelen Hz. Ömer, halifeliği döneminde hilâfeti kastederek İbn Abbas'a: "*Kureyş, hilâfet ve nübüvvet'in sizde (Hâşim oğulları) birleşmesini istemiyor*" demiştir. Bununla birlikte Hz. Ömer'in bu sözü, her insanın bazen kabile taassubunun etkisiyle gönüllerinden geçen şeylerden ibarettir. Ancak Hz. Ömer kendi döneminde kamplaşmalara kesinlikle izin vermemiş, insanlara çok adil davranmış ve hilâfete yakışır şekilde hareket etmiştir.⁵⁰

Hz. Ömer kendisinden sonraki halifeyi kendisi belirlememiştir. O, bu seçimi küçük bir şûra heyetine bırakmıştır. Halifeliğe Hz. Osman ve Hz. Ali talip olmuştur. İki arasındaki çekişme epey sürmüştür. Ancak yapılan görüşmeler sonunda Hz. Osman seçilmiştir. Hz. Ali de buna rıza göstermiş ve biat etmiştir. Ardından da halkın biatı alınmıştır. Bu da halifenin ortak kararlar ile iş başına geleceği fikrinin esasını oluşturmuştur.⁵¹

Ancak Hz. Osman'ın hilâfetinin özellikle ikinci yarısında işler eskisi gibi yürümemiştir. Hz. Osman'ın kendi akraba ve yakınlarına olan şefkatinden dolayı, onları önemli mevkilere getirmesi, Ümeyyeoğullarının bu sayede bürokraside elde ettikleri ağırlık ve onlardan oluşan valilerin baskıları, bazı çevrelerin tepkisine neden olmuştur. Ayrıca bu gelişmeler özellikle Hz. Ali tarafından da kabul edilmemiş ve tenkit edilmişti.

⁴⁹ Avcı, "Hilâfet", *DİA*, XVII, 540.

⁵⁰ Azimli, *X. yy'a Kadar Şii Karakterli Hareketler*, 15.

⁵¹ Avcı, "Hilâfet", *DİA*, XVII, 540.

Böylece zamanla taraflar belli olmaya başlamıştır. Tüm bunlarla beraber Muhammed b. Ebû Bekir'in de aralarında bulunduğu bir gurup Mısırlının Hz. Osman'ın şehit etmeleriyle Müslümanlar arasındaki bölünmenin ve dolayısıyla hilâfet bünyesinde önemli bir düşünce farklılıklarının oluşmasını perçinlemiştir.⁵²

Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle⁵³ İslâm dünyasının yakın zamanda yaşayacağı karışıklıkların habercisi olmuştur. Bununla birlikte bir gurup Hz. Ali'ye biat ederek onu halifeliğe yükseltmiştir.⁵⁴ İkinci bir gurup ise, Suriye'de Hz. Osman döneminde yerini önemli ölçüde sağlamlaştıran ve Hz. Ali'nin hilâfete geçmesiyle makamının sarsılması korkusuna kapılan Muâviye b. Ebi Sufyan'ın etrafında birleşmeye başlamıştır.⁵⁵ Bu durumdan rahatsız olan Muâviye, Hz. Osman'ın kanını bahane ederek iktidar mücadelesi başlatmıştır. İşte hilâfet konusunda ortaya çıkan bu ayırım, bundan sonra Müslümanların kaderini etkilemiştir.

Hz. Ali, bu sorunu ortadan kaldırmak için çabalamasına rağmen bunun üstesinden gelememiştir. Muâviye'ye karşı yapılan Sıffin Savaşı Muâviye'nin kurnazlığı ile Hakem Olayı'na dönüştürülmüştür. Bu olay Hz. Ali ve taraftarlarının bozguna uğramalarına sebep olmuştur. Bu yüzden onun gurubundan ayrılan bir gurup, Haricîler olarak ortaya çıkmıştır. Haricîler de Hz. Ali'nin ölümüne sebep olmuşlardır. Diğer taraftan Muâviye ve taraftarları güçlerini sağlamlaştırmış ve hilâfetin kendi hakları olduğu konusunda önemli bir avantaj yakalamışlardır.

Bununla birlikte ölüm döşeginde iken Hz. Ali'nin kendisinden sonra halife olacak kişiyi belirlemesi istenmiştir. Yani oğlu Hz. Hasan'a biat edilmesi

⁵² Azimli, *X. yy'a Kadar Şii Karakterli Hareketler*, 16.

⁵³ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 74-75.

⁵⁴ Abdulhalik Bakır, *İktisadi ve İdarî Yönden Hz. Ali Dönemi*, Mehter Yayınları, Ankara 1991, 19.

⁵⁵ Bakır, *İktisadi ve İdarî Yönden Hz. Ali Dönemi*, 25.

hususundaki görüşü sorulmuştur. Bunun üzerine Hz. Ali: “*Bunu size ne emrederim ne de yasaklarım; siz daha iyi bilirsiniz*” demiştir.⁵⁶ Onun bu tutumunun, halifenin iş başına gelmesinde veliaht tayininin usul haline gelmesini önlemek olarak ve çocuklarını sonu gelmez iktidar mücadelesinden uzak tutmak amacını taşıdığı söylenebilir.⁵⁷

Böylece Hz. Ali, halife tayin etmeden vefat etmiştir. Ancak Hz. Ali taraftarları onun oğlu Hz. Hasan’ı halife seçmeye karar vermişlerdir. Ancak bu Şam’da halifelik iddiasında bulunan Muâviye’yi harekete geçirmiştir.⁵⁸

Muâviye’nin tavrı üzerine Müslümanlar arasında yeni bir savaşın çıkmaması ve Müslümanların ayrılmaması için Hz. Hasan’ın hilâfeti kendi isteğiyle Muâviye’ye devretmesinden sonra İslâm toplumunun hâkimiyeti Muâviye’nin eline geçmiş ve babadan oğula geçen Emevî saltanatı başlamıştır.

⁵⁶ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 257.

⁵⁷ Avcı, “Hilâfet”, *DİA*, XVII, 540.

⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 260.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. HÜSEYİN'İN HİLÂFET MÜCADELESİ ÖNCESİ HAYATI

A. Hz. Hüseyin'in Çocukluğu ve Ailesi

Hz. Hüseyin'in hayat hikâyesini başlıca dört döneme ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi Hz. Hüseyin'in doğumundan sonra dedesi Hz. Peygamber'in ve hatta annesi Hz. Fâtıma'nın ölümüne kadarki dönemdir. Bu dönem onun hayatını geçirdiği en mutlu yıllardır. Ayrıca Hz. Peygamber'in onunla yakından ilgilenmesi ve onun hakkında güzel sözler ifade etmesi dolayısıyla bu dönemde onun hakkındaki bilgilere kaynaklarda bolca rastlanmaktadır. Nitekim bu dönemi anlatan kaynakların hemen hepsi onunla ilgili bilgilere yer vermişlerdir.

Hz. Hüseyin'le ilgili ikinci dönem ise, annesi Hz. Fâtıma'yı kaybetmesinden kardeşi Hz. Hasan'ın zehirlenerek şehit edilmesine kadarki uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Hz. Hüseyin, gelişerek büyümüş ve Hz. Peygamber'in yetiştirdiği sahabelerden İslâm terbiyesini alarak gençlik yıllarını geçirmiştir. Ancak onunla ilgili uzun süren bu dönemde kaynaklarda ilk döneme kıyasla yeterince malumat bulunmamaktadır. Buna rağmen yaşanan bazı olaylar sebebiyle de olsa kısmî bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu bölümde çerçevesini belirtmeye çalıştığımız bu iki dönemi ele almaya çalışacağız. Diğer iki dönemi ikinci bölümde değerlendirmeye gayret edeceğiz.

1. Hz. Hüseyin'in Çocukluğu

Hz. Peygamber'in "torunum"¹ ve "Ehl-i Beyt'im"² diye şereflendirdiği Hz. Hüseyin,³ H. 4 (M. 626) yılının Şaban ayında doğmuştur.⁴ Hz. Ali'nin ikinci oğlu olan Hz. Hüseyin'e annesi Hz. Fâtıma Hz. Hasan'ın doğumundan elli gece sonra hâmile kalmıştır.⁵

Hz. Hüseyin, Hz. Peygamber'e benzetilmiştir. Bu konuda Hz. Ali, Hz. Hasan'ın Hz. Peygamber'e göğsünden başına kadar olan kısmında, Hz. Hüseyin'in ise, göğsünden aşağı olan kısmında Hz. Peygamber'e benzediğini bildirmiştir.⁶ Hz. Hüseyin'in Hz. Peygamber'e benzerliği konusunda kaynaklarda şöyle bir rivayet de yer almıştır. Buna göre Hz. Hüseyin Kerbelâ'da şehit edildikten sonra, kesilen başı Kûfe'ye götürülmüştür. Ardından bir tas içinde Ubeydullah b. Ziyâd'a sunulmuştur. Bunun üzerine Ubeydullah b. Ziyâd, elindeki süngüsüyle Hz. Hüseyin'in mübarek başı, burnu ve gözlerine vurmaya başlamış ve onun güzelliği hakkında bir şeyler söylemiştir. Buna şahit olan Enes b. Malik ona: "Hüseyin, Ehl-i Beyt içinde Resûlullah'a en çok benzeyeni idi" demiştir.⁷

Bilindiği gibi yeni doğan çocuğa isim vermek âdettendir. Bunun için Hz. Ali, çocuklarına isim seçmiştir. Anlatılanlara göre o, çocuklarına savaşla ilgili isimleri

¹ "... Hüseyin, torunlardan bir torundur." İbn Mâce, *Sünen*, I, 51; Tirmizî, *Sünen*, V, 658.

² "Allah'ım bunlar benim ehli beytim ve yakınlarımdır. Onlardan kötülükleri gider onları tertemiz eyle." Tirmizî, *Sünen*, V, 699.

³ Hz. Hüseyin'in soyunu şu şekilde sıralamak mümkündür: Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib b. Abdülmuttalib b. Hâşim Ebû Abdullah el-Kureyşî el-Hâşimî. (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 160.)

⁴ Taberî, *Târîh*, II, 85; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 160.

⁵ Taberî, *Târîh*, II, 76; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, II, 58.

⁶ Tirmizî, *Sünen*, V, 660; Taberânî, *Maktal*, 25.

⁷ Buhârî, *Sahîh*, III, 1370; Tirmizî, *Sünen*, V, 660; Bezzâr, *Müsned*, tah. Mahfûzu'r-Rahmân Zeynullah, Âdil İbn Said vd., *Maktabatü'l-Ulûm ve'l-Hukum*, Medine 2005, XIII, 184; Taberânî, *Maktal*, 76; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 161.

(Harb gibi) öngörmüştür. Ancak Hz. Peygamber bunları kabul etmemiş ve torunlarına Hz. Harun'un çocuklarından esinlenerek Hasan ve Hüseyin⁸ isimlerini uygun görmüştür.⁹ Başka bir rivayette Hz. Ali, oğlu Hz. Hasan'a önce Hamza adını vermiş, Hz. Hüseyin'e de önce Cafer adını vermiş, ancak Hz. Peygamber bu ikisinin adlarını değiştirmiştir.¹⁰ Bu isimleri Hz. Peygamber'e Cebrail'in bildirmiş olduğu Hz. Ali'nin de buna razı olup, en doğrusunu Hz. Peygamber'in bildiğini söylemiş olduğu üzerinde durulur.¹¹

Arap geleneğinin bir gereği olarak Hz. Hüseyin'e "*Ebu Abdullah*" künyesi verilmiş ve bu künye ile de çağırılmıştır.¹² Ebu Rafî, babasından onun Hz. Peygamber'in isim belirledikten sonra Hz. Hüseyin'in kulağına Ezan okuduğunu gördüğünü rivayet etmiştir.¹³

Hz. Peygamber torunlarına karşı her zaman fedakâr tutum sergilemiştir. Buna göre Hz. Peygamber, Hz. Hüseyin'in doğumunun yedinci gününde onun için akîka

⁸ Bazı rivayetlerde Hüseyin isminin Hasan isminden türetildiği söylenmiştir. Bu konuda bkz. Begavî, *Mu'camü's-Sahâbe*, tah. Muhammedu'l-Emîn İbn Muhammedu'l-Caknî, Maktabat Dâru'l-Beyân, Kuveyt 2000, II, 8.

⁹ Buhârî, "Esmâ", *Edebü'l-Müfred*, Hadis no: 823; Beyhâkî, *Sünen*, VI, 166; Taberânî, *Maktal*, 26-29; Hâkim, *Müstedrek*, III, 180; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, tah. Şuaybu'l Arnaût, Muassasatü'r-Risala, Beyrut 1993, III, 246-247.

¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Muassasatu Kurtuba, Kâhire ts, I, 159; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 367.

¹¹ Âdem Saraç, *Nazenin Güller: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin*, Erkam yayınları, İstanbul 2007, 17; Peygamberimizin her üç torununun doğumunda Cebrail gelip onların ismini Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Buna göre Hz. Hüseyin doğduğu zaman, Cebrail gelip "*Yâ Muhammed! Rabbim, sana selâm söylüyor. (Oğluna, şu Harun'un oğlunun ismini koy!)*" demiştir. Hz. Peygamber "Ey Cebrail! Harun'un oğlunun ismi nedir?" diye sormuştur. Cebrail "*Şebîr!*" diye cevap vermiştir. Hz. Peygamber "*Benim dilim, Arapça!*" deyince, Cebrail "*Öyle ise, bunun Arapça karşılığı olan Hüseyin ismini koy!*" demiştir. (Köksal, *Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası*, 8.)

¹² Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, tah. Sehîl Zekâr ve Riyâzu'z-Zarkulî, Dâru'l Fikr, Beyrut 1996, I, 404.

¹³ Hâkim, *Müstedrek*, III, 197.

kurbanı olarak koyun kestirmiş¹⁴ ve onu sünnet ettirmiştir.¹⁵ Ayrıca Hz. Peygamber, Hz. Hüseyin'in akîka kurbanından ebeve bir but gönderilmesini, kalan kısmının kemikleri kırılmadan pişirilip yenmesini ve başkalarına da yedirilmesini istemiştir.¹⁶

Ardından Hz. Hüseyin'in saçını kestirmiştir. Bu konuda Hz. Fâtıma'ya şöyle buyurmuştur: “*Ey Fâtıma! Hüseyin'in saçını kes! Saçının ağırlığına sadaka ver.*” Rivayete göre Hz. Fâtıma Hz. Peygamberin dediği gibi yapmıştır. Tartılan saçın ağırlığına fakirlere gümüş dağıtmıştır.¹⁷

Bilindiği gibi o dönemlerde Arap toplumunda çocuklar için özel sütanneler tutulurdu. Nitekim Hz. Peygamber'in kendisi de ailesi tarafından sütanneye verilmiş ve onun tarafından belli bir yaşa kadar büyütülmüştür. Bu gelenek üzerine Hz. Hüseyin için de bir sütanne tahsis edilmiştir. Aslında Hz. Peygamber Hz. Hüseyin doğmadan önce Ümmü'l-Fadl'ın rüyasını yorumlayarak emzirme işinde onun yardımcı olacağını bildirmiştir.¹⁸

Hz. Hüseyin'in çocukluğunun ilk altı senesi Hz. Peygamber'in hayatta olduğu döneme denk gelmiştir. Onun yetişmesinde, bir çocuk olarak sevilmesinde, şımarıp oynamasında kısacası en mutlu çocukluk yıllarının geçmesinde Hz. Peygamber'in büyük rolü olmuştur. Bunlar hem hadislere ve hem de o dönemi anlatan kaynaklara yansımıştır. Bunlarda Hz. Peygamber'in torunlarına olan sevgi duyguları ve onlara olan tutumu güzel bir biçimde anlatılmıştır. Böylece Hz. Peygamber ümmetine mesaj

¹⁴ İbn Abbâs'ın (r.a.) anlattığına göre: “*Resûlullah (s.a) torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için, akîka olarak birer koyun kurban etti.*” Ebû Dâvud, *Sünen*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut ts, III, 66; Bazı kaynaklarda; “*...ikişer koyun kurban etti*” denmiştir. Örneğin bkz. Nesâî, *Sünen el-Kübrâ*, tah. Abdu'l-Gaffâr vd., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1991, III, 76.

¹⁵ Taberânî, *Mu'cemü's-Sağir*, Hadis no: 891.

¹⁶ Beyhakî, *Sünen*, IX, 302-304.

¹⁷ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, VI, 390; Beyhakî, *Sünen*, IX, 299.

¹⁸ İbn Mâce, *Sünen*, II, 1293.

vermiş ve onların çocuklara karşı nasıl bir tavır ve davranış biçimleri sergilemeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Bunları aşağıdaki biçimde zikredebiliriz.

Öncelikle Hz. Peygamber torunlarını çok sevmiştir. Onlara çok değer vermiş, onları sık sık kucaklamış, öpmüş ve okşamıştır. Bu konuda Hz. Peygamber'den şunlar dile getirilmiştir: Bir keresinde Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma'nın evinin önünde bir kenara oturmuş ve (Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin'e): "*Küçük orada mısın, küçük orada mısın?*" diye sormuştur. Hz. Fâtıma çocuğu giydirmiş ve sonra çocuk koşarak gelmiştir. Hz. Peygamber de çocuğu kucaklamış ve ardından onu öperek: "*Yâ Allah, sen bu çocuğu sev, onu seveni de sev!*" diye dua etmiştir.¹⁹

Aynı konuşma diğer bir anlatımda şöyle ifade edilmiştir: Hz. Peygamber her iki eliyle (Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin'in) iki avucundan tutmuştur. Torunun ayağı Hz. Peygamber'in mübarek ayağı üzerine çıkmıştır. Hz. Peygamber ona şöyle demiştir: "*Çık!*" Çocuk ayaklarını Hz. Peygamber'in göğsüne koyuncaya kadar çıkmıştır. Sonra Hz. Peygamber ona "*Ağzını aç!*" demiştir. Sonra çocuğu öpmüş ve ondan sonra şöyle demiştir: "*Allah'ım, bunu sev, çünkü ben bunu seviyorum.*"²⁰

Rivayete göre sahabeler tarafından Hz. Peygamber'e "*Ehl-i Beyti'nden hangisi sana daha sevimidir?*" diye sorulmuştur. Hz. Peygamber de "*Hasan ve Hüseyin'dir*" buyurmuştur. Ardından Hz. Fâtıma'ya "*çocuklarını çağır*" demiş ve onları koklayarak bağrına basmıştır.²¹

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber torunlarını çok sevmiş ve duygularını her fırsatta en iyi şekilde ifade etmiştir. Bu konudaki konuşmalarının diğer bazıları şunlardır: "*Hasan ve Hüseyin ki, onlar benim, dünyada kokladığım iki*

¹⁹ Buhârî, *Sahîh*, II, 774.

²⁰ Buhârî, "Hüsnü'l-Hulk", *Edebü'l-Müfred*, Hadis no: 249, 270.

²¹ Tirmizî, *Sünen*, V, 657.

Reyhanımdır!”²², “Bunlar benim oğullarım ve kızımın oğullarıdır. Allah’ım ben onları seviyorum sende onları sev, onları sevenleri de sev.”²³

Hz. Peygamber, bir keresinde bu duygularını farklı bir şekilde ifade etmiştir. Böylece bir kimsenin ailesine olan sevgi ve bağlılığını ortaya koymuştur. Buna göre Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında şöyle buyurmuştur: “*Ben sizin savaştığınız kimselerle savaşır barıştığınız kimselerle de barışırim.*”²⁴ Ayrıca başka bir vesileyle: “*Hasan ve Hüseyin’i seven kimse şüphesiz beni sevmiş olur. Ve onlara buğuz eden kimse şüphesiz bana buğuz etmiş olur*” buyurmuştur.²⁵

Hz. Peygamber’in sevgisi bahsedeceğimiz olayda bir kez daha kendini göstermiştir. Buna göre bir keresinde Hz. Peygamber hutbe okuduğu sırada Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin üzerlerinde kırmızı bir gömlekle düşe kalka gelmişlerdir. Bunu gören Hz. Peygamber, minberden inmiş ve onları kucığına almıştır. Ardından minbere çıkmış ve onları önüne oturttarak şöyle demiştir: “*Allah’ım ne doğru söylemiş ‘Mallarınız ve çocuklarınız ancak bir imtihan vasıtasıdır.’²⁶ Şu iki çocuğun durumlarına baktım, yürüyorlar, tökezleyip düşüyorlar, dayanamadım konuşmamı keserek onları kaldırdım.*”²⁷

Hz. Peygamber torunlarıyla her zaman ilgilenmiştir. Buna göre onları omuzlarına alarak taşıdığı görülmüştür. Hatta zaman zaman omzuna torunlarının tükürüklerinin aktığı olmuştur. Bu konuda sahabelerden Ebu Hüreyre (r.a.), Hz.

²² Buhârî, *Sahîh*, III, 1371; Tirmizî, *Sünen*, V, 657.

²³ Tirmizî, *Sünen*, V, 656.

²⁴ Tirmizî, *Sünen*, V, 699; İbn Mâce, *Sünen*, I, 52.

²⁵ İbn Mâce, *Sünen*, I, 51.

²⁶ Enfâl, 28.

²⁷ Tirmizî, *Sünen*, V, 658; İbn Mâce, *Sünen*, II, 1190; Beyhakî, *Sünen*, III, 218.

Peygamber'i Hz. Hüseyin'i mübarek omzunda taşıdığını ve Hz. Hüseyin'in tükürüğünü de Hz. Peygamber üzerine akıttığını gördüğünü rivayet etmiştir.²⁸

Hz. Peygamber, torunlarını bazen kucağına alarak onlara özen göstermiştir. Bu sırada torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in onun elbisesine bevlettiği olmuştur. Hz. Peygamber bu durumda onları yıkamış²⁹ ve bunu hiçbir zaman dert etmemiştir. Nitekim bir gün Hz. Hüseyin, Hz. Peygamber'in eteğinde oturduğu sırada onun eteğine bevletmiştir. Bunu gören bakıcısı Ümmü'l-Fadl Hz. Hüseyin'e kızmış ve onun arkasına vurmuştur. Bunun üzerine Hz. Hüseyin ağlamaya başlamıştır. Hz. Peygamber Ümmü'l-Fadla bu tavrının doğru olmadığını belirtmiş ve Allah'tan ona rahmet dilemiştir.³⁰ Böylece dert etmek bir yana böyle yapılmasının kendisini üzeceğini bildirmiştir. Ümmü'l-Fadl da bu sözlerden çok etkilenmiş ve onları hiçbir zaman üzmemeye karar kılmıştır.³¹

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber torunlarına karşı son derece merhamet etmiş ve onların incinmesine bile razı olmamıştır. Nitekim bu bağlamda bir keresinde Hz. Peygamber Hz. Hüseyin'in ağladığını duyunca kızı Hz. Fâtıma'ya "*Onun ağlamasına üzüldüğümü bilmiyor musun?*" diye buyurmuştur.³² Böylece torunlarına karşı ne kadar şefkatli olduğunu göstermiştir.

Hz. Peygamber torunlarıyla bazen oyun oynamıştır. Hatta bazen onlarla güreş tuttuğu da olmuştur. Bir keresinde Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin güreşmeye başlamışlardır. Hz. Peygamber gülerek "*Ha gayret Hasan, göreyim seni, yakala*

²⁸ İbn Mâce, *Sünen*, I, 216.

²⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, 144; İbn Mâce, *Sünen*, I, 175.

³⁰ İbn Mâce, *Sünen*, II, 1293; Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, VI, 339; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, tah. İhsân Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrut 1968. VIII, 278.

³¹ Saraç, *Nazenin Güller*, 20.

³² Taberânî, *Maktal*, 60.

Hüseyin'i!” demiş ve Hz. Hasan’ın tarafını tutmaya başlamıştır. Bunu duyan Hz. Ali: “*Yâ Rasûlüllah: Hüseyin’in tarafını tutman doğru olmaz mı? Hasan daha büyüktür*” demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “*Baksana Cebrail’de, Hüseyin’e: (Ha gayret Hüseyin göreyim seni) diyor*” buyurmuştur.³³

Bazen Hz. Peygamber torunlarını öpmek için kovalamıştır. Bir keresinde Hz. Peygamber ashabının yanına geçerek öpmek için Hz. Hüseyin’e ellerini açmıştır. Bunun üzerine Hüseyin oynamak için kaçmaya kalkışmıştır. Hz. Peygamber de onu gülerek tutmaya çalışmıştır. Sonunda tutmuş ve ellerini onun kafasının arkasına koymuş ve onu öperek: “*Hüseyin bendendir. Ben de Hüseyin’denim, Allah, Hüseyin’i seveni sevsin. Hüseyin, torunlardan bir torundur*” buyurmuştur.³⁴

Bu bağlamda şöyle bir olay da yaşanmıştır. Sahabelerden Akrâ b. Hâbis, Hz. Peygamber’in torunlarını öptüğünü görmüş ve “*Benim on çocuğum var onlardan hiçbirini öpmüş değilim*” demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Merhamet etmeyene merhamet edilmez.*”³⁵

Hz. Peygamber, çocuk ve torunlara nasıl davranılması gerektiği konusundaki tutumunu her fırsatta tekrarlamıştır. Buna göre Hz. Peygamber torunlarını bazen sırtına almış ve onları eğlendirmiştir. Bir keresinde Hz. Hüseyin’i sırtında taşımıştır. Bunu gören sahabeden birisi: “*Ey çocuk bindiğin binek ne güzeldir*” demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “*O da ne güzel binicidir*” buyurmuştur.³⁶

Hz. Peygamber namaz kılarken de torunlarını yanında bulundurmıştır, hatta onların secdede iken üzerine çıkmalarına izin vermiştir. Buna göre bir gün öğle ya da

³³ Köksal, *Kerbelâ Fâciası*, 10.

³⁴ Buhârî, “Hüsnü’l-Hulk”, *Edebü’l-Müfred*, Hadis no: 364; İbn Mâce, *Sünen*, I, 51; Tirmizî, *Sünen*, V, 658.

³⁵ Tirmizî, *Sünen*, IV, 318.

³⁶ Tirmizî, *Sünen*, V, 661.

ikinci namazlarından birinde Hz. Peygamber Hz. Hasan'ı veya Hz. Hüseyin'i taşımıştır. Hz. Peygamber öne geçerek çocuğu yere bırakmıştır. Sonra namaza durmuştur. Namaz sırasında secdeyi uzatmıştır. Hz. Peygamber namazı bitirince sahabeler ona: *“Ey Allah'ın Rasûlü! Sen namaz ortasında secdeyi o kadar uzattın ki bir şey oldu veya sana vahiy geliyor zannettik”* demişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Bunlardan hiç biri olmadı. Ancak torunum beni binek yaptı. Onu acele ettirmek istemedim, böylece istediği olsun.”*³⁷

Hz. Peygamber ayrıca torunlarından birini diğerine tercih etmemiştir. Yani torunlarının her ikisini aynı düzeyde sevmiştir. Nitekim bir keresinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin uykuya dalmıştır. Bir süre sonra Hz. Hasan önce uyanmış ve su istemiştir. Hz. Peygamber ona su vermeye çalıştığı sırada Hz. Hüseyin de uykudan uyanmış ve o da su istemiştir. Ancak Hz. Peygamber ilk önce Hz. Hasan'a su vermiştir. Bu sırada Hz. Hüseyin'in ağlayarak su istediğini gören Hz. Fâtıma şaşırılmıştır. Babası Hz. Peygamber'e daha çok Hz. Hasan'ı sevdiği için mi böyle yaptığını sormuştur. Hz. Peygamber de olayın görüldüğü gibi olmadığını, ilk önce Hz. Hasan'ın su istediğini, dolayısıyla önce ona su verdiğini belirtmiştir. Ardından her ikisini de aynı derecede sevdiğini, onların kıyamet gününde kendisiyle beraber aynı mekânda olacağını bildirmiştir.³⁸

Hz. Peygamber sadece kendi torunlarını değil, aynı zamanda diğer sahabenin çocuklarını da aynı şekilde sevmiş ve onlara da ilgi göstermiştir. Nitekim seferden döndüğü zaman onu karşılayan çocukları torunlarıyla beraber bineğinin önüne ve

³⁷ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, VI, 467.

³⁸ Zehebî, *Siyer*, III, 258.

arkasına alarak Medine'ye kadar götürmüştür.³⁹ Ayrıca zaman zaman torunlarını katırının üzerinde birini önüne birini de arkasına alarak gezdirmiştir. Buna sahabeler de yardımcı olmuş ve olanlara şahit olmuşlardır.⁴⁰

Hz. Peygamber, torunlarının başına fiilî kötülük gelmesini istemediği kadar, onlara maddî ve manevî tüm kötülüklerin gelmesini istememiştir. Onlar için her zaman kötülükten korunmaları için Allah'a dua etmiştir. Bu konuda İbn Abbâs (r.a.) şu hadisi rivayet etmiştir. Buna göre Hz. Peygamber Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'e dua okuyarak şöyle demiştir: “(Büyük) babanız İbrahim de bu duayı oğulları İsmail ile İshak'a okuyup bununla onları Allah'a sığındırırdı. Ardından: Her türlü şeytandan, zararlı böceklerden, nazar değmesine karşı Allah'ın tam olan kelimelerini söylerdi.”⁴¹

Hz. Peygamber küçükken kendi terbiyesini alan, ayrıca vefatından sonra kendi yetiştirdiği kimselerin elinde büyüyeceğinden emin olan torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in iyi bir insan olacaklarını tahmin etmiştir. Bu yüzden onların ahiretlerinin de iyi olacağını düşünmüş ve dolayısıyla torunlarının cennetlik olacaklarını, orada da en üst makamlara ulaşacaklarını bildirmiştir. Onun tüm bu öngörülleri Cebrail'in de müjdesi ile pekişmiştir.⁴² Buna göre Hz. Peygamber Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in cennetlik olduklarını ve orada da en saygın delikanlılardan olacağını bildirmiş ve şöyle buyurmuştur: “*Hasan ve Hüseyin Cennet delikanlılarının efendileridir.*”⁴³ Ayrıca Hz. Peygamber derece olarak da onların cennette kendi

³⁹ Müslim, *Sahîh*, tah. Muhammad Fuâd Abdu'l-Bâkî, Dâru İhyâu't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut 1955, IV, 1885; İbn Mâce, *Sünen*, II, 1240.

⁴⁰ Müslim, *Sahîh*, IV, 1883; Tirmizî, *Sünen*, V, 100.

⁴¹ Buhârî, *Sahîh*, III, 1233; Tirmizî, *Sünen*, IV, 396; İbn Mâce, *Sünen*, II, 1164.

⁴² Zehebî, *Siyer*, III, 255.

⁴³ Tirmizî, *Sünen*, V, 656.

derecesinde olacaklarını bildirmiştir. Bu konuda Hz. Ali şunları rivayet etmiştir. Hz. Peygamber, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in elinden tutarak şöyle demiştir: *“Ben bu ikisini, bunların babasını ve annesini seviyorum. Bunlar kıyamet gününde benim derecemde olacaklar.”*⁴⁴

Hz. Hüseyin, Hz. Peygamber'in mucizelerine de şahit olmuştur. Nitekim bir keresinde Hz. Peygamber birkaç gün hiç yemek yememiştir. Açlığa dayanamaz olunca önce eşlerine gitmiş, oradan bir şey bulamayınca da ardından kızı Hz. Fâtıma'nın evine gitmiştir. Kızından yiyecek bir şeyler sormuştur. Ancak oradan da bir şey bulamamıştır. Bu esnada dışarı çıkmıştır. Bu sırada komşularının birinden Hz. Fâtıma'ya bir tabak yiyecek gelmiş, Hz. Fâtıma da çocukları Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin'i Hz. Peygamber'i çağırmaya göndermiştir. Hz. Peygamber geldiğinde Hz. Fâtıma tencereyi açınca içerisinde mucizevî bir şekilde yiyeceklerle dolu olduğunu görmüştür. Bunun üzerine Hz. Peygamber ve tüm ev halkı bundan yemişlerdir. Ancak tencerenin içindeki yiyecek olduğu gibi eksilmemiştir. Kalan yemek bütün komşulara da yetmiş, Allah yemeğe bereket vermiştir.⁴⁵

Başka bir mucize şöyle cereyan etmiştir. Buna göre bir keresinde Hz. Peygamber'le sahabeler yatsı namazını kılmışlardır. Bu sırada Hz. Peygamber'in yanında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin de bulunmuş ve onun secde ettiği sırada sırtına atlayıp oynamışlardır. Namaz tamamlandıktan sonra Ebu Hüreyre (r.a.), Hz. Peygamber'in yanına gitmiş ve torunlarını götürmek için istekte bulunmuştur. Bu sırada şimşek gibi bir aydınlık zuhur etmiştir. Hz. Peygamber, torunlarına annelerine

⁴⁴ Taberânî, *Mu'cemü's-Sağir*, Hadis no: 960.

⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 121-122.

gitmesini istemiştir. Onlar da o nurun aydınlığından istifade ederek evlerine gitmişlerdir.⁴⁶

Diğer bir mucizede Hz. Hüseyin, Cebrâil'in Dıhye-i Kelbî (r.a.) suretinde Hz. Peygamber'e geldiğine tanık olmuştur. Rivayetlere göre Cebrâil sık sık Dıhye (r.a.) suretinde gelmiştir. Yine bir gün Mescid-i Nebevî'de, Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Bu sırada Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin de burada oynamışlardır. Onlar Cebrâil'i Dıhye (r.a.) zannetmişler ve ona doğru koşarak ceplerine ellerini sokup, bir şeyler aramaya başlamışlardır. Çünkü Dıhye (r.a.) onlara her zaman hediye getirmiştir. Bunun üzerine Cebrâil, cennetten bir salkım üzüm koparıp vermiş ve onları memnun etmiştir. Ancak onlar gelenin Cebrâil olduğunu anlayınca oynamaya geri dönmüşlerdir. Bunun ardından onlara şeytan dilenci şeklinde yaklaşarak, ellerindeki almaya çalışmıştır. Onlar da ellerindeki vermeye çalıştığı sırada Cebrâil onun şeytan olduğunu açıklamış ve onu kovmuştur.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in döneminde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin çocuklukları mutlu geçmiştir. Onlar da diğer çocuklar gibi oynamış ve hayvanları sevmişlerdir. Nitekim bir hadis rivayetinde onların küçük köpek yavrusunu sevdiklerinden, onlarla oynadıklarından haber verilmiştir.⁴⁷

Ayrıca Hz. Peygamber'in Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olmak üzere birkaç çocuğun buluş çağına ermeden biatlarını almıştır. Bunun dışında kimsenin küçükken biatlarını kabul etmemiştir.⁴⁸

Tüm bunların yanında şüphesiz Hz. Hüseyin'in çocukluk dönemindeki hayatında babası Hz. Ali ve annesi Hz. Fâtıma'nın rolleri de büyük olmuştur. Onların

⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 168.

⁴⁷ Tirmizî, *Sünen*, V, 115; Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, 123.

⁴⁸ Taberânî, *Maktal*, 58; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 226.

oğulları için yaptıkları tartışılmazdır. Onlar birer ebeveyn olarak kendilerine düşen görevleri en iyi şekilde yerine getirmişlerdir. Onların çocukları için yaptıkları çabalar konusundaki bilgiler sınırlı olsa da kaynaklara yansımıştır. Buna göre yukarıda da belirttiğimiz gibi Hz. Fâtıma çocuklarının saçlarını kesmiş ve saçın ağırlığına sadaka dağıtmıştır. Hz. Ali bir baba olarak çocuklarına isim vermeye çalışmıştır. Ayrıca onların çocuklarının yeme içme konusundaki çabaları da kaynaklarda yer almıştır. Bunların birinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin açlık nedeniyle ağladıkları, bu durum karşısında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın mücadelesi anlatılmıştır. Sonuçta olaya Hz. Peygamber de müdahil olmuş ve olayı ibret verici neticeye bağlamıştır.⁴⁹

Bunun yanında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma çocukları için her şeylerini vermeye hazır olmuşlardır. Nitekim bir keresinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hastalanmışlardı. Bundan dolayı Hz. Peygamber başta olmak üzere sahabelerden birçoğu onları ziyarete gelmişlerdi. Gelenler Hz. Ali'ye oğulları için bir adak adayıp adamayacağını sormuşlardı. Hz. Ali de eğer çocukları iyileşirse Allah için üç gün oruç tutacağını bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Fâtıma da aynı şeyleri söylemiştir. Allah, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'e şifa ihsan edince onlar da adadıkları oruçlarını tutmuşlardır.⁵⁰

2. Hz. Hüseyin'in Ailesi

Şüphesiz Hz. Hüseyin'in ailesi denince dedesi Hz. Peygamber'in yeri büyüktür. Nitekim Hz. Peygamber, bu konuda şöyle buyurmuştur: *“Her Anne'nin çocukları babasına nisbet edilir, ancak Fâtıman'ın iki oğlu (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) hariçtir. Çünkü ben onların velisi ve nisbet edilen babalarıyım”*⁵¹ Yukarıda

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz. Ebû Dâvud, *Sünen*, II, 68; Beyhakî, *Sünen*, VI, 194.

⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 351.

⁵¹ Hâkim, *Müstedrek*, III, 179-180.

da bahsettiğimiz gibi Hz. Peygamber doğumundan itibaren ona özenle bakmış; kulağına ezan okumuş, yedi günlük iken sünnet ettirmiş, ismini koymuştur. Bunun yanında büyümeye başlayan Hz. Hüseyin'e bir dede olarak gereken her şeyi yapmıştır. En önemlisi bir çocuğun nasıl sevildiğini göstermiştir. Zaman zaman torunları ile oynamış, şakalaşmış ve kucaklayıp öperek onları şımartmıştır. Ayrıca torunlarını koruma refleksiyle yeri geldiğinde onlara zarar verecek durumlara karşı durmuş ve hatta karşı tarafı sözlü olarak uyarmıştır. Sonuç olarak onun Hz. Hüseyin'in hayatındaki önemi büyüktür. Hz. Peygamber'in tüm hayatını vermek araştırmamızın amacını aşacağından dolayı burada onun bu önemini belirtmekle yetineceğiz.

a) Hz. Ali

Bir baba olarak Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in hayatındaki önemi tartışılmazdır. O, Hz. Hüseyin'in altı yedi yaşlarındayken Hz. Peygamber ve ardından Hz. Fâtman'ın vefatından sonra çocuklarını büyütmek, terbiye etmek gibi sorumluluklar üstlenmiştir. Hz. Hüseyin büyüdüğünde bir Peygamber torununa yakışır bir şekilde davranış ve tutum sergilemesinde, İslâm'ın ruhuna uygun bir ahlaklı birey olarak yetişmesinde babası Hz. Ali'nin emeği büyük olmuştur.

Hz. Peygamber'in "*Ehl-i Beyt'imdir*" diyerek şereflendirdiği Hz. Ali, M. 599 senesinde doğmuştur. Babasının ismi (aynı zamanda Hz. Peygamber'in amcası) Ebu Talib, annesinin ismi ise, Esed kızı Fâtıma olmuştur.⁵² Ebu Talib'in bazı sıkıntılarında dolayı onu küçükken Hz. Peygamber amcasına yardımcı olmak için

⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 19.

yanına almıştır.⁵³ Bundan sonra Hz. Ali, Hz. Peygamber'i örnek almış, onun tüm davranış ve tutumlarını yakından izleme şansını elde etmiştir. Hz. Peygamber'e vahiy gelmesi ile (M. 610) ona inanan ilk çocuk olmakla şeref bulmuş ve Hz. Hatice'den sonra Hz. Peygamber'le birlikte ilk namaz kılanlardan olmuştur.⁵⁴

Bundan sonra İslâm'a can-ı gönülden hizmet eden Hz. Ali, cömert ve cesur birisi olmuştur. Öyle ki, bir keresinde Hz. Peygamber'in, Medine'ye hicret ettiğinde onun yatağına yatarak ölümü göze alarak müşrikleri aldatmıştır.⁵⁵

Müslümanların müşriklere karşı savaşlarında Tebuk seferi hariç her zaman ön saflarda yer almıştır. Gösterdiği kahramanlık ve cesur duruşları ile bu tür olaylarda kilit rol oynamıştır. Ayrıca savaşlarda Müslümanların bayraktarlığını yapmıştır. Yaptıklarından dolayı o Cennetle müjdelenen on sahabe'den (Aşere-i Mübeşşere) den biri olmuştur. Bunun yanında ona Hz. Peygamber tarafından "*Ebu Turap*" ismi verilmiştir.⁵⁶ Büyük oğlu Hz. Hasan olduğu için gelenek gereği "*Ebu'l-Hasan*" künyesi ile de çağrılmıştır.⁵⁷

Rivayete göre Hz. Peygamber, insanları kardeş kıldığı zaman Hz. Ali gelerek üzülmüş kendisine kardeş tahsis edilmediğini söylemiştir. Bunun üzerin Hz. Peygamber onu kendine kardeş kıldığını bildirmiştir.⁵⁸

⁵³ Bu sıkıntılı dönemde Hz. Abbâs, Talib'i, Hz. Hamza Cafer'i yanına almıştır. Ebâ Tâlib Âkil'in kendi yanında kalmasını tercih etmiştir. Hz. Peygamber ise, Hz. Ali'yi yanına almış ve şöyle demiştir: "*Ben yüce Allah'ın size vermeyip benim için seçtiği kişiyi seçtim.*" (Raşid Sayılır, *Resulullah ve Ehl-i Beyt'i*, Kevser Yayınları, İstanbul 2006, 25.)

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 21; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 369.

⁵⁵ İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebevî*, tah. Mustafâ es-Sakâ vd., Kahire 1955, I, 482; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 370.

⁵⁶ Buhârî, *Sahîh*, III, 1358.

⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 19; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 65.

⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 771.

H. Peygamber, onunla kendisinin durumunu kendisinden sonra bir peygamberin gelmeyeceğinden dolayı, H. Musa ile H. Harun'un durumuna benzer olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹

H. Ali, H. Peygamber'in kızı H. Fâtıma ile H. 2 (M. 624) senesinin sonlarında evlenmiştir.⁶⁰ Bu sırada H. Ali'nin 25 yaşında H. Fâtıma'nın ise, 15 yaşlarında olduğu söylenmiştir.⁶¹ Onların Hasan, Hüseyin, Muhsin, Büyük Ümmü Gülsüm ve Büyük Zeynep adında çocukları olmuştur. Muhsin ismindeki çocuğu küçük yaşta ölmüştür.⁶² H. Hasan, H. Hüseyin'den bir yaş büyük olup H. 3 (M. 625) senesinde doğmuştur.

H. 10 (M. 632) senesinde H. Peygamber'in vefatında 33 yaşında olan H. Ali onun yakınlarından birisi olmasından dolayı onun yıkama ve kefenleme işlemlerini yerine getirmiştir.⁶³

H. Osman'ın suikast sonucu şehit edilmesiyle H. 34 (M. 656) senesinde halife seçilmiştir. Bu sırada Müslümanlar arasında kargaşa baş göstermiş ve bunun sonucunda “*Cemel Savaşı*”, “*Sıffin Savaşı*” ve “*Nahrevan Savaşı*”nı başından geçirmiştir. Bu sıralarda çocukları H. Hasan ve H. Hüseyin başta olmak üzere yandaşlarıyla Kûfe'de bulunan H. Ali, sabah namazı için camiye giderken Haricîler'den olan Abdurrahman b. Mülcem tarafından aniden zehirli kılıcıyla saldırıya uğramış ve yaralanmıştır.⁶⁴ Bu zehrin etkisiyle bir kaç gün sonra H. 40 (M.

⁵⁹ Nesâî, *Fedâilü's-Sahâbe*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1985, 13.

⁶⁰ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984, III, 160.

⁶¹ Ahmed Cemil Akıncı, *Hazreti Fâtıma*, Sinan Yayınları, İstanbul 1997, 25.

⁶² Taberî, *Târîh*, III, 162; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 262; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 367.

⁶³ M. Kemâl Pilavoğlu, *Büyük İnsan Hazret-i Ali*, Ankara 2000, 140.

⁶⁴ Ayrıca ona kendisine kötülük edileceği rüyasına girmiş ve rüyasında H. Peygamber buna ima etmiştir. Bunun üzerine H. Ali'nin tüm vücudu titremiş ve ateşlenmiştir. (Bakir Yulduz, *Karbalo Fociasi*, Rusçadan Özbekçeye çev. Unar, Çulpon yayınları, Taşkent 1993, 9)

661) yılının Ramazan ayının on yedinci gününde vefat etmiştir. Bunun üzerine çocuklarının da katılımıyla yıkaması yapıp namazı kılınmıştır.⁶⁵

Bazı rivayetlere göre cenazesi çocukları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin tarafından Kûfe'den Medine'ye götürülüp Baki mezarlığına hanımı Hz. Fâtıma'nın yanına defnedilmiştir. Bazı rivayetlere göre ise, Haricîlerin bulmaması için Kûfe dışına bir yere defnedilmiştir. Bunun yanında da rivayetler bulunmaktadır. Yani nereye defnedildiği konusu tartışmalıdır.⁶⁶

Hz. Ali son derece adaletli birisi olmuştur. Nitekim ölürken de onun bu özelliği öne çıkmıştır. Buna göre oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e nasihatte bulunmuş ve yakalanan Abdurrahman b. Mülcem'i kendisi ölmedikçe ona zarar vermemelerini, şimdilik zindana atmalarını, eğer ölecekse zulmetmeden onu öldürmelerini ve bunun dışında başkalarının kanının dökmelerini emretmiştir.⁶⁷

b) Hz. Fâtıma

Bir anne olarak Hz. Fâtıma'nın da Hz. Hüseyin için önemi büyük olmuştur. Öte yandan Hz. Hüseyin'in soyu onun yoluyla Hz. Peygamber'e bağlanmıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın Hz. Hüseyin'le ilgisi azda olsa yansıtılmıştır. Buna göre Hz. Fâtıma, bir anne olarak Hz. Hüseyin'in doğumundan itibaren onunla ilgilenmiştir. Hz. Peygamber'in talimatıyla çocuğunun saçlarını kesmiş, saçının ağırlığınca fakirlere Allah'a şükretme niyetiyle sadaka dağıtmıştır.⁶⁸

⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 254; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 363.

⁶⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 365-366.

⁶⁷ Yulduz, *Karbalo Fociasi*, 12-13.

⁶⁸ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, VI, 390; Beyhakî, *Sünen*, IX, 299.

Hiz. Fâtıma, kocası Hiz. Ali ile birlikte çocuklarının yeme ve içmesi ile uğraşmışlardır. Bununla ilgili olarak Hiz. Fâtıma'nın yemek hazırladığı, bu yemeği Hiz. Peygamber ve Hiz. Hüseyin olmak üzere aile fertlerinin bir arada yedikleri anlatılmıştır.⁶⁹

Ayrıca giyim kuşam konusunda da Hiz. Fâtıma çocuklarına özen göstermiştir. Buna göre bir keresinde Hiz. Peygamber, torunlarını özlemiş ve onlara sarılmak ve sevmek için dışarıda gelmeleri için seslenmiştir. Çağırđ yapılmamasına rağmen torunları bir süre sonra çıkmıştır. Bunun sebebini, Hiz. Peygamber'in yanında bulunan sahabe sonra açıklamıştır. Onun anlattığına göre Hiz. Fâtıma, bu süre zarfında evin içerisinde çocuklarının saçlarını taramış ve onların elbiselerini giydirmiştir.⁷⁰

Hiz. Fâtıma, çocukları için elinden geldiği kadar çaba göstermiş ve bu doğrultuda bazen yorgunluk hissetmiştir. Ayrıca o da bir insan olarak hislere kapılmış ve bundan dolayı zaman zaman çocuklarını azarlamıştır. Bu durumda babası ve büyüğü olarak Hiz. Peygamber araya girmiştir. Ona torunlarını üzmesinin kendisini üzmesi anlamına geldiğini bildirmiştir.⁷¹

Bunun yanında Hiz. Fâtıma çocuklarına bir anne olarak koruma duygusuna kapıldığı da olmuştur. Buna göre yukarıda da belirttiğimiz gibi Hiz. Peygamber Hiz. Hasan'a önce su vermiştir. Bu sırada Hiz. Hüseyin'in ağlamasını gören Hiz. Fâtıma bir anne şefkatiyle meseleye yaklaşmış ve küçük oğlu Hiz. Hüseyin'in Hiz. Peygamber'in sevmediği hissine kapılmıştır.⁷²

⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 121-122.

⁷⁰ Buhârî, *Sahîh*, II, 774.

⁷¹ Taberânî, *Maktal*, 60.

⁷² Zehebî, *Siyer*, III, 258.

Burada Hz. Fâtıma'nın hayat hikâyesine kısaca değinmek istiyoruz. O, Hz. Peygamber ve Hz. Hatice'nin çocuğu olarak M. 609 senesinde Cuma günü dünyaya gelmiştir. Onun Hz. Peygamber'e nübüvvet gelmeden üç ay önce doğduğu da rivayet edilmiştir.⁷³ Hz. Peygamber'in nesli onunla devam etmiştir. İsmi Hz. Peygamber'in kendisi koymuştur. Bunun yanında Hz. Fâtıma “Zehra, Betül” gibi sıfatlarla da anılmıştır.⁷⁴

O, her zaman Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş, onun tüm hal ve hareketini görerek büyümüşür. Onun Mekke'deki zor günlerinde yanında bulunmuştur. Bir keresinde Hz. Peygamber'in Kâbe yakınında namaz kıldığı sırada Müşriklerden birinin onun üzerine hayvan işkembesi döktüğünü gördüğünde dayanamamış, duruma üzölmüş ve babasının üstünü temizlemiştir.⁷⁵

Sıkıntılara babasıyla birlikte katlanan Hz. Fâtıma, aynı zamanda onun ahlakından nasibini almış ve en güzel biçimde yetişmiştir. Buna göre onun özellikleri şöyle sıralanmıştır: Hz. Fâtıma masum, temiz, hassas, anlayışlı, iffetli ve ibadete çok düşkündü. Sadece Ramazanda değil, mümkün olduğu her fırsatta oruç tutardı. Gündüzlerini oruçla, gecelerini ibadetle değerlendirirdi. Çok güzeldi ve sahabeler onun hakkında: “Hz. Peygamber'e onun kadar benzeyeni yoktu” diye konuşurlardı.⁷⁶

O, 14-15 yaşlarında iken talipleri çoğalmıştır. Hz. Peygamber, Yüce Allah'ın melekler vasıtasıyla bildirmesi üzerine birçok talibin içerisinde kızını Hz. Ali'ye eş

⁷³ Ahmed Cemil Akıncı, *Hazreti Fâtıma*, 16-20.

⁷⁴ Rivayete göre Fâtıma ismi “ayrılmış, kesilmiş” anlamına gelmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber'in bu isimle Allah'ın Hz. Fâtıma'yı sevenleri ateşten ayırmış ve uzaklaştırmış olduğunu kastettiği söylenmiştir. (Seyyid Murtaza Hüseyinî, *Ehl-i Sünnet Kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın Faziletleri*, çev. Muhammed Tahir, Kevser Yayınları, İstanbul 2008, 21-23.)

⁷⁵ Buhârî, *Sahîh*, III, 1072.

⁷⁶ Saraç, *Nazenin Güller*, 9.

olarak vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in nasihatıyla Hz. Ali, elinde bulunan zırhını satarak Hz. Fâtıma'nın mehirini vermiştir.⁷⁷

Bu evlilikten bir sene sonra H. 3 (M. 625) senesinde Hz. Hasan, H. 4 (M. 626) senesinde Hz. Hüseyin dünyaya gelmiştir. Ardından Ümmü Gülsüm, Zeyneb ve Rukiye isimli çocukları olmuştur.⁷⁸

Hz. Fâtıma, M. 633 yılında Ramazan ayının üçüncü gününde Salı günü 28 yaşında iken Hz. Peygamber'den altı ay sonra vefat etmiştir.⁷⁹

c) Hz. Hasan

Hz. Hasan da kardeşi Hz. Hüseyin'in hayatında önemli yere sahiptir. Hz. Peygamber'in Hz. Hüseyin'le ilgili hadisleri, ona karşı yaptıkları, ilgisi ve sevgisi aynı şekilde Hz. Hasan için de geçerlidir. Yani Hz. Peygamber'in çoğu konuşmalarında iki kardeş bir arada zikredilmiştir. Nitekim yukarıda Hz. Hüseyin'in çocukluğu konusunu ele aldığımız hususların çoğu Hz. Hasan için de geçerlidir. Bunlara sırasıyla kısaca bakmak gerekirse Hz. Peygamber, Hz. Hasan'ı da "torunum" ve "Ehli Beyt'im" diye şereflendirmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in "Cennet ehli gençlerinin seyidi" dediği ve "Ebu Muhammed" lakaplı⁸⁰ Hz. Hasan, ona benzemiştir.⁸¹ Onun ismini de ezan okuyarak Hz. Peygamber koymuştur.⁸² Yedi

⁷⁷ Zehebî, *Siyer*, III, 258.

⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 418.

⁷⁹ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, tah. Sehîl Zekâr ve Riyâzu's-Zarkulî, Dârul Fikr, Beyrut 1996, I, 402; Böylece Hz. Peygamber'in kendisine en çabuk ulaşmanın Hz. Fâtıma olacağı hadisi gerçekleşmiştir. Bu konuda bkz. Müslim, *Sahîh*, IV, 1904.

⁸⁰ Belâzurî, *Ensâb*, I, 404; Muhammad es-Sallabî, *Emîru'l-Mu'minîn el-Hasan bin Ali bin Ebû Tâlib (r.a.)*; *Şahsiyatuhu ve Asruhu*, Dârü't-Tavzî' ve-Neşri'l-İslâmî, Kahire 2004, 17.

⁸¹ Tirmizî, *Sünen*, V, 659; Bu konuda şöyle bir olay gerçekleşmiştir. Bir keresinde Hz. Ebû Bekir, ikinci namazından çıktıktan sonra, Hz. Ali ile beraber yürürken, çocuklarla oynayan Hz. Hasan'ı

günlük iken aynı şekilde ona da akika kurbanı kesmiş ve onu sünnet ettirmiştir. Bunun ardından annesi Hz. Fâtıma'ya emrederek saçının kesilmesini, saçının ağırlığınca gümüş sadaka vermesini istemiştir.⁸³

Hz. Peygamber, aynı şekilde Hz. Hasan'ı kucaklamış ve sevmiştir. Onun için de “dünyada kokladığım Reyhanımdır!”⁸⁴, “Bunlar benim oğullarım ve kızımın oğullarıdır. Allah'ım ben onları seviyorum sende onları sev, onları sevenleri de sev”⁸⁵ buyurmuştur. Onu da cennetle müjdelemiş⁸⁶ ve orada iyi bir derecede olacağını belirtmiştir.⁸⁷ Ayrıca Hz. Peygamber, Hz. Hasan'ın gelecekte iyi bir birey olacağını ifade etmiş, bundan dolayı birbiri ile karşı karşıya gelecek olan iki Müslüman topluluğunun arasını düzeltereğini bildirmiştir. Kısacası Hz. Peygamber'in Hz. Hüseyin'e karşı tutumu Hz. Hasan için de geçerli olmuştur.⁸⁸

Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan çocukluklarını bir arada geçirmişlerdir. Nitekim onlar için ilgi ve şartlar aynı olmuştur. Bu yüzden Kırgız Türkleri gibi birçok Türk halklarında ikisi daha çok ikiz olarak algılanmış, bu iki cennetlik kardeşlerin isimleri tek doğan çocuklara değil, ikiz doğan çocuklara isim olarak verilmiştir.

görmüştür. Hz. Ebû Bekir onu omzuna almış ve: “*Nebiye benzeyen, Ali'ye benzemeyen, sana babam feda olsun!*” demiştir. Hz. Ali de bu konuşma karşısında gülümsemiştir. (Buhârî, *Sahîh*, III, 1370).

⁸² Çocukların kulağına ezan okumanın hikmeti konusunda bkz. Muhammad es-Sallabî, *Emîrî'l-Mu'minîn el-Hasan*, 20-21.

⁸³ Zehebî, *Siyer*, III, 246-247; Rivayete göre Cahiliye Döneminde böyle bir isime rastlanmamıştır. (İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, tah. Âdil Ahmed'u-Rifâi, Daru İhyâu't-Trâsi'l-Arabî, Beyrut 1996, II, 15-16.)

⁸⁴ Buhârî, *Sahîh*, III, 1371; Tirmizî, *Sünen*, V, 657.

⁸⁵ Tirmizî, *Sünen*, V, 661.

⁸⁶ Tirmizî, *Sünen*, V, 656.

⁸⁷ Taberanî, *Mu'cemü's-Sağir*, Hadis no: 960.

⁸⁸ Geniş bilgi için bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 37-41.

Bunun yanında gençlik yıllarını da bir arada geçirin kardeşler, Hz. Peygamber'in yanında yetişen babaları Hz. Ali başta olmak üzere büyük sahabelerden terbiye görmüşlerdir. Onlardan din ve ahlak konularından bilgi almış ve bunları en iyi şekilde uygulamışlardır.

Râşid halifeler döneminde onların sevgilerine aynı şekilde mazhar olmuşlardır. Beraber seferlere katılmış ve babalarına yardımcı olmuşlardır. Hz. Hüseyin, büyük kardeşi Hz. Hasan'ın halife olduğu dönemlerde ona yardımcı olmuştur. Zehirlenerek vefat ettiği sırada yanında olmuş, onu kendi elleri ile toprağa vermiştir.

Hz. Hüseyin'le Hz. Hasan'ın birçok ortak noktalarının yanında tabii ki, farklı yönleri de bulunmaktadır. Benzer noktalar olarak ikisinin de dinlerine sım sıkı bağlı olmaları, babaları başta olmak üzere sahabelere olan saygıları, kaynaklarda zikredildiği gibi saçlarını siyaha boyamaları⁸⁹, yüzüklerini sol ellerine takmaları⁹⁰ gibi birçok özellikleri sıralamak mümkündür.

Farklı yönlerine gelince, ilk önce Hz. Hasan'ın Hz. Hüseyin'e göre daha yumuşak kalpli olduğu görülmektedir.⁹¹ Bunları birkaç örnekle ele almak mümkündür. İlki Hz. Hasan'ın hilâfetten vazgeçtiği sırada Hz. Hüseyin'in yaklaşımı farklı olmuştur. Hz. Hasan, daha fazla ortalığın karışmaması ve durumun kötüye gidip zorlaşmaması için hilâfetten vazgeçmiştir.⁹² Ancak Hz. Hüseyin kardeşi Hz.

⁸⁹ Taberânî, *Maktal*, 30-32.

⁹⁰ Tirmizî, *Sünen*, IV, 228.

⁹¹ Nitekim her zaman kötülük yapma peşinde olan Mervan, Hz. Hasan vefat ettiği sırada cenazesinde ağlamıştır. Hz. Hüseyin ona bunca çektirdikten sonra niye ağladığımı sormuştur. Bunun üzerine Mervan, onun kadar yumuşak huylu ve sakin birisine bu kadar eziyet ettiğine pişman olduğunu dile getirmiştir. (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 43.)

⁹² Burada Hz. Peygamber'in önceden haber verdiği olayın gerçekleştiği de hatırlanmalıdır. Buna göre Hz. Peygamber, bir gün torunu Hz. Hasan'ı işaret ederek, karşı karşıya gelen iki Müslüman

Hasan'a tepki göstermiştir. Hz. Hüseyin'e göre Hz. Hasan babaları Hz. Ali'nin uğrunda öldüğü mücadeleden vazgeçmiş, babasının haklılığına gölge düşürmüştür.⁹³ İki görüşün haklılığı tartışılrsa da, burada bizim açımızdan olaya iki kardeşin farklı yaklaşımlarıdır. Bu da onların mizaçlarının bir birinden farklı olduğunun ipuçlarını göstermektedir. Ayrıca Hz. Hüseyin'in bu sert tutumu daha sonra da devam etmiş, Muâviye'ye biat etmeyi reddetmiştir. Ancak şu da hatırlanmalıdır. Bu kardeşler arasında sadece ufak bir farklılıktır. Olaya bakış farkıdır. Yoksa Hz. Hüseyin'in iyi olmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim Hz. Hasan'ın uyarılarından sonra Hz. Hüseyin tutumundan vazgeçmiş ve kardeşinin o anki durum gereği haklı olduğunu anlamış ve ikisi beraber Kûfe'den Medine'ye gitmişlerdir.

İkinci bir olayda ise, Hz. Hasan karısı tarafından zehirlenmiştir. Çaresiz kalan Hz. Hüseyin kardeşinin başını dizleri üstüne yatırmıştır. Ardından onun durumuna üzülerek, bunu yapanları söylemesini istemiştir. Yapanlardan intikam alacağını bildirmiştir. Bu durumda Hz. Hasan, ona engel olmuş, kimin yaptığını söylemeyerek bir yandan kardeşinin elini kana bulamamış, diğer yandan yapana işkence edilmesini istememiştir.⁹⁴

Diğer bir olayda da farklı görüş belirttiklerini görmekteyiz. Buna göre Said b. As, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kardeşleri ve önce Hz. Ömer'in eşi olan Ümmü Külsüm'le evlenme talebinde bulunmuştur. Ümmü Külsüm, onun bu talebini olumlu bularak, bu konuda kardeşleri Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'e danışmıştır. Bazı rivayetlerde bu evliliğe Hz. Hasan olumlu bakarken, Hz. Hüseyin karşı çıkmıştır.

topluluğun kamı akmasına engel olacağını ve böylece aralarını düzelteceğini haber vermiştir. (Nesâî, *Fedâilü's-Sahâbe*, 20.)

⁹³ Taberî, *Târîh*, III, 165; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 271-273; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 17.

⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 46-47.

Sonuçta Said b. As mehri verdiği halde bunun doğru olmadığını anlayarak evlilikten vazgeçmiş ve verdiği mehri de geri almamıştır.⁹⁵

Tüm bu değerlendirmelerden sonra Hz. Hasan'ın hayat hikâyesine kısaca bakmak gerekirse O, H. 3 (M. 625) senesinin Ramazan ayının ortalarında doğmuştur.⁹⁶ Hz. Hasan'ın da ilk çocukluk yılları kardeşi Hz. Hüseyin'le birlikte Hz. Peygamber'in yanında geçmiş onun sevgisine mazhar olmuştur.

Hz. Hasan hayatı boyunca İslâm dini üzerine yaşamıştır. Râşid halifeler döneminde saygın birisi olmuş babasına her konuda yardım etmiştir. Takva ve cömertlik onun başlıca özelliklerinden olmuştur. Nitekim o Hz. Peygamber başta olmak üzere Hz. Fâtıma, Hz. Ali ve sahabelerden terbiye almıştır.⁹⁷

Said b. As'ın komutanlığında Hz. Hüseyin'le beraber Taberistan seferine katılmıştır. Hz. Hasan, kardeşi ile birlikte Hz. Osman'ın kuşatma altına alındığı zaman kılıçlarını kuşanarak onun yanında durmuş ve onu savunmuşlardır.⁹⁸

Hz. Hasan babasının ordusuyla kardeşi Hz. Hüseyin'le beraber Cemel, Sıffin ve Nehrivan Savaşlarına katılmıştır. Bunlardan Sıffin Savaşında kardeşleriyle beraber babalarını kendi canlarını siper ederek koruma görevini de yerine getirmişlerdir.

Babası Hz. Ali'nin haince şehit edildiği zaman Hz. Hüseyin ve Abdullah b. Cafer'le birlikte onu yıkamışlardır. Namazını kendisi kıldırıştır.⁹⁹

⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 93.

⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 58; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 37.

⁹⁷ Hz. Hasan'ın dinî yaşamı ve terbiyesi konusunda geniş bilgi için bkz. Muhammad es-Sallabî, *Emîru'l-Mu'minîn el-Hasan*, 95-97.

⁹⁸ Hz. Hasan konusunda geniş bilgi için bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, "Hasan", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 282-284.

⁹⁹ Taberî, *Târîh*, III, 158.

Anlatılanlara göre Hz. Hasan erdem ve üstün ahlak sahibiydi. Ayrıca mütevazı idi. O, babası şehit edildikten sonra, etrafındakilerin ısrarı üzerine bir konuşma yapmış, kendisinin halife olacaksa önceden insanların karşısında babası Hz. Ali gibi olamayacağını, o zata denk gelemeyeceğini bildirmiştir. Eğer buna rağmen kendisine biat etmekte karar kılacaklarsa, elinden geleni yapacağını, aksi olursa da buna tepki göstermeyeceğini, hiçbir tarafa bakmadan Medine'ye gideceğini, orada bir Müslüman nasıl yaşaması gerekiyorsa öyle yaşayıp gideceğini bildirmiştir.¹⁰⁰

Hz. Hasan kısa süren halifelik döneminde de insanlara edep ve adaleti ile örnek olmuştur. Anlatılanlara göre bir mağdur utancından dolayı ona şikâyetini mektubuna yazarak gelmiştir. Bunun üzerine Hz. Hasan o adama mektubu okumadan şikâyetinin çözüleceğini bildirmiştir. Yanındakilerin merakı üzerine Hz. Hasan *“mektubu okuyuncaya kadar o kişinin sıkıntı ve utancından dolayı Allah beni sorumlu tutmasından korktum”* demiştir.¹⁰¹

Halife olduktan sonra Hz. Hasan, Muâviye ile karşı karşıya gelmiştir. Ancak Muâviye kurnazlığını göstermiş, önce Hz. Hasan'a tehditlerle dolu mektup yazarak anlaşmaya varmaya çalışmış, ardından da onu öldürenlere ödül vaat etmiştir. Onun çabaları sonuç vermiş, bir süre sonra Hz. Hasan'a ait olan Müslümanlar arasında kargaşa çıkmış ve Hz. Hasan'ı yaralanmasına sebep olacak kadar karşı sesler yükselmiştir. Bunun ardından Muâviye ile anlaşmak zorunda kalmıştır.¹⁰² Diğer yandan bilge ve merhametli olan Hz. Hasan, Müslümanların kanının akmamasını tercih etmiştir.¹⁰³

¹⁰⁰ Yulduz, *Karbalo*, 15-16.

¹⁰¹ Saraç, *Nazenin Güller*, 78-79.

¹⁰² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 271-273; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 17.

¹⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 260.

Ardından Hz. Hüseyin’le Medine’ye giden Hz. Hasan¹⁰⁴ kendini takvalığa vermiş ve orada hiçbir olaya katılmadan on sene hayat geçirmiştir.¹⁰⁵ Bu sıralarda anlaşma gereği kendisinden sonra Hz. Hüseyin’in hilâfet’e gelmesini kabul eden Muâviye rahat duramamıştır. Bir şekilde bu anlaşmanın hükmünü yok etmek için tezgâh kurmaya çalışmıştır. Sonunda karısı Cade’yi kandırmayı başarmıştır. Buna göre Cade, Hz. Hasan’a ilaç diye zehir vermiştir. Böylece Hz. Hasan, 47 yaşında iken H. 50 (M. 670) senesinde vefat etmiştir.¹⁰⁶

Hz. Hüseyin, büyük kardeşi Hz. Hasan’ın tüm cenaze işlemlerini yerine getirmiş ve onu Hz. Peygamber’in yanına defnetmek istemiştir. Ancak bazı Müslümanların karşı çıkmalarıyla, Hz. Hasan’ın da fitne çıkarsa vazgeçmesini istediği için bu kararından dönmüş, onu Bakî mezarlığına defnetmiştir.¹⁰⁷

d) Eş ve Çocukları

Hz. Hüseyin’in Leylâ, Rebâb, Şehrbânu, Ümmü İshak, Um Veled isimindeki eşleri olmuştur. Bunlardan Leylâ isimindeki eşi sahabeden Urve b. Mes’ûd’un torunu Ebu Murre Sakafi’nin kızıdır. Hz. Hüseyin’in Aliekber isimindeki çocuğu ondan dünyaya gelmiştir. Hz. Hüseyin’in bu eşi Kerbelâ’dan önce vefat etmiştir. Oğlu Aliekber ise Kerbelâ günü kahramanlarca savaşarak şehit edilmiştir. Onu Mürre b. Münkız sırtına mızrak saplayarak 25 yaşındayken şehit etmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 21.

¹⁰⁵ Rivayetlere göre Hz. Hasan yürüyerek yirmi beş kez hac ziyareti yapmıştır. (Hâkim, *Müstedrek*, III, 185.)

¹⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 47-48.

¹⁰⁷ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 315-316; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48.

¹⁰⁸ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 442-450; Ethem Ruhi Fığlalı, “Ali el-Ekber”, *DİA*, İstanbul 1989, II, 390.

H. Hüseyin'in Rebâb ismindeki eşi İmru'l-Kays el-Kelbî'nin kızıdır. İmru'l-Kays el-Kelbî, H. Ömer'in huzurunda Müslümanlığı kabul etmiştir. H. Ömer, onu kavminin başına emir yapmıştır. H. Ömer'in yanından çıkıp giderken H. Ali, ondan kızlarını oğullarına vermesini istemiştir. O da kızı Selma'yı H. Hasan'la, Rebâb'ı H. Hüseyin'le evlendirmiştir. H. Hüseyin'in eşi Rebâb için şiirler yazdığı söylenmiştir. H. Hüseyin Kerbelâ'da şehit edildiğinde Rebâb onun yanında bulunmuştur. Bu duruma çok üzölmüştür. Rivayetlere göre Rebâb, bir sene boyunca H. Hüseyin'in mezarı başında durarak yas tutmuştur.

H. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra Kureyş'in ileri gelenlerinden birçoğu Rebâb'la evlenmeyi düşünerek ona talip olmuşlardır. Ancak o, bu talepleri kabul etmeyerek: *"H. Peygamber'den sonra başkasını kendime kayınpeder edinmem. Allah'a yemin ederim ki, Hüseyin'den sonra artık başka biriyle evlenmem"* demiştir. O da H. Hüseyin'in şehit edilmesinden kısa bir süre sonra H. 62 (M. 681) senesinde hastalanarak vefat etmiştir. H. Hüseyin'in Sukeyne ve Abdullah ismindeki çocukları ondan dünyaya gelmiştir. Kerbelâ esnasında küçük yaşta olan oğlu Abdullah, karşı taraftan atılan bir okun isabet etmesiyle şehit edilmiştir. Onu Hâni b. Subeyt öldürmüştür. Kızı Sukeyne ise, dini konularda müracaat edilen birisi olmuştur.¹⁰⁹ Bunun yanında o duygulu, zeki birisi olmuş, şiir ve musiki ile ilgilenmiştir.¹¹⁰

Bilindiği gibi H. Ömer zamanında Müslümanlar İran topraklarını fethetmeye başlamıştır. Fetihler sırasında o zaman İran hükümdarı olan Yezdücürd'ün kızı Şehrbânu da esir düşmüş ve Medine'ye getirilmiştir. Burada o H. Hüseyin'le evlenmiş ve ondan Zeynulâbidin (Ali Asgar) ismindeki çocuğu dünyaya gelmiştir.

¹⁰⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 442-450; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VIII, 228-229.

¹¹⁰ Hilal Görgün, "Sükeyne bint Hüseyin", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 45-46.

Şehrubânu Kerbelâ'dan önce vefat etmiştir. Zeynulâbidin Kerbelâ sırasında hasta olması dolayısıyla ona kimse dokunmamıştır. Hz. Hüseyin'in seyyid olarak isimlendirilen soyu bu çocuğu ile devam etmiştir.¹¹¹

Hz. Hüseyin'in diğer bir cariyeye eşi Um Veled'tir. Ondan Amr ismindeki oğlu dünyaya gelmiştir. O Kerbelâ sırasında küçük olduğu için ona da kimse dokunmamıştır.¹¹²

Hz. Hüseyin'in Talha b. Ubeydullah'ın kızı Ümmü İshak'tan Fâtıma ismindeki kızı H. 40 (M. 660) senesinde dünyaya gelmiştir. Babası onu kardeşi Hz. Hasan'ın oğlu Hasan'la evlendirmiştir. H. 110 (M. 728) senesinde vefat eden Fâtıma, büyük şahıslardan hadis rivayet etmiştir.¹¹³ Hz. Hüseyin'in ayrıca Cafer isminde çocuğu da olmuştur.¹¹⁴

B. Râşid Halifeler Devrinde Hz. Hüseyin

Buraya kadar belirtmeye çalıştığımız gibi, Hz. Hüseyin'in çocukluğunun ilk yılları yaşadığı en mutlu yıllar olmuştur. Onun bundan sonraki hayatı da çok iyi geçmiştir. Ancak yaşamında önemli bazı eksiklikler ortaya çıkmıştır. Nitekim Hz. Peygamber o altı yaşında iken H. 10 (M. 632) senesinde vefat etmiştir. Bu olay tüm insanlığın bir kaybı olmuştur. Ayrıca onun yanında her zaman bulunan, sevgi, hikmet ve eğitiminden mahrum kalan torunu Hz. Hüseyin için hayatındaki en büyük mahrumiyetlerden biri sayılmıştır. Çünkü yukarı da değinmeye çalıştığımız gibi dedesi Allah Resulü'nün onun için yeri büyük olmuştur.

¹¹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 212; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 203-205.

¹¹² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 442-450.

¹¹³ Asri Çubukçu, "Fâtıma bint Hüseyin", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 226-227.

¹¹⁴ Ethem Ruhi Fırlalı, "Hüseyin", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 518-522.

Hız. Peygamber'in yokluğu tabii ki doldurulamazdı. Ancak o yine de en şanslı çocuklardan biriydi. Nitekim Hz. Hüseyin'in bundan sonraki hayatı Hz. Peygamber'in yanında bulunan yakınları ve arkadaşlarının elinde olacaktır.

1. Hz. Ebû Bekir Dönemi

Bilindiği gibi Hz. Peygamber'den sonra Müslümanların başına onun en değerli arkadaşı, yardımcısı ve Râşid halifelerin ilki Hz. Ebû Bekir geçmiştir. Hz. Ebu Bekir'in önceki dönemlerdeki Ehl-i Beyt'e olan sevgisi bundan sonra da devam etmiştir. Bu hususta Ebû Bekir: *"Hz. Muhammed'e hürmetinizi, onun ev halkı hususunda da gözetiniz!"* demiştir.¹¹⁵

O, Hz. Peygamber'in yakınlarına ve dolayısıyla Hz. Hüseyin'e en iyi şekilde muamele etmiştir. Çünkü o, Hz. Peygamber'in torunlarını ne kadar sevdiğini ve saydığını görmüştür. Bu dönemlerde küçük yaşta olan Hz. Peygamber'in torunları ile özellikle yakından ilgilenmiş ve onlara sevgi ile yaklaşmıştır. Hatta onları omuzlarında taşıyarak sevindirmiştir.¹¹⁶

Hız. Hüseyin, bu şekilde yakınları ve sahabelerden ilgi görerek Hz. Peygamber'in yokluğunu atlatmaya çalıştığı sırada biricik annesi Hz. Fatıma'yı da altı ay sonra H. 11 (M. 633) kaybetmiştir. O böylece küçük yaşta iki önemli değerini kaybetmiştir. Buna rağmen onun bu eksikliklerini bundan sonra Hz. Peygamber'i görerek ve beraber yaşayarak şeref kazanan başta babası Hz. Ali olmak üzere sahabeler doldurmaya çalışmışlardır. Onun gençlik yıllarındaki yetişmesi ve gelişmesi ile ilgili bilgiler tarih kitaplarında pek rastlanmasa da, ileride değinileceği

¹¹⁵ Buhârî, *Sahîh*, III, 1370.

¹¹⁶ Buhârî, *Sahîh*, III, 1370; İbn Asâkir, *Tarîhu Medînet-i Dimeşk*, tah. Ali Şirî, Dâru'l-Fıkr, Beyrut 1995, XIII, 174; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 41; Bu sevgiden etkilenen Hz. Hasan oğullarından birine Ebû Bekir ismini vermiştir. (Muhammad es-Sallabî, *Emîru'l-Mu'minîn el-Hasan*, 98.)

gibi Kerbelâ olayına yakın dönemler ve bu olay sırasındaki gösterdiği tutum ve davranışlarındaki dirayetlilik, babası ve sahabelerin ondaki etkilerini göstermektedir.

2. Hz. Ömer Dönemi

Hz. Ömer'in halifeliği döneminde de Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin en iyi şekilde muamele görmüşlerdir.¹¹⁷ Müslümanları yönettiği dönemlerde H. 12-22 (M. 634-644) adaleti ile dünyaya örnek olarak gösterilen Hz. Ömer de Hz. Ebû Bekir gibi Ehl-i Beyt'i çok sevmiştir. Onların haksız yere eleştirilmelerine, gıybet edilmesine izin vermemiştir. Bu konuda insanları uyarmıştır.¹¹⁸

Onun sevgi ve hürmetinin bir diğer göstergesi de H. 15 (M. 637) yılında divanı tanzim ederken, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e Bedir Savaşına katılanlar düzeyinde muamele etmiş olmasıdır. Buna göre onlara Bedir savaşına katılanlar kadar beş bin dirhem ile maaş bağlamıştır.¹¹⁹

Hz. Ömer'in başka bir örnekte Hz. Peygamber'in yakınlarına olan sevgisinin ve hürmetinin ne kadar büyük olduğunu görmek mümkündür. Buna göre bir keresinde Hz. Ömer'in talimatıyla Yemen'den elbiseler getirilmiştir. Hz. Ömer, bunları sahabelerin çocukları arasında paylaşmıştır. Ama Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'e bir şey vermemiş ve bunlar arasında onlara uygun olanın bulunmadığını düşünmüştür. Ardından hemen Yemen valisine emir göndermiştir. Böylece onlara uygun iki elbise diktirtmiştir.¹²⁰

¹¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 161.

¹¹⁸ Algül, *Kerbelâ; Kanayan Bir Yara* 33; Nitekim onlarla olan bağımlı güçlendirmek için Hz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm ile evlilik yapmıştır. (Muhammad es-Sallabî, *Emîru'l-Mu'minîn el-Hasan*, 121-122.)

¹¹⁹ Taberî, *Târîh*, II, 452; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 351; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 41.

¹²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 126.

H. Ömer döneminde ayrıca H. Hüseyin’le ilgili şü olayın yaşandığı kaynaklarda sık sık zikredilmiştir. Rivayete göre H. 20 (M. 642) senesinde H. Bilal, ölümünün yaklaştığını hissetmiş ve bununla ilgili hisleri H. Peygamber’in rüyasında görmesi ile pekişmiştir. Rüyasında H. Peygamber ona “*Ya Bilal bu ne cefâdır, hâla beni ziyaret zamanı gelmedi mi?*” demiştir. Bunun üzerine o sıralarda Şam’da yaşamakta olan H. Bilal hemen bineğine binerek Medine’ye gelmiştir. Burada H. Peygamber’in kabrine gelip ağlayarak yüzünü sürmüştür.

Onun geldiğini haber alan H. Hasan ve H. Hüseyin onun yanına gelmişlerdir. H. Bilal, onları kucaklayıp öpmüştür. Onlar da: “*Ya Bilal! Biz senin ezanını duymak istiyoruz.*” demişlerdir. O da kabul edip mescidin damına çıkarak ezan okuyunca Medine halkı eski günleri hatırlayarak ağlamışlardır.¹²¹

H. Hüseyin kardeşi ile birlikte bir yetişkin olmaya başlarken güzel yüzlü, melek huylu ve ihlâs âbidesi olmuşlardır. Konuştukları zaman güzel ve anlamlı konuşmuşlardır. Sohbetlerine herkes hayran kalmıştır. Onları dinlemek için uzak bölgelerden Müslümanlar gelmişlerdir. Fakir fukarayı gözetmişlerdir. Bazen bütün varlıklarını fakir ve fukaraya verip, kendilerinin aç sabahladıkları olmuştur. Aile hayatlarında da herkesin hayranlıkla örnek aldığı davranışlar sergilemişlerdir. Çünkü onlar H. Peygamber’den örnek almışlardır.¹²²

3. H. Osman Dönemi

H. Osman döneminde H. 22-34 (M. 644-656) H. Hüseyin artık büyümüş delikanlı birisi olmuştur. H. Osman da H. Hasan ve H. Hüseyin’i sevmiş onlara

¹²¹ Zehebî, *Siyer*, I, 358-359.

¹²² Saraç, *Nazenin Güller*, 109-110.

ikramda bulunmuştur.¹²³ Bu dönemde Hz. Hüseyin'in yaşamıyla ilgili tarihi kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak buna rağmen bazı kısıtlı bilgilerden anlaşılabilir ki, bu dönemdeki önemli olaylarda onun da aktif rol aldığını söyleyebiliriz. Bunlardan biri de Said b. As'ın komutanlığında H. 30 (M. 650) yılında düzenlenen Taberistan seferine kardeşi Hz. Hasanla beraber katılmıştır. Onlarla beraber birçok sahabenin de bulunduğu bu savaşta başarılı oldukları anlaşılmaktadır.¹²⁴

Bu dönemle ilgili olarak Hz. Hüseyin'den Hz. Osman'ın şehit edildiği sırada bahsedilmiştir. Buna göre H. 35 (M. 656) senesinde Hz. Osman'ı öldürmekte kararlı olan insanlar onun evini çepeçevre kuşatmışlardır. Bunun üzerine bazı insanlar da onu korumaya almışlardır. Hz. Osman'ın öldürüleceğini duyan Hz. Ali oğullarını onun yanına göndermiştir. Bunun üzerine Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin kılıçlarını alarak onun evine gitmişlerdir. Hz. Osman'ın kapısında durarak onu koruma görevini üstlenmişlerdir. Onu korumak için âdeta etten duvar olmuşlardır. Karşı tarafın Hz. Osman'a doğru attığı oklar, kapıda duran Hz. Hasan'a isabet etmiş onu kanlar içinde bırakmıştır. Buna rağmen ilk etapta başarılı olmuşlardır. Ancak alınan tüm tedbirlere rağmen, aynı zamanda Hz. Osman'ın kendini koruyanlara lüzum olmadığını bildirerek gitmelerine izin verdiği sırada bazı isyancılar kurnazca evin arka tarafından yaklaşmışlardır. Onlar pencereden gizlice girerek Hz. Osman'ı şehit etmeleriyle durum değişmiş ve böylece Hz. Hüseyin ve beraberindekiler başarısız olmuşlardır. Bu duruma Hz. Ali'nin tepkisi büyük olmuş çocuklarına kızarak tokat atmış ve sert tepki göstererek azarlamıştır.¹²⁵

¹²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 41.

¹²⁴ Taberî, *Târîh*, II, 607-608; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 6; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 174.

¹²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 198-203; M. Kemal Pilâvoğlu, *Hazreti Osman Zimmûreyn*, Ankara ts., 69-71.

4. Hz. Ali ve Hz. Hasan Dönemi

Hz. Ali'nin halifelik döneminde H. 34-40 (M. 656-661) Hz. Hüseyin kardeşi Hz. Hasan'la birlikte babasının yanında aktif rol almışlardır. Ona yardımcı olmuş ve idare konusunda ondan birçok şey öğrenmişlerdir.¹²⁶

O dönemde Müslümanlar arasında yaşanmakta olan kargaşalar Hz. Ali'yi zor durumda bırakmıştır. Bunun neticesinde ilk olarak hiç istenmeyen, daha sonra kendisinin de pişman olduğu Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Ayşe ile savaşmak zorunda kalmıştır. Hz. Ayşe'nin deve üzerinde katıldığı için "*Cemel Savaşı*" olarak bilinen bu savaşta H. 36 (656) Hz. Hüseyin de babası safında savaşmış, onun ordusunun sol kanat komutanlığını yaparak kahramanlık göstermiştir. Ardından Hz. Hüseyin kardeşleri Hz. Hasan ve Muhammed ile birlikte babası Hz. Ali'ye, Muâviye'ye karşı mücadele ettiği ve iki Müslüman tarafın H. 37 (M. 657) senesinde, Fırat'ın sağ kıyısına yakın Rakka'nın doğusunda bulunan Siffin'de yaptıkları savaştan dolayı "*Siffin Muharebesi*" olarak bilinen savaşta kahramanca destek vermişlerdir. Karşı taraftan kendilerine oklar yağmur gibi sağdan, soldan ve omuzlarının üstünden geçtiği halde ilerlemelerini durdurmayıp yiğitçe duruş sergilemişlerdir.¹²⁷

Ancak rivayetlere göre Muâviye yenilmeye başladığını görünce askerlerinin mızraklarına Kur'an sayfalarını taktırarak hakem olayını ortaya atmıştır. Bu olay karşısında Hz. Ali'nin razı olmamasına rağmen birçok yandaşı onun hakem olayını kabule zorlamıştır. Sonunda bu teklife razı olmuştur. Ayrıca onun bu talebi kabulünde oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in başlarına bir şey gelerek ve

¹²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 161.

¹²⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 179; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 293.

dolayısıyla Hz. Peygamber'in soyuna zarar gelmesini istememesi de etkili olmuştur.¹²⁸

Hz. Ali halife olduğu sırada devlet içindeki önemli olaylarda diğer yandaşlarının yanında zaman zaman oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'le de istişare etmiştir. Nitekim Mısır valisi Kays b. Sâd'ın yaptığı kötü amellerinden dolayı durumunu değerlendirmek için diğerlerinin yanında Hz. Hüseyin'den görüşünü sormuştur.

Hz. Hüseyin babası Hz. Ali'nin öldürülmesinden az önce Ramazan ayında onu evinde sıkça misafir etmiştir. Babası kılıçla yaralandığında yanında olmuş ve son vasiyetini dinlemiştir. Ardından şehit olunca Hz. Hasan ve Abdullah b. Cafer ile birlikte babasını yıkamış ve kefenlenmesine yardım etmiştir.¹²⁹

Hz. Hasan'ın kısa süren halifelik döneminde de kardeşi Hz. Hüseyin onun hep yanında olmuştur. Onunla beraber Muâviye'ye karşı harekete geçmiştir. Kûfelilerin Hz. Hasan'a ihanet ettiklerinde Hz. Hasan'ın bir mektup yazarak hilâfeti Muâviye'ye vermek zorunda kaldığında Hz. Hüseyin buna razı olmamıştır. Yine de Hz. Hasan'ın yanında kalmış ve onunla beraber diğer kardeşleri ile birlikte Irak bölgesinden göçüp Medine'ye gitmiştir.¹³⁰

Medine'de hayat sürdürdükleri sırada büyük kardeşi Hz. Hasan zehirlenerek şehit edilmiştir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin onun cenaze işlemlerini yerine getirmiştir. Ardından meydana gelen gelişmeler ise, onu Kerbelâ olayına sürüklemiştir.

¹²⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 198.

¹²⁹ Taberî, *Târîh*, III, 157-158; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 254-258; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 363.

¹³⁰ Taberî, *Târîh*, III, 165-169; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 271-273; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 21.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. HÜSEYİN'İN HİLÂFET MÜCADELESİ

İlk bölümde bahsettiğimiz gibi Hz. Hüseyin'in hayat hikâyesini dört dönemde ele almak mümkündür. Bunlardan üçüncü dönem, Hz. Hasan'ın şehit edilmesiyle başlayan sıkıntılı süreçten Kerbelâ vakasına kadarki zaman dilimini kapsamaktadır. Bu dönemdeki gelişmeler ve ayrıca önceden biriken nedenler artık Hz. Hüseyin'i hilâfet mücadelesine girişmesine zemin hazırlamaktadır.

Dördüncü dönemde ise, takip eden olaylar Hz. Hüseyin'i çaresiz duruma düşürmüştür. Bu her zaman hatırlarda saklanan ve hüznü kader olan Kerbelâ vakasını meydana getirmiştir. Nihayetinde Hz. Peygamber'in sevgili torununun hayatı acı sonla noktalanmıştır.

A. Hz. Hüseyin'de Halifelik İddiasının Oluşumu

Hz. Hüseyin'in hilâfet mücadelesini başlatmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bu konuda sayısız argüman ortaya koymak mümkündür. Ayrıca Kerbelâ olayı sadece o günün şartlarının yarattığı olay da değildir. Dolayısıyla bu olayın nedenlerini sadece bu vakanın yaşandığı yakın tarihlerle sınırlandırmak yanlış olur. Hâlbuki bu olayın altında yatan, biriken uzun bir tarihî süreç bulunmaktadır. Öyle ki bu sürecin bazı nedenlerinin başlangıcını Hz. Peygamber'den önceki tarihlere götürmek mümkündür. Dolayısıyla Kerbelâ olayını ele alırken Arapların yaşam şartları, sosyal ve kabile düzenleri, bunların getirdiği psikolojik durumları göz

önünde bulundurularak açıklamak gerekmektedir. Eğer bunlar göz önünde bulundurulmazsa konu eksik anlaşılacaktır. Söz gelimi o günün siyasî, sosyal ve psikolojik şartlarını göz önünde bulundurmeyen birisi Kerbelâ olayında yaşananları yadırgayabilir ve hatta aşırı tepki içerisine girebilir. Nitekim aşağıda da değineceğimiz gibi Hz. Hüseyin'in Kûfeliler tarafından ısrarla davet edilmesi, bunun üzerine Hz. Hüseyin'in aile fertleri ile yola çıkarak yolda adeta bir kapana sıkışmış gibi Yezid'in askerlerinin ortasında kalmasındaki durumu göz önünde bulunduralım. Hz. Hüseyin'in Kûfeliler tarafından aldatılması bir yana, geri gitmesine de izin verilmemiştir. Burada bizi ilgilendiren Hz. Hüseyin ve yandaşları ile karşı tarafın adamları arasındaki benzer ilişkilerdir. Öncelikle karşı tarafın Yezid'in baskısından dolayı bu işe sürüklendikleri aşikârdır. Ancak onların bu işi uygularken konuşmalarındaki tavırları ilginçtir. Onlar Hz. Hüseyin'i köşeye sıkıştırırlarken Allah'ın ve Hz. Peygamber'in kendi taraflarında olduklarını iddia etmektedirler. Aynı zamanda da Kur'an ve sünnetten delil getirerek doğru yolda olduklarını, karşısındakilerin ise dine ters davranış içerisinde bulduklarını belirtmektedirler.¹ Üstelik namaz ve niyazlarında bir Müslüman'ın yapması gerekeni yerine

¹ Kerbelâ olayında Ömer b. Sâd taraftarları Hz. Hüseyin'e ölünce cehenneme gideceklerini söylemişlerdir. (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 422.) Hâlbuki Hz. Peygamber onu cennetle müjdelemiş, cennette de kendi mertebesinde olacağını belirtmiştir. Ayrıca Şemir b. Zilcevşen Hz. Hüseyin'in sözleri karşısında Allah'tan uzak birisi olarak konuştuğunu dile getirmiştir. (Ebû Mihnef, *Maktef*, 85; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 194.) Karşı tarafın askerlerinden Amr b. Haccac saldırıya geçtiği sırada Hz. Hüseyin ve taraftarlarına: "*Dinden çıkan ve cemaatten ayrılanları öldürün*" demiştir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin ona: "*Yazıklar olsun sana ey Haccac! İnsanları bana karşı mı kıskırtıyorsun? Biz mi dinden çıkmışız? Dine bağlı kalan yoksa sen misin? Ruhlarımız bedenimizden ayrıldıktan sonra hangimizin cehennem ateşine girmeyi hakkettiğini anlayacaksınız*" diye karşılık vermiştir. (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 197.)

getirmektedirler.² Ancak ne var ki, bu dinin Peygamberi'nin torununa ve onun hayatında Hz. Hüseyin için sarf ettiği güzel ifadelerine hiçbir şekilde itibar etmemektedirler. Sanırız bu duyguyu her Müslüman kalbinde taşır. Ancak anlamak için bu yeterli değildir. Çünkü eğer sadece Yezid'in baskısı olsaydı onlar bu işi Hz. Hüseyin'e hakaret etmeden yerine getirirlerdi. İşte bu durum onların eskiden belki kabile yapılarının, bu uğurdaki çekişme ve mücadelelerinin bir sonucudur. Bu öyle çekişme ki, o dönemin Arap toplumuna her yönü ile sinmiş ve her yönü ile benimsenmiştir. İşte bu tür sebeplerin bazıları üzerinde burada durmak istiyoruz.

1. Siyasî Etkenler

Hz. Hüseyin'in hilâfete talip oluşu ve ardından cereyan eden Kerbelâ olayını hazırlayan sebeplerin başında şüphesiz siyasî anlaşmazlıkların önemi büyüktür. Siyasî anlaşmazlıkların başlangıcı Hz. Peygamber'in vefatıyla ortaya çıkan bazı ihtilâflar ve sonrasında Hz. Osman dönemindeki hoşnutsuzluklar sonucunda ortaya çıkmış gibi görünse de, bunların başlangıcını daha önceye-Hz. Peygamber'den evvelki gelişmelere-kadar götürmek mümkündür. Kısacası tüm yaşananlar, her

² Öyle ki, Hz. Hüseyin ve yandaşları ile Ömer b. Sâd'ın askerleri Kerbelâ'da çetin bir şekilde savaştıkları sırada namaz vakti girmiştir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin ve taraftarları namaz için mola istemişlerdir. Bunun üzerine iki taraf birbirleri ile namazlarının kabul olmayacağı konusunda kızgınlıklarını dile getirmişlerdir. Buna Hz. Hüseyin taraftakiler: “*Hz. Peygamber'in torununun namazı kabul olmaz da, sizinki mi kabul olur?!*” diye karşılık vermişlerdir. (Ebû Mihnef, *Makel*, 102-103; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 425.) Hâkim Ebû Abdullah Nisâburî, mersiyesinde Hz. Hüseyin'i öldürenlerin tekbir getirdiklerini, ancak onların asıl tekbir ve tehlili katlettiklerini bildirerek bu konuya değinmiştir. (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 261.)

şeyden önce Hâşimoğulları ile Ümeyyeoğullarının eskiden beri sürdürdükleri rekabetin bir sonucuydu.³

Bilindiği gibi Kureyş kabilesinden olan Kusay b. Kilâb (doğumu M. 365) kayın pederinden Mekke'yi idaresi altına almış ve Kâbe'nin idaresini üstlenmiştir. O, hayatı boyunca hacılara hizmet etmiş ve buraya daha çok sayıda hacının gelmesini sağlayarak Mekke'nin önemini arttırmıştır. Kusay'ın Abdüddar, Abdüluzza, Abdükusay ve Abdümenâf denen oğulları vardı. Onun yerine oğlu Abdüddar geçmiştir.⁴ Ancak daha sonra güçlü kabiliyeti sebebiyle iktidarı Abdümenâf yürütmüştür. Böylece unvan ve görevler Abdüddârda gözüксе bile asıl yönetici Abdümenâf olmuştur. İşte Hâşimoğulları ve Ümeyyeoğullarının ortak ataları Abdümenâf idi.⁵

Abdümenâf'ın Hâşim, Abdüşşems, Muttalib ve Nevfel isminde çocukları vardı. Bunlar iyi geçinmişlerdir. Ancak Hâşim'in Muttalib'le, Abdüşşems'in Nevfelle iyi anlaşığı sanılmaktadır. Bu da ileriki ayrılığın temellerini oluşturmuştur.⁶

Bu sırada ticaret ve hac işleriyle daha fazla çaba gösteren Hâşim öne çıkmaya başlamıştır. Onun kardeşi Abdüşşems onunla rekabet edememiştir. Ancak Abdüşşems'in oğlu Ümeyye, Hâşim kadar itibar kazanmış ve ikisi arasında rekabet başlamıştır. Bunlar arasındaki rekabet savaşa dönüşmemiş sadece çekişme düzeyinde kalmıştır. Nitekim bu çekişmeler bundan sonraki iki akraba arasındaki düşmanlıkları beraberinde getirmiştir. Çekişmenin sonunda iki taraf hakeme gitmişlerdir. Hakem Hâşim'in lehine karar verince Ümeyye on sene Mekke'den uzaklaşmak zorunda

³ Halis Çetin, "Medenilik Versus Bedevilik; Kerbelâ Krizinin Ekonomi-Politiği: Başlangıcın Sonu-Sonun Başlangıcı", *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ Sempozyumu*, Sivas 2010, I, 451-453.

⁴ İbn Hişam, *es-Siret*, I, 129-134.

⁵ İbrahim Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, TDV Yayınları, Ankara 1997, 51-52.

⁶ Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, 61.

kalmıştır. İşte bu Hâşimoğulları ile Ümeyyeoğullarının ilk ciddi çekişmesi olarak kayıtlara geçmiştir.⁷

Bu çekişme Hâşim ve Ümmeyye'den sonra da devam etmiştir. Buna göre Hâşim'in oğlu Abdülmuttalib ve Ümeyye'nin oğlu Harb başlangıçta iyi ilişkiler kurmuş, dost ve meclis arkadaşı olmuşlardır. Ancak onların dostluğu Abdülmuttalib'in emânı altındaki bir Yahudi'nin Harb'ın öldürmesiyle bozulmuştur. İkisi hakeme gitmiş, hakem Abdülmuttalib'in lehine karar vermiştir. Böylece Hâşimoğulları ve Ümeyyeoğullarına bu olay olumsuz yansımıştır.⁸

Bu rekabet Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemlerde de kendini hissettirmiştir. Hatta Hz. Peygamber'i destekleyenler genel olarak kendisinin de mensubu bulunduğu Hâşimoğulları olmuştur. Muhalefet edenler ise, Ümeyyeoğulları olmuştur.⁹

Hz. Peygamber'in İslâm'a çağrı yaparak ırk, kabile ve renk ayrımını yasaklaması ve ayrıca Ümeyyeoğullarının yavaş yavaş İslâm'a girmeleriyle olaylar yumuşamış, çekişmeler durmuş ve eski rekabet bir süreliğine durmuştur.¹⁰ Bu sakin ortam genel olarak Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in halife olduğu sırada da sürmüştür. Bunda onların tüm kabilelere eşit davranmaları etkili olmuştur.¹¹

⁷ Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, 88-91.

⁸ Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, 94-99.

⁹ Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, 107-125.

¹⁰ Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, 197; Ayrıca bkz. Şaban Öz, "İktidar Aracı Olarak Kan Talebi Olgusunun Hz. Osman-Hz. Hüseyin Perspektifinde Karşılaştırmalı Analizi", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, Sivas 2010, I, 277.

¹¹ Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, 229.

Ancak Hz. Ömer döneminde Şam'a Muâviye'nin vali olarak getirilmesi ve Mısır'a kırk bin askerle giren Amr b. As'ın gelecekte oraya vali olma yolundaki önünün açılması dengelerin değişmesine zemin hazırlamıştır.

Hz. Ömer'in vefatıyla halifelğe şuranın kararıyla seçilen Hz. Osman'ın hilâfetinin ikinci döneminden itibaren iki taraflı çekişmeler alevlenmeye başlamıştır. Hz. Osman'ın kendisi bu çekişmelerde taraf tutmamıştır. Ancak Ümeyyeoğullarından birçoğunu önemli yerlere getirerek itirazlara neden olmuştur. Ayrıca İslâm hilâfetinin her köşesinde usulsüzlükler baş göstermiş, Hz. Osman bu konularda da yetersiz kalmıştır. Bunun ardından bir gurup insanlar tarafından şehit edilmiştir. İşte bu durum eski çekişmenin tam olarak tekrar canlanmasının sebebi olmuştur.¹²

Bir gurup Müslüman Hz. Ali'nin etrafında toplanmış, Medine'de ona biat etmişlerdir. Ancak rekabet ve buna bağlı çıkanlar kendini göstermiş, Ümeyyeoğulları Hz. Osman'ın katlini bahane ederek hak iddia etmeye başlamışlardır.¹³

Bu sıralarda Hz. Osman zamanında önemli görevlere getirilen Ümeyyeoğullarına ait önderler, halkı bu yönde kışkırtmışlardır. Bunun başını da o zamana kadar yerini sağlamlaştıran, zenginleşerek güç ve taraftar kazanmış olan Muâviye çekmiştir. Bunlarla başa çıkmaya çalışan Hz. Ali, bir anda Ümeyyeoğullarının da yer aldığı ve eskiden kendisinin yakın taraftarı olmalarına rağmen istediklerini alamayan Talha ve Zübeyir'in galeyana getirerek kurduğu orduyla karşılaşmak zorunda kalmıştır. Bu mücadeleye Hz. Ayşe Hz. Ali'nin karşı

¹² Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, 235-237.

¹³ Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, 253-264.

tarafında katılmış ve Cemel Savaşı yaşanmıştır.¹⁴ Tüm bu siyasî gelişmeler, giderek eski iki topluluğun yani Hâşim oğulları-Ümeyye oğulları mücadelesine dönüşmüş ve İslâm tarihinin önemli ölçüde konusunu teşkil eden gelişmelerin alevlenmesine sebep olmuştur.

Rekabetin sonucunda Hz. Ali ile Muâviye'nin orduları Siffin Savaşı'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Amr b. As'ın telkini ve Muâviye'nin kurnazlığı ile hakem olayına götürülen bu savaş, onun lehinde sonuçlanmıştır. Böylece Ümeyyeoğulları bir kez daha zafer kazanmışlardır. Ayrıca hakem olayında aldatmasıyla kandırıldıklarını anlayan Hz. Ali'nin ordusundan bir kısmı, hem Muâviye'ye hem de Hz. Ali'ye kızarak ayrılmışlardır. Bu durum, İslâm tarihindeki başka bir önemli bölünmeyi teşkil eden Haricîleri ortaya çıkartmıştır. Bunun sonucunda onlardan olan Abdullah b. Mülcem, Hz. Ali'yi öldürerek rekabetin Hâşimoğulları aleyhine büyük darbe indirilmesine sebep olmuştur.

Tüm bu rekabet ve çekişme Hz. Hasan'ın hilâfetten vazgeçmesi ve ardından zehirlenerek öldürülmesine de sebep olmuştur. Hz. Hüseyin de bu eski ayrılığın kurbanı olmaktan kurtulamamıştır.

2. Sosyal Etkenler

Hz. Hüseyin'in hilâfet için harekete geçmesinde o dönemdeki toplumda yaşanan düzensizliklerin etkisi büyük olmuştur. Nitekim bu dönemde Müslümanların birbirinden uzaklaşma eğiliminin yanında, o günün Müslüman toplumunda ahlakî ve ruhanî eksikliklerin yaşandığı, bunların bir şekilde Hz. Hüseyin'e de etki ettiği düşünülebilir. Böyle eksikliklere sahip olan toplum, Yezid gibi bir liderin başlarına

¹⁴ Bakır, Cemel Savaşı'nın asıl müsebbipleri olarak Ümeyyeoğullarını göstermektedir. Bkz. Bakır, *İktisadi ve İdarî Yönden Hz. Ali Dönemi*, 25-26.

geçmesine fazla ses çıkartmamıştır. Nitekim bazı iddialara göre Yezid ahlakı bozuk birisidir. Son derece gururlu ve eğlenceye düşkündür. Küçüklüğünden avcılıkla uğraşmış,¹⁵ avcılık sırasında hayvanlara eziyetler etmiştir. Ayrıca o içki ve kadınlara da düşkün olmuştur.¹⁶ Doğumdan itibaren gösterişli ve kibirli yaşam içinde büyüdüğünden, insanlarla alay etmeyi ve onları küçük düşürmeyi seviyordu. Bazen sarhoş olduğu halde meclise giriyordu. Annesinin yanında çölde büyüdüğü için, çöl ahlakını almıştı. Dolayısıyla köpek ve maymunlara aşırı ilgi duyuyordu. Öyle ki, bazen maymuna ipek ve değerli kumaşlardan elbise giydirir, beraberinde meclise getirerek ülkenin tüm askerî ve yetkili insanların en üst tepesine oturturdu. Ayrıca onu eğlendirmek için her gün eğlence tertip edilirdi. Ancak Hz. Hüseyin onun, gayr-i İslâmî hayat tarzı ve düşüncesine tahammül edememiş ve bundan dolayı ona karşı tavır almıştır. O, emr bi'l-mârûf nehy'i ani'l-münker görevinin sorumluluğunu iyi biliyordu. Bundan dolayı insanları iyiliğe emredip, kötülükleri engellemeyi düşünüyordu. Nitekim dedesi Hz. Peygamber'in ve babası Hz. Ali'nin yolunu takip ettiğini düşünmüştü.¹⁷

Kerbelâ olayını hazırlayan sebeplerin başta gelenlerinin en önemlisi şüphesiz bir kısım Kûfelilerin tutum ve tavırlarıdır. Bilindiği gibi Kûfe halkının önde gelenleri o dönemlerde çabuk fikir değiştirmeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Hz. Ali ve Hz.

¹⁵ Nitekim bazı rivayetlerde onun bu avcılık tutkusundan dolayı babasının ölüm döşeğinde iken bile avda olduğu, bundan dolayı babası Muâviye'nin oğlunun vasiyetini iletmesi için adamlarına söylediği dile getirilmiştir. (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 123.); Ayrıca Yezid'in alışkanlıkları konusunda bkz. Ünal Kılıç, *Yezid b. Muâviye*, Kayhan Yayınları, İstanbul 2001, 396-404.

¹⁶ İçki içen ilk halifenin Yezid olduğu söylenir. Bu sebeple kendisine “*Yezid el-Hamûr*” lakabı verilmiştir. (Hakkı Dursun Yıldız, “Yezid b. Muâviye”, *İA*, İstanbul 1986, XIII, 413.)

¹⁷ Murtaza Mutahharî, *Hz. Hüseyin'in Emr-i Ma'rûf ve Nehy-i Münkeri*, çev. Hasan Almaz, İnsan Yayınları, İstanbul 2008, 11-13; Algül, *Kerbelâ*, 81; Ünal Kılıç, “Kerbela Vakası (Tarihi Süreç)”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, Sivas 2010, I, 20.

Hasan'a yönelik tavırları bunun bir göstergesi olarak görülebilir. Öyle ki, Kûfeliler, önce söz vermiş ve ardından fazla zaman geçmeden çoğu sözlerinden dönüvermişlerdir.¹⁸ Bu tavırları artık her yerde bilinir olmuştur. Nitekim Hz. Hüseyin Kûfelilerin davetine icabet etmeye niyetlendiği zaman birçok insan önceden olacakları hissetmişler ve onun önüne çıkarak babası ve kardeşinin durumuna düşebileceğini söylemişlerdir.¹⁹ Burada bulunanlara sırasıyla kısaca değinmek istiyoruz.

İlk olarak Hz. Hüseyin Medine'den Mekke'ye doğru giderken Abdullah b. Muti ile karşılaşmıştır. Abdullah b. Muti, Hz. Hüseyin'e eğer Mekke'ye gidecek olursa Kûfe'ye yaklaşmamasını, çünkü orasının uğursuz bir şehir olduğunu belirtmiştir. Ardından da babasının orada şehit edildiğini, kardeşinin de orada aldatıldığını hatırlatmıştır.²⁰

Aynı şekilde Hz. Hüseyin, Kûfe'ye doğru yol hazırlığını yaparken Bekir b. Abdurrahman yanına gelmiştir. O da Hz. Hüseyin'e kendisi için korktuğunu belirterek, zor bir bölgeye gittiğini, oradaki insanların dünya ve paranın kölesi olduklarını, vaat ettikleri sözlerden dönerek kendisine karşı çarpışmaya geçebileceklerini söylemiştir.²¹

Bunun ardından Hz. Hüseyin'i alıkoymak için gelen İbn Abbas, Hz.

¹⁸ Kûfelilerin böyle bir yapıya sahip olmasında onların Arap Yarımadası'nın farklı bölgelerinden gelmiş yığılma bir topluluktan oluştuğunun da etkisi olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla sosyal bütünlükten yoksundular, belli bir ideal ve heyecandan yoksundular. (Algül, *Kerbelâ*, 96.) Ayrıca Kûfe'nin sosyal yapısı, Güney ve Kuzey Arapların sürüp giden çekişmeler konusunda geniş bilgi için bkz. M. Mahfuz Söylemez, *Bedevilikten Hadârîliğe Kûfe*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001, 281-294.

¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 172.

²⁰ Ebû Mihnef, *Maktel*, 26; Taberî, *Târîh*, III, 276-277; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 381; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 175; Köksal, *Kerbelâ Fâciası*, 27.

²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 176.

Hüseyin'e Allah'ın yardımcısı olmasını söyledikten sonra, Kûfelilerin başlarındaki emirlerini yok ettikleri ya da şehirlerinden kovdukları takdirde yanlarına gitmesini istemiştir. Aksi halde onları kendisini savaş için çağırdıklarını, aldatacaklarını, yardım etmek yerine karşıya geçip savaşımaya başlayacaklarını, sözlerinde duramayacaklarını bildirmiştir. Ardından da onların babası ve kardeşine yaptıklarını hatırlatmıştır.²²

Aslında Kûfelilerden Hz. Hüseyin'e Muâviye hayatta iken mektuplar gelmeye başlamıştır. Onlar mektuplarında Hz. Hüseyin'i kendilerine davet etmişlerdir. Hz. Hüseyin o zamanlar onlara olumlu cevap vermemiştir. Bunun üzerine onlar kardeşi Muhammed b. Hanefiye'ye de mektuplar gönderip davet etmişlerdir. O da buna olumlu cevap vermemiştir. Bu sırada Hz. Hüseyin onlar için kendilerini kullanarak dünya serveti elde etmek istediklerini, çıkarlarını korumak için kendi ve insanların kanlarını akıtmak istediklerini dile getirmiştir.²³

Kûfelilerin tavrını en iyi şekilde Şair Ferezdak'ın Hz. Hüseyin'e hitaben söylediklerinde hissetmekteyiz. Buna göre Kûfe yolundayken Hz. Hüseyin'le karşılaşan Şair Ferezdak, ona Kûfelilerin kalbinin kendisiyle olduğunu, ancak kılıçlarının Ümeyye oğullarıyla birlikte olduğunu, yinede kadere Allah'ın hâkim olduğunu bildirmiştir.²⁴

Aslında Kûfelilerin yaptıkları ortadaydı. Hz. Ali'ye ihanette bulunmuşlardı. Bu durumda Hz. Ali, Kûfeliler hakkında şunları belirtmiştir: “*Vallahi Kûfelilerden*

²² Ebû Mihnef, *Maktel*, 62. Taberî, *Târîh*, III, 294; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 399; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 172.

²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 174.

²⁴ Halîfe b. Hayyat, *Târîh*, tah. Akram Ziyâü'l-Amrî, Dârü'l-Kalam, Şam 1976, 231; Taberî, *Târîh*, III, 296; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 401; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 180; M. Kemal Pilavoğlu, *Ah Kerbela*, Ankara ts, 13.

bıktım, usandım, onlara kızdım. Onlar da benden bıktı usandılar ve bana kızdılar. Onlarda asla vefa yoktur, onlar sayesinde kazanç sağlayan kişi, kazanç getirmeyen kumar okuyla kazanç sağlamak isteyen kimse gibidir. Allah'a yemin ederim ki, onların herhangi bir işe niyet ve azimleri yoktur, kılıca karşıda sabır göstermezler.”²⁵

Önce hilâfet konusunda Hz. Hasan'a ısrarcı olup biat eden, ancak Muâviye'nin askerleri Kûfe'ye girmeleri ile hemen kendisini terk ederek Muâviye'ye yönelen Kûfelilerin tavrı Hz. Hasan'ın canını acıtmıştır. O, Medine'ye dönerken bu konuda şöyle ifadeler kullanmıştır: *“İşte gördüm Kûfelilerle anlaşmanın anlamı yokmuş. Ey Kûfeli kardeşlerim, neden sizin inancınız, bu kadar durgun ve acizdir? Neden işinize geldiği zaman itikat atına binerek güç gösterisi yaparsınız, yine zor geldiği zaman şeytanın atına binerek bozgunculuk yaparsınız? Ey Allah'ım benden sonra Kûfe'ye ayak basanları kendin koru.”²⁶*

Bunun ardından Hz. Hasan, onların kendine üç kötülük yaptığını eklemiştir. Buna göre onlar babasını öldürmüşler, kendisine saldırmışlar ve malını mülkünü talan etmişlerdir. Yani Hz. Hasan'a göre onlar Siffin Savaşına gittiklerinde dinlerini dünyanın önüne alırlarken, bu günde dünyalarını dinlerinin önüne almışlardır.²⁷

Kûfelilerin tavır değişikliği bununla da sınırlı değildir. Bu tutumlarını Hz. Hüseyin'in onlara elçi olarak gönderdiği Müslim b. Âkil için de göstermişlerdir. Önce ona söz vermişler, daha sonra Ubeydullah b. Ziyad'ın baskısından korkarak onu korumaktan kaçınmışlardır. Onların bu tutumunu Ubeydullah b. Ziyad'ın takibi sırasında Tava isimli kadının evine dayanan Muslim b. Âkil de dile getirmiş ve Kûfe

²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 174.

²⁶ Yulduz, *Karbalo*, 31.

²⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 272.

halkının yalan söylediğini ve kendisini aldattıklarını bildirmiştir.²⁸

O günün Irak ve çevresinin durumu hakkında şu ifadeler de önemli ipuçları vermektedir. Buna göre bir gün Iraklılardan bir adam İbn Ömer'e elbiseye bulaşan sivrisineğin kanının hükmünü sormaya gelmiştir. Bunun üzerine İbn Ömer: “*Şu adama bakınız! Sivrisineğin kanının hükmünü soruyor! Hâlbuki Hz. Peygamber'in torununu öldürmüşlerdir. Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittim: 'Hasan ve Hüseyin bu dünyada benim reyhanımdır.'*”²⁹

3. Psikolojik Etkenler

Hz. Hüseyin'i hilâfet için mücadeleye girişmesinde en büyük etkenlerden biri de yaşadığı olaylardan bir birey olarak etkilenmiş olmasıydı. Babası Hz. Ali'nin hilâfete geçmesinden itibaren gelişmelerin çoğu olumsuz olmuştur. Takip eden olaylar Hz. Hüseyin'in üzerinde baskı oluşturmuş ve sonunda Kûfelilerin çağrılar karşısında durumu değiştirmek için hiç tereddüt etmeden yola çıkmıştır. Bu sıkıntılı olaylar sırasıyla şöyle gerçekleşmiştir.

Hz. Hüseyin'i etkileyen olaylardan en önemlilerinden biri, babası Hz. Ali'nin hilâfeti sırasındaki yaşadığı olaylardır. Hz. Ali Müslümanların kargaşa yaşadığı dönemde bu görevi üstlenmiştir. Müslümanlar âdeta bölünmüş bir şekildeydiler. Bir yandan onu takip eden taraftarlardı. Diğer yandan Hz. Osman'ın intikamını bahane ederek Hz. Ali'nin üzerinde baskı oluşturanlardı. Bu bölünme sonucu ilk olarak Cemel Savaşı yaşanmıştır. Ardından da Muâviye'nin etkisiyle Sıffin Savaşı başlatılmıştır. Bu savaşın uzantısı olan ve Haricîlerin ayrılmasıyla patlak veren

²⁸ Taberî, *Târîh*, III, 288; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 394; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 167.

²⁹ Buhârî, *Sahîh*, III, 1371; Tirmizî, *Sünen*, V, 657; Taberânî, *Maktal*, 78-79.

Nehrevan Savaşı da bunlar arasında sayılabilir. Netice olarak tüm bu gelişmeler Hz. Hüseyin üzerinde etki bırakmıştır.

Ancak o en çok yaşananların sonucunda babasının ölümünden etkilenmiştir. Babası Haricîlerden intikam almak isteyen Abdurrahman b. Mülcem tarafından Ramazan ayında sabah namazı öncesinde saldırıya uğrayıp zehirli hançerle ağır yaralanmıştır. Bu sırada Hz. Hüseyin yaralı babasının başı ucunda bulunmuştur. Babasından son vasiyetini dinlemiştir.³⁰

Hz. Hüseyin'i etkileyen olaylardan birisi de hutbelerde ailesi ve kendisine yapılan lanetlemelerdi. Kaynaklara göre bu görüntü Hz. Ali ile Muâviye arasındaki çekişmeye dayanmaktadır. Buna göre bazı rivayetlerde Hz. Ali, öğle namazlarını kıldıktan sonra Allah'tan Muâviye başta olmak üzere onun birçok yandaşına lanet etmeye başlamıştır. Bu haberi duyan Muâviye de aynı şekilde Hz. Ali başta olmak üzere Abdullah b. Abbâs, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e küfretmeye başlamıştır.³¹

Bu da muhtemelen Hz. Hüseyin'e yeterince ıstırap vermiştir. Nitekim Hz. Hasan da bu durumdan rahatsız olmuş ve o, hilâfeti Muâviye'ye teslim ederken şart olarak babası Hz. Ali'ye küfredilmemesini de istemiştir. Ancak Muâviye ona Hz. Ali'ye küfretmeme konusunda her hangi bir cevap vermemiş ve ayrıca bu âdetini daha sonra devam ettirmiştir.³²

Bu bağlamda Hucr b. Adî ve arkadaşlarının öldürülmelerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Buna göre Muâviye'nin Hz. Ali ve yakınlarını kötüleme politikasını daha sonraları da devam ettirdi. Bu uygulamayı Kûfe'de görevlendirdiği valileri ile yaymaya çalıştı. Kûfe halkının çoğu buna itiraz edemedi. Ancak

³⁰ Taberî, *Târîh*, III, 157-158; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 363.

³¹ Taberî, *Târîh*, III, 113; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 210; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 314-315.

³² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 272; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 17.

aralarında bazıları yapılan haksızlıklara sessiz kalamadı. Bunlardan biri Kûfe eşrafından olan Hucr b. Adî oldu. O, yapılanların yanlış olduğunu, Hz. Ali ve ailesine haksızlık yapıldığını açıkça dile getirdi. Onun bu düşüncesi yankı buldu. Yanında taraftarları oluştu. Bundan rahatsız olan Kûfe valisi Mugire b. Şu'be, onu uyarmaya çalıştı. Ancak onun ölümünden sonra vali olarak göreve başlayan Ziyad b. Ebîh o ve yandaşlarının peşine düştü. Sonunda Hucr b. Adî ve on civarında taraftarını yakalattı. Onları Muâviye'ye cezalandırmak için gönderdi. Muâviye Hucr b. Adî ve yanındakileri önce yaptıklarından vazgeçirmeye çalıştı. Ancak bunda başarılı olamadı. Ardından tüm uyarılara rağmen onları öldürerek cezalandırdı. Bu olay Hz. Hüseyin'e ıstırap vermiştir. Buna rağmen şimdilik kendini tutma kararı aldı. Nitekim olayları Kûfe'den birileri gelip ona haber verdi ve Kûfe'ye onu davet etti. Bunu öğrenen Muâviye Hz. Hüseyin'e bu tür oyunlara gelmemesi için bir mektup gönderdi. Hz. Hüseyin de ona cevap mektubunda endişelenmemesini söyledi.³³

Bunların Hz. Hüseyin'e tesir ettiği açıktır. Öyle ki Hz. Hasan ve Kûfeliler Muâviye'ye biat ettiği sırada Hz. Hüseyin hiçbir tehdide kulak asmadan ona biat etmemiştir. Ancak Hz. Hasan'ın girişimiyle Muâviye'nin kötülüğünden kurtulmuştur.³⁴

Burada şunu söylemek belki yanlış olmayacaktır. Hz. Hüseyin olaylar karşısında büyük kardeşi Hz. Hasan'dan daha çok etkilenmiştir. Nitekim yukarıda da bahsettiğimiz gibi Hz. Hüseyin hilâfet konusunda Hz. Hasan'a göre daha farklı düşüncelere sahip olmuştur. Hz. Hasan Kûfelilerin tavır değişikliklerinden dolayı

³³ Belâzurî, *Ensâb*, V, 242-268; Bu konuda geniş bilgi için bkz. Algül, *Kerbela*, 46-56.

³⁴ *Kerbela Vak'ası*, İstanbul Marif Kitaphanesi Yayınları, İstanbul 1944, 66-67; Yulduz, *Karbalo*, 24; Hz. Hasan Muâviye'ye "*Hüseyin'i kendi biatine davet etme, biatine cebretme. Onun için biat etmektense, ölmek daha iyidir*" demiştir. Muâviye de bunun üzerine Hz. Hüseyin'in biatinden vazgeçmiştir. (Pilavoğlu, *Ah Kerbela*, 10)

sonunda Muâviye ile anlaşmak durumunda kalmış ve Müslümanların kanlarının daha fazla dökülmesini engellemeye çalışmıştır. Hz. Hasan Muâviye ile anlaşmaya vardığını Hz. Hüseyin'e bildirdiği zaman, o buna sert tepki vermiştir. Ona: *“Bugünü düşünerek böyle yaptığını anladım ve haklısın da, ancak bizim geleceğimizi düşünemedin, gelecekte bizim zor günler yaşayacağımızı bilemedin, ayrıca ‘bugün kan akmasını engelledim’ diyorsun, ancak gelecekteki akacak kan karşısında bugünün kanı, denizde damla kadardır. Üstelik benden de ona el uzatmamı istedin. Buna hâcet var mıydı? Ben herkes önünde- genç ve ihtiyar olsun-eteğini öperek tazim etmeye hazırım. Ancak Muâviye olmaz, asla olmaz!”*³⁵ Yani Hz. Hüseyin'in bu sözleri göz önünde bulundurulduğu takdirde, Hz. Hasan'ın yerinde Hz. Hüseyin bulunsaydı durum çok farklı olabilirdi diye düşünülebilir.

Hz. Hasan'ın hilâfeti Muâviye'ye bırakmasının Hz. Hüseyin'i nasıl etkilediğini anlayabilmek için kardeşi Hz. Hasan'ın bu konudaki şu sözleri manidardır. Hz. Hüseyin kardeşi Hz. Hasan'ı Şamlılarla savaşmaya kışkırttığı zaman Hz. Hasan, ona: *“Vallahi seni bir eve hapsetmek, kapıyı üzerine kilitlemek istedim ki, Şamlılarla şu işi bitirdikten sonra seni serbest bırakayım”* demiştir. Hz. Hüseyin kardeşinin bu sözlerinden sonra ancak Muâviye ile anlaşmasına ses çıkartmamıştır.³⁶

Bunun ardından Kûfe'den Medine'ye giden Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin yolculuk sırasında Müslümanlar tarafından kınanmıştır.³⁷ Bu kınamalar esas olarak Hz. Hasan'a yöneltilmiş gözükse de³⁸ Hz. Hüseyin'in yukarıdaki tepkilerini de göze aldığımızda bir burukluk yaşadığını tahmin etmek zor değildir.

³⁵ Yulduz, *Karbalo*, 29.

³⁶ Taberî, *Târîh*, III, 165; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 161.

³⁷ Taberî, *Târîh*, III, 168; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 21.

³⁸ Hz. Hasan, hilâfetten vazgeçtiği için utanması gerektiğini söyleyenlere karşı şöyle demiştir: *“Utanç, ateşten daha hayırlıdır.”* (Algül, *Kerbelâ*, 40.)

Hz. Hüseyin'in etkileyen olaylardan diğeri biri de Muâviye Hz. Hasan ile anlaşma yaparken kendisinden sonra hilâfetin Hz. Ali ailesine yani Hz. Hüseyin'e geçecek şekilde anlaşmaya varmalarındır. İddialara göre Muâviye bu anlaşmayı geçersiz kılmak ve yerine oğlu Yezid'i halife tayin etmek için Hz. Hasan'ı öldürmeye karar kılmıştır. Bunun için birçok hileye başvuran Muâviye, sonunda Mervan başta olmak üzere adamlarıyla Hz. Hasan'ın karısı Cude'yi kandırmayı başarmış ve onun vasıtasıyla zehirleterek öldürtmüştür.³⁹ Muâviye bu anlaşmayı tanımazlıktan da gelebilirdi. Burada şunu da görmekteyiz ki, o dönemde verilen söz, anlaşma toplum üzerinde o kadar etkili idi ki, Muâviye de güçlü konumda olmasına rağmen halkın tepkisine yol açacak hatta kendi aleyhine dönebilecek bu durumdan sakınmayı uygun görmüştür. Üstelik Muâviye insanları gizlice ortadan kaldırma konusunda son derece ustaydı. Nitekim bundan önce de sarayında kendisine uygun görmediği önemli şahsiyetleri gizlice öldürtmüş, ardından da hiçbir şey olmamış gibi onların ardından halk önünde yas tutarak en çok üzülenlerden birisiymiş gibi gözükmüştü.⁴⁰

Sonuç olarak Hz. Hasan zehirlenerek ölüme çok yaklaştığında Hz. Hüseyin de oradaydı. Ağabeyini kucaklayıp ona ne olduğunu sormuştur. Ciğerlerini parçalayan zehire dayanamayan Hz. Hasan sadece acıdığını söyleyerek vefat etmiştir. Hz. Hüseyin Hz. Hasan'a vefat etmeden önce, ondan bunun yapını söylemesini istemişti. Hz. Hüseyin bunu yapan kişiden intikam almak istemesine rağmen Hz. Hasan, onu engellemiş ve bunu Allah'a bırakmasını istemiştir.⁴¹

³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 46-47.

⁴⁰ *Kerbela Vak'ası*, 85-93.

⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 46-47.

Bunları takip eden olayların da Hz. Hüseyin'e büyük etkisi olmuştur. Buna göre Hz. Hüseyin ve onu sevenler, Hz. Hasan'ın naaşını dedesi Hz. Peygamber'in kabri civarına defnetmek istemişlerdir. Çünkü Hz. Hasan bu konuda vasiyette bulunmuş olmakla birlikte, bir fitnenin kopma ihtimali söz konusu olursa başka bir Müslüman mezarlığına gömülmesini tavsiye etmişti. Hz. Hüseyin Hz. Ayşe'den bu konuda izin isteyince Hz. Ayşe buna müsaade etmiştir. Ancak Mervan b. Hakem gibi Muâviye taraftarları Hz. Hasan'ın Hz. Peygamber'in yanına defnedilmesini engellemeğe çalışmışlardır.⁴² Hz. Hüseyin onların böyle karşı koymalarına mani olmak istemişse de ona şöyle söylenmiştir: *"Ağabeyin Hasan, Rasûlullah'ın yanına defnedilmeyi vasiyet etmiş, ancak bu defin işinin Müslümanlar arasında bir fitneye sebep olması hâlinde herhangi bir Müslüman mezarlığına gömülmeyi de tavsiye etmişti. İşte bu bir fitnedir."* Bu sözler üzerine, Hz. Hüseyin susmuştur. Ardından kardeşinin cenazesini Said b. Âs'ın kıldırmasına izin vermiştir.⁴³

Hz. Hüseyin üzerindeki baskılar bununla da sınırlı kalmamıştır. Muâviye, oğlu Yezid'in veliahtlığını açıklayıp her taraftan rızalar almaya başlamıştır. Ancak Hz. Hüseyin, Abdurrahman b. Ebu Bekr, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zubeyir ve İbn Abbas'lar buna yanaşmamıştır.⁴⁴ Bunun üzerine Muâviye, önce bunlardan bazılarına hediye göndererek rızasını almaya çalışmıştır. Nitekim Abdullah b. Ömer'e 100.000 dirhem hediye göndermiştir. Ancak o Yezid söz konusu olunca bunu reddetmiştir. Bunun ardından Muâviye, Mervan vasıtasıyla Medineli halka mescitte niyetini açıklamıştır. Bunda da amacına ulaşamamıştır.⁴⁵

⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48.

⁴³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 315-316; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48.

⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 86.

⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 351-352.

Bunun üzerine Muâviye bin askeri ile Medine'ye gitmiştir. Yolda Hz. Hüseyin'e rastlamıştır. Ona oğlunun hilâfeti konusunda baskı yapmaya başlamıştır. Hz. Hüseyin de Muâviye'ye kötü insan olduğunu söylemiştir. Ardından Muâviye camide oğluna biat etmeyi reddedenlerin akıbetinin iyi olmayacağını bildirerek bir anlamda bu şahısları korkutmaya çalışmıştır. Beklenmedik yerden Hz. Ayşe'nin itirazları ile karşılaşan Muâviye kurnazlığı sayesinde, muhalefet etmedikleri takdirde, onlara hayat boyunca iyi muamele edeceğini söylemiştir.

Bundan sonra Mekke'de Hz. Hüseyin ve önde gelen üç şâhısa iyi muamele yapmaya çalışmasına rağmen Muâviye, burada da onlardan oğluna biat alamamıştır. Bunun üzerine onlara bu konuda bir kez daha önüne engel koyacaksa sonlarının iyi olmayacağını söyleyerek ölümle tehdit etmiştir. Ardından itiraz edip konuştukları takdirde kılıçla boyunlarının vurulması için görevliler tayin ederek camide hutbe okutmuştur. Hutbesinde yalandan onların da oğlu Yezid'e biat ettiklerini söyleyerek Müslümanları biata çağırmıştır. Buna inanan Müslümanlar biat etmişlerdir. Ardından Medine'ye giderek oradaki Müslümanların da biatını alarak Şam'a dönmüştür. Böylece Hz. Hüseyin öldürülme korkusuyla sesini çıkartamamıştır.⁴⁶ Yani yapılan baskılar, Hz. Hüseyin'in gelecekte yaşayacağı olayların bir nevi habercisi olmuştur denebilir.

Bu etkilenmelerin yanında Hz. Hüseyin'in bir birey olarak dedesi Hz. Peygamber'in soyundan gelen birisi ve ayrıcalığını her zaman taşıdığını düşünebiliriz. Nitekim Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin birkaç kez Muâviye'ye gitmişler, o da onlara önemli ölçüde para yardımında bulunmuştur. Büyük ihtimalle bu paralar Hz. Hasan ona hilâfeti bırakırken anlaştığı paralardandı. Bunun gururunu yaşayan

⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 353-355.

Muâviye gittikleri sırada onlara: “*Benden önce size kimse bu kadar para vermemiştir*” demiştir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin de: “*Sen de şimdiye kadar bizden daha faziletli bir kimseye bu kadar para vermemişsindir*” demiştir.⁴⁷ Yani burada da Hz. Hüseyin bu ayrıcalığı hissettiğini, bundan dolayı ona yapılanlarının iki kat ağır geldiğini söylemek mümkündür.

H. 60 (M. 680) senesinde Muaviye'nin ölümü ile Hz. Hüseyin'in üzerindeki bu baskılar artarak devam etmiştir. Nitekim Muâviye ölmeden çocuğu Yezid'e tavsiyede bulunmuş ve karşısında kendisi ile Hz. Hüseyin başta olmak üzere birkaç kişinin mücadele edecek olacağından söz etmiştir. Hz. Hüseyin'in çabuk etkilenen birisi olduğundan, bundan faydalanmak isteyen Irak halkının asla sakin durmayacağını bildirmiştir. Bundan dolayı onlara dikkat etmesi ve tedbirli olmasını istemiştir.⁴⁸ Yani bir anlamda gelecekte olanlar için taktik vermiştir.

Yezid, yandaşlarından halifeliği için biat aldıktan hemen sonra Hz. Hüseyin başta olmak üzere Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr'den biat almak için işe koyulmuştur. Bunun için Medine'deki valisini araya sokarak onları sıkıştırmaya ve tehdit içeren mektuplar göndermeye başlamıştır.⁴⁹

Emri alan vali Velid b. Utbe, Mervan b. Hakem'i yanına çağırmıştır. Mervan b. Hakem, Velid b. Utbe'ye Yezid'in emrini derhal yerine getirmesini söylemiştir. Bunun üzerine Velid b. Utbe huzuruna bu üç zâtın getirilmeleri için adamlarını göndermiştir. Haberi alınca Abdullah b. Zübeyir Hz. Hüseyin'le görüşmüş ne yapmaları gerektiği konusunda onunla istişarede bulunmuştur. Hz. Hüseyin

⁴⁷ Taberî, *İstişâdü'l-Hüseyin*, tah. es-Seydâ Cemîlî, Dârü't-Dayânu li't-Turâs, Beyrut 1998, 30-31; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 146.

⁴⁸ Taberî, *Târîh*, III, 260; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 368; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 123.

⁴⁹ Taberî, *Târîh*, III, 269; Ebû Mihnef, *Maktel*, 17; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 377; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 157.

kendilerinin biat için çağırıldığını anlamış ve Abdullah b. Zübeyir'e kendisinin buna karşı çıkacağını, onların kendileri için hayırlı olanı yapması gerektiğini bildirmiştir. Ardından Hz. Hüseyin adamlarıyla birlikte Velid b. Utbe'nin huzuruna gitmiştir. Adamlarını kendini dışarıda beklemelerini söyledikten sonra Velid b. Utbe'nin huzuruna girmiştir. Velid b. Utbe, Hz. Hüseyin'e Yezid'in emrini göstermiş ve biat istemiştir. Hz. Hüseyin ise gizlice biat etmeyeceğini, bunu halkın huzurunda yapacağını bildirerek Yezid'i reddetmiştir. Böylece hem durumdan kurtulmak ve hem de ortamın gerilmesini ertelemek istemiştir. Ayrıca konuşmaları dinlemekte olan Mervan b. Hakem Hz. Hüseyin'i tahrik ederek biat konusunda ona ısrar etmiştir. Bunun üzerine çıkmak isteyen Hz. Hüseyin'e engel olmak için Velid b. Utbe'ye onun biat etmeden buradan çıkmamasını söylemiştir. Ancak Velid b. Utbe Hz. Hüseyin'in gitmesine sessiz kalmıştır.⁵⁰

Bundan sonra Velid b. Utbe'nin Hz. Hüseyin üzerindeki baskıları devam etmiştir. Bu baskılara dayanamayan Hz. Hüseyin ailesi ile Mekke'ye doğru yola çıkmıştır.⁵¹ Bu da bize gösteriyor ki Kerbelâ öncesi Hz. Hüseyin inanılmaz bir biçimde baskı altında kalmıştır.

Hz. Hüseyin'in üzüntüsünü Mekke'ye gitmeye hazırlanırken, dedesi Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret ettiğinde söylediklerinden anlamak mümkündür. Buna göre Hz. Hüseyin burada ağlamış ve perişan durumda olduğunu, Hz. Peygamber'le vedalaşmaya geldiğini, zorla biat ettirmek istediklerini, bundan dolayı kendisinden uzaklaşmak zorunda kaldığını dile getirmiştir.⁵²

⁵⁰ Ebû Mihnef, *Maktel*, 18-20; Halife b. Hayyat, *Tarih*, 233; Taberî, *İstişhâd*, 31-32; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 337-378; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 157.

⁵¹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 22; Taberî, *Târîh*, III, 171; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 379.

⁵² Ebû Mihnef, *Maktel*, 24.

B. Kerbelâ Olayı ve Hz. Hüseyin'in Şehit Edilmesi

Belirttiğimiz gibi o günün siyasî ve sosyal şartları Hz. Hüseyin'i zor duruma sürüklemiştir. Bir birini takip eden olaylar onu sonunda acımasızca şehit edilmesine sebep olmuştur. Hz. Peygamber'in torununun bu şekilde şehit edilmesi İslâm dünyasında kapanması zor bir yara açmıştır. Burada bir birini takip eden bu olaylar üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

1. Hz. Hüseyin'le Kûfelilerin Mektuplaşmaları

Hz. Hüseyin'in Mekke'ye geldiği haberi her tarafa hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bundan Kûfeliler de haberdar olmuşlardır. Onlar Muâviye'nin öldüğünü, Hz. Hüseyin ve Abdullah b. Zübeyr'in Yezid'e biat etmediklerini öğrenmişlerdir. Bunu fırsata çevirmek isteyen Kûfe'nin ileri gelenleri, bir araya gelerek istişare etmeye başlamışlardır. Onlar Hz. Hüseyin'i çağırarak kendi başlarına geçmesini kararlaştırmışlardır. Bunun için onun mektuplar aracılığı ile gelmesini istemişlerdir. Yazdıkları mektupların sayısı yüz elliye ulaşmıştır. Yazdıkları mektuplarda son derece duygusal konulara yer vermişlerdir. Buna göre Muâviye kötülenmiş; onun bir zorba olduğu, Hz. Hüseyin ve ailesine ait olan emaneti haksız yere zorla aldığını iyi insanları ortadan kaldırarak kötülerini bıraktığı belirtilmiştir. Ardından artık bu zalimi Allah'ın yok ettiğini, bundan sonra hak yolu bulmaları için başlarına geçmesi gerekenin Hz. Hüseyin olduğunu bildirmişlerdir. Hatta Hz. Hüseyin'in dedesi Hz. Peygamber ve babası Hz. Ali'nin hürmeti için bunu yapması gerektiğini, onun ayak

tozunun bile tüm haksızlıkları giderip İslâm'a can ve güç katacağını söyleyerek onun duygularına hitap etmişlerdir.⁵³

Rivayete göre bunun gibi mektuplar bir birini takip etmiştir. Bunun yanında Kûfeliler Hz. Hüseyin'e gelmesi için birkaç özel elçi göndermişlerdir. Tüm bu yoğun istek ve talepler üzerine Hz. Hüseyin, Kûfelilere inanmış ve gitmeden önce son defa emin olmak için akrabası ve en güvendiği adamı olan Müslim b. Âkil'i göndermeye karar kılmıştır. Onlara yazdığı cevap mektubunda yakında yanlarında olacağını ve kendilerine Allah'ın emrettiği gibi gerçek önder olacağını da bildirmiştir.⁵⁴

2. Müslim b. Âkil'in Kûfe'ye Gönderilmesi ve Şehit Edilmesi

Hz. Hüseyin, Kûfe'ye gitmeye niyetlendikten sonra durumu iyice araştırmak için önce Müslim b. Âkil'i göndermeye karar vermiştir.⁵⁵ Kûfelilere bir mektup göndererek önce aralarında kamuoyu oluşturmak için Müslim b. Âkil'i gönderdiğini, ona biat edenlerin kendisine biat etmiş olacaklarını bildirmiştir. Hz. Hüseyin, Müslim b. Âkil'i Kûfe'ye gönderirken ondan Allah'tan korkmasını, işini gizli tutmasını tavsiye etmiştir. Halkın bir görüş etrafında birleşmiş olduklarını gördüğü takdirde acele kendisine bildirmesini söylemiştir.⁵⁶

⁵³ Ebû Mihnef, *Maktel*, 27-30; Taberî, *Târîh*, III, 277-278; Belâzurî, *Ensâb*, III, s.157-159; Dîneverî, *Ahbâru't-Tivâl*, tah. Abdu'l-Menam Âmir, Dâru İhyâü'l-Kütübi'l-Arabî, Kâhire 1960, 229-230; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 385; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 162-163; Köksal, *Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası*, 28-30; Kûfelilerin yazdıkları mektuplardaki kullandıkları dinî içerikli argümanlar konusunda geniş bilgi için bkz. Gencal Şenyayla, "Kerbelâ olayı Sürecinde Tarafların Yazdıkları Mektuplarda ve Oluşturdukları Söylemlerde Kullandıkları Argümanlar", *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ Sempozyumu*, Sivas 2010, I, 56-57.

⁵⁴ Ebû Mihnef, *Maktel*, 30; Taberî, *Târîh*, III, 278; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 385-386.

⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 42.

⁵⁶ Taberî, *Târîh*, III, 274-275; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 386; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 163.

Bunun üzerine Müslim b. Âkil gizlice Medine'ye giderek ailesi ile vedalaşmış ve Kûfe yoluna çıkmıştır. O, zorlu yolculuk sonrası Kûfe'ye ulaşmış ve Kûfelilerin ileri gelenlerinden olan Muhtar b. Ebi Ubeyda es-Sakafi'nin evinde kalmaya başlamıştır. Onu duyan Kûfeliler Muhtar'ın evinde toplanarak, Hz. Hüseyin'in mektubunu okuduktan sonra destek olacaklarını bildirmişler ve güvencelerini tekrarlamışlardır.⁵⁷

Kısa bir süre sonra önemli sayıda Kûfeli insan Müslim b. Âkil'in davetine katılmıştır. Basra halkının bir kısmı da davetten haberdar olup, aynı şekilde kendilerinin de bunu destekleyeceğini bildirmişlerdir. Bunu haber alan Hz. Hüseyin Basralılara da Selman'ı göndermiştir.⁵⁸

Ancak haber yavaş yavaş etrafta açığa çıkmaya ve duyulmaya başlamıştır. Nihayet bunu Kûfe Valisi Numan b. Bişir da duymuştur. Bunun üzerine o, halkı mescide toplayarak, onlara yaptıklarının hata olduğunu, bunun sonucunun felaket olacağını, Yezid'in duyması halinde kendi üzerlerine asker gönderip kılıçtan geçireceğini bildirerek gözdağı vermiştir. Ancak onun bu tutumu diğer yandaşları tarafından yetersiz görülüp, onlar Vali Numan b. Bişir'i Yezid'e şikâyet etmişlerdir.⁵⁹

Haberi duyan Yezid çok öfkelenmiş ve meclisini toplayarak Hz. Hüseyin'i hemen öldürtmek istemiştir. Ancak meclisindekiler bunun sonuçlarının kötü olabileceğini düşünerek, onu şimdilik sabretmesi konusunda ikna etmişlerdir. Bunun üzerine Yezid zayıf kaldıklarını düşündüğü Mekke ve Medine valilerini

⁵⁷ Ebû Mihnef, *Maktel*, 32-33; Taberî, *Târîh*, III, 277-278; Dîneverî, *Ahbâr*, 231; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 386.

⁵⁸ Dîneverî, *Ahbâr*, 231.

⁵⁹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 32-34; Taberî, *Târîh*, III, 279-280; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 386-387; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 163-164.

değiştirmiştir. Ayrıca Basra valisi Ubeydullah b. Ziyad'a Kûfe'nin yönetimini de kendi üzerine alarak Müslim b. Âkil'i öldürmesini ve kafasını da kendisine göndermesini emretmiştir.⁶⁰

Ubeydullah b. Ziyad haberi alır almaz işe koyulmuştur. Uygulamalarına emri altında bulunan Basra'da başlamıştır. Hz. Hüseyin'den mektup alan bazı Basralıları cezalandırmış ve Hz. Hüseyin'e yardım edip Yezid'ten yüz çevirenlerin akıbetinin böyle olacağını duyurmuştur. Bu arada mektubu getiren elçinin kafasını kestirmiştir.⁶¹ Ebu Mihnef, bunun İslâm dünyasındaki ilk elçinin öldürülüşü olarak belirtmektedir.⁶² Böylece Basra halkını korkutarak güvenceye alan Ubeydullah b. Ziyad, burayı kardeşi Osman b. Ziyad'a bırakarak Kûfe'ye doğru hareket etmiştir.⁶³

Kurnaz birisi olan Ubeydullah b. Ziyad, Kûfe'ye girmeden önce yanındakiler ile kıyafetlerini değiştirip Mekkeliler giydiği tarzda giyinerek yüzünü kapatmıştır. Böylece Kûfe'deki durumu anlamaya ve Hz. Hüseyin'e taraftar olanların kim olduklarını ve tavırlarını öğrenmeye çalışmıştır.⁶⁴

Kûfe'ye girip valinin yanına gittiği sırada halktan birçoğu gerçekten de onu Hz. Hüseyin sanarak selamlamaya ve övmeye başlamışlardır. Bunun üzerine Ubeydullah b. Ziyad valinin kapısına yaklaşmıştır. Bu durumu gören Vali Numan b. Bişir de onu Hz. Hüseyin sanmış ve kapılarını kapattırmıştır. Daha sonra onun Hz. Hüseyin olmadığını öğrenmiştir.⁶⁵

⁶⁰ Ebû Mihnef, *Maktel*, 35; Taberî, *Târîh*, III, 280; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 387.

⁶¹ Dîneverî, *Ahbâr*, 232.

⁶² Ebû Mihnef, *Maktel*, 37.

⁶³ Taberî, *Târîh*, III, 280-281; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 388; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 170-171.

⁶⁴ Ebû Mihnef, *Maktel*, 39; Taberî, *Târîh*, III, 281; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 164.

⁶⁵ Taberî, *Târîh*, III, 281-282; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 388; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 165.

Bu durumda Ubeydullah b. Ziyad da yüzünü açarak kendisini tanıtmış ve etrafındakilere Hz. Hüseyin'e taraftar olanların cezalandıracağını bildirmiştir.⁶⁶

Durumdan haberdar olan Müslim b. Âkil de gizlenerek Muhtar'ın evinde saklanmaya çalışmıştır. Ancak Ubeydullah b. Ziyad'ın zulmünden korkan Muhtar, artık kendi evinde onu barındıramayacağını bildirmiştir. Bunun üzerine şaşkın hale gelen Müslim b. Âkil, kaçarak durumu Hz. Hüseyin'e bildirmek istemiştir. Ancak Ubeydullah b. Ziyad'ın askerleri artık sınırları kapatmıştır. Kimsenin giriş ve çıkışlarına izin vermemiştir.

Bundan dolayı Müslim b. Âkil, Hani b. Urve'nin yanına sığınmıştır. Hani b. Urve de korkmuş ancak yine de onu evinin bir köşesinde saklamaya karar vermiştir. Ubeydullah b. Ziyad gelir gelmez Müslim b. Âkil'i arama emri vermiştir. Bunun için her türlü çare kullanmıştır. O sebeple o adamlarından birini Müslim b. Âkil'in adamları arasına sokmuştur. Bu casus adam önce Müslim b. Âkil'e yakın olan insanların birçoğunun ağzını aramıştır.⁶⁷

Rivayete göre Ubeydullah b. Ziyad'ın saygı gösterdiği insanlardan biri olan Şerik b. Aver, Hz. Hüseyin tarafını tutmuştur. O bu sıralarda hastalanmış ve Hani b. Urve'nin evinde bulunmuştur. Bunu duyan Ubeydullah b. Ziyad onu ziyaret etmek istemiştir. Bunun üzerine Şerik b. Aver, Müslim b. Âkil'e onu gizlice öldürmesini söylemiştir. Ancak bu plan başarısız olmuştur.⁶⁸

Ubeydullah b. Ziyad, Müslim b. Âkil'in yerini casus adamı ile öğrenince huzuruna Kûfe'nin ileri gelenlerini toplamıştır. Henüz Ubeydullah b. Ziyad'ın

⁶⁶ Dîneverî, *Ahbâr*, 232-233.

⁶⁷ Ebû Mihnef, *Maktel*, 44-45; Taberî, *Târîh*, III, 283; Dîneverî, *Ahbâr*, 233; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 389; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 164.

⁶⁸ Ebû Mihnef, *Maktel*, 42-44; Taberî, *Târîh*, III, 284; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 390; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 165.

haberdar olduğunu bilmeyen Hani b. Urve de çağırılan yere gitmiştir. İşte bu sırada Ubeydullah b. Ziyad olanları misafirlerine açıklamış ve Hani b. Urve'ye ceza olarak beş yüz kırbaç vurularak işkence edilmesini emretmiştir.⁶⁹

Bunu duyan Müslim b. Âkil ve Hani b. Urve'nin yakınları Ubeydullah b. Ziyad'ın köşkünün etrafında toplanarak burayı kuşatma altına almışlardır. Valiliğin kapılarını kapattıran Ubeydullah b. Ziyad, huzurunda bulunan önderleri de kullanarak hileyle Müslim b. Âkil'in etrafındakileri dağıtmıştır.⁷⁰

Bunun üzerine yalnız kalan Müslim b. Âkil çaresiz Tava isimindeki bir ihtiyar kadının evine sığınmıştır. Tava ona iyi davranmış ve onu koruyacağını bildirmiştir. Ancak bunu haber alan oğlu ödül almak için derhal Ubeydullah b. Ziyad'a bildirmiştir. Bunun üzerine Ubeydullah b. Ziyad'ın askerleri Müslim b. Âkil'in bulunduğu evi kuşatmış ve onunla çarpışarak onu ağır yaralı bir şekilde ele geçirmişlerdir.⁷¹

Müslim b. Âkil, yaralı bir şekilde Ubeydullah b. Ziyad'a götürülmüştür. Ubeydullah b. Ziyad da onunla tartışarak son sözünü söylemesini istemiştir. Müslim b. Âkil de akrabalıkta yakın olan Ömer b. Sâd'a son sözünü bildirdikten sonra kafası vurularak öldürülmüştür. Ubeydullah b. Ziyad onun kafasını Yezid'e göndermiştir.⁷²

⁶⁹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 45-49; Taberî, *Târîh*, III, 285-286; Dineverî, *Ahbâr*, 234-235; İbnü'l-Esir, *El-Kâmil*, III, 391-393; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 165-166.

⁷⁰ Taberî, *Târîh*, III, 286-287; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 393-394; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 166.

⁷¹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 50-55; Taberî, *Târîh*, III, 288-290; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 395-396; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 167-168.

⁷² Ebû Mihnef, *Maktel*, 55-60; Taberî, *Târîh*, III, 290-293; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 396-398; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 168-170.

3. Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye Doğru Hareketi

Yukarıda cereyan eden olaylardan hemen önce Hz. Hüseyin, Müslim b. Âkil'den Kûfelilerin kendine verdiği sözler konusunda mektup almıştır. Böylece hareket etmek için artık zamanın geldiğini anlayarak yol hazırlıklarına başlamıştır.⁷³ Ancak onu seven etrafındaki birçok insan ona gitmemesi konusunda uyarılar yapmıştır. Yukarıda da değindiğimiz gibi onlar da Kûfelilerin sözüne güvenmemesi gerektiğini, babası ve kardeşine yaptıklarının aynısını ona da yapabileceklerini söylemişlerdir.⁷⁴ Bazıları da tersine, Yemen tarafına gitmesinin daha doğru olacağını, çünkü Yemenlilerin kendisini her zaman sevdiğini, eğer oraya giderse yine kendini destekleyeceklerini bildirmişlerdir.⁷⁵

Tüm bunlar karşısında Hz. Hüseyin, Kûfelilerden kendine ısrarla mektupların geldiğini, onlara söz verdiğini ve ayrıca Müslim b. Âkil'in de onlara kendisinin gelecek müjdesini verdiğini ve bu sebeple artık sözünden dönemeyeceğini bildirmiştir. Ardından da başına gelecek olanları Allah'ın takdirine bırakmıştır. Bunun üzerine onu seven ve vazgeçiremeyen herkes üzülmüştür. Bunun ardından Kâbe'yi tavaf ettikten sonra tüm aile fertlerini yanına alarak yola çıkmıştır.⁷⁶ O, yola çıkıp az ilerlerken o sırada Mekke Emiri olan Amr b. Said onu geri döndürmek istemiştir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin'le onun adamları bir hayli tartışmışlardır. Bu engele rağmen Hz. Hüseyin ve yandaşları yollarına devam etmişlerdir.⁷⁷

⁷³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 396; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 172.

⁷⁴ Ebû Mihnef, *Maktel*, 63; Taberî, *Târîh*, III, 294-295; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 399; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 172.

⁷⁵ Ebû Mihnef, *Maktel*, 63; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 400; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 172.

⁷⁶ Taberî, *Târîh*, III, 295; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 179.

⁷⁷ Taberî, *Târîh*, III, 296; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 401; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 179-180.

Hız. Hüseyin yolda iken birçok yolcu ile karşı karşıya gelmiştir. Onlar Hız. Hüseyin'e Kûfeliler konusunda haberler vermiştir. Onlar Hız. Hüseyin'e Kûfelilerin kendini sevmelerine rağmen onlara güvenmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Hız. Hüseyin'in karşılaştığı yolcuların biri de ünlü Şair Ferezdak olmuştur. Ferezdak Hız. Hüseyin'e Kûfelilerin kalbinin kendisiyle, ancak kılıçlarının Ümeyyeoğullarıyla birlikte olduğunu bildirmiştir. Ardından da kaderin sadece Allah'ın elinde olduğunu söylemiştir.⁷⁸ Böylece onların farklı davranabileceklerini anlatmak istemiştir. Bunun dışında da insanlar Hız. Hüseyin'le yolda karşılaşmış ve ona gitmemesini, eğer başına bir kötülük gelirse Müslümanlık adına üzücü iş olacağını bildirmişlerdir.⁷⁹

Tüm bunlara rağmen Hız. Hüseyin takdiri Allah'a bırakarak yoluna devam etmiştir. Yolunu ilerleterek Salibiye denen yere geldiği sırada bazı yolcular ona Müslim b. Âkil ve Hâni b. Urve'nin başına gelenleri anlatmışlardır. Bu haber Hız. Hüseyin ve etrafındakileri son derece üzmüştür. Bunun yanında Müslim b. Âkil'in çocukları babalarının intikamını almadan dönmeyeceklerini bildirmişlerdir. Hız. Hüseyin artık Müslim b. Âkil'in başına gelen olaydan sonra kendisinin yaşamasının zor olduğunu, her kesin Allah'a döneceğini, kendisinin de bundan vazgeçmeyeceğini, isteyenler varsa gidebileceklerini, bu konuda kimseye zorluk çıkarmayacağını söylemiştir.⁸⁰

Aynı sözleri birkaç defa tekrarlayan Hız. Hüseyin, bundan sonra kendisinin geri dönmeyeceğini belirtmiş ve etrafındakilere geri dönmelerini, sadece kendisinin düşmanların huzuruna gideceğini, onlara asla boyun eğmeyeceğini, kendisinin ölüm

⁷⁸ Taberî, *Târîh*, III, 296; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 401; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 180.

⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 402-403.

⁸⁰ Ebû Mihnef, *Maktel*, 65-66; Taberî, *Târîh*, III, 303; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 403-404; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 181-182.

haberi geldiğinde bunu anlayacaklarını dile getirmiştir. Bunun üzerine etrafındakilerin çoğu ayrılmıştır. Sadece kendisine yakın ve sadık olanlar kalmıştır.⁸¹

Bu sırada Hz. Hüseyin, son bir kez Kûfelilere mektup yazarak, onların kendisini çağırdıklarını hatırlatmış ve bu konudaki kararlarını artık tam olarak bildirmeleri gerektiğini söylemiştir. Mektubunu Kays b. Müshir'le Kûfe'ye doğru yollamıştır. Bu arada Hz. Hüseyin'in yolda olduğu haberi Kûfe'ye ulaşmıştır. Ubeydullah b. Ziyad ve taraftarları telaşa başlamışlardır. Bunun üzerine Ubeydullah b. Ziyad yolları ve sınırları tutması için askerlerine emir vermiştir. Ayrıca Kûfe'deki her kimin Hz. Hüseyin'e yardım edeceğini duyacak olursa feci bir şekilde öldüreceğini duyurarak halkı korku içine düşürmüştür. Aldığı tedbirler neticesinde Kays b. Müshir yolda yakalanmıştır. Ubeydullah b. Ziyad ondan bilgi almaya çalışmış ve ardından Hz. Hüseyin'e hakaret etmesini istemiştir. Ancak istediklerini elde edemeyince onu feci bir şekilde öldürtmüştür. Bu da halkın korkusunu bir kat daha artırmıştır.⁸²

4. Hz. Hüseyin'e Yapılan Baskılar

Ubeydullah b. Ziyad'ın emriyle Hz. Hüseyin'i durdurmak için yola çıkan Hurr b. Yezid komutasındaki askerler Hz. Hüseyin'le karşılaşmışlardır. Hurr b. Yezid ve Hz. Hüseyin arasında bir görüşme gerçekleşmiştir. Görüşmede durumla ilişkili bir sonuç çıkmamış, görüşme sırasında Kûfelilerin mektubundan haberdar

⁸¹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 66-67; Taberî, *Târîh*, III, 303-304; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 180.

⁸² Ebû Mihnef, *Maktel*, 64-65; Taberî, *Târîh*, III, 300-301; Belâzurî, *Ensâb*, III, 166-167; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 181-182.

olan Hurr b. Yezid, emre uygun olmadığı gerekçesiyle Hz. Hüseyin'in geri gitmesine izin vermemiştir.⁸³

Bunun ardından Ubeydullah b. Ziyad'tan bir emir gelmiştir. Buna göre Hurr b. Yezid'e kati emirler verilmiş ve kesin olarak Hz. Hüseyin'i susuz bir yerde durdurması için emir verilmiştir. Bunun üzerine zorda kalan Hurr b. Yezid Hz. Hüseyin'i Kerbelâ'da⁸⁴ durdurmuştur.⁸⁵

Bu sırada Kûfe'de Hz. Hüseyin'i sevenlere haberler ulaşmış, onlar da hareketlenmeye başlamışlardır. Bunu hisseden Ubeydullah b. Ziyad telaşlanmış ve işi büyütmemek ve Hz. Hüseyin'i hızlı bir biçimde ortadan kaldırmak için bir kuvvet göndermeye karar vermiştir. Bunun için kuvvetin komutanlığına önceden Rey ve Taberistan valiliklerine talip olan Ömer b. Sâd'a valilikleri vereceğini vaad ederek,⁸⁶ onu zorla bu göreve mecbur etmiştir. Bunun üzerine ailesine danışan Ömer b. Sâd bazı akrabalarının karşı çıkmasına rağmen görevi kabul etmiştir. Ardından özel olarak verilen dört binlik askerle Hz. Hüseyin'e doğru hareket etmiştir.⁸⁷

Tüm bunları duyan, üstelik bu uğurda Müslim b. Âkil, Hani b. Ürve ve Kays b. Müshir gibi değerli insanların kaybeden Hz. Hüseyin artık ölümü göze almış, tüm kalbiyle Allah'ın takdirine inanarak, olacakları beklemeye başlamıştır.

⁸³ Ebû Mihnef, *Maktel*, 67-71; Taberî, *Târîh*, III, 305-308; Belâzurî, *Ensâb*, III, 168-172; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 407-409; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 186-188.

⁸⁴ Kerbelâ günümüzde Irak devleti sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu ülkenin başkenti Bağdat'ın takriben 100 km güney batısında yer alan önemli bir şehirdir. Kerbelâ ile Kûfe'nin uzaklığı takriben 70 km mesafedir. (Fatih Erkoçoğlu, "Kutsallaştırılmış Bir Mekân: Kerbela", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, Sivas 2010, I, 99.)

⁸⁵ Ebû Mihnef, *Maktel*, 74-76; Taberî, *Târîh*, III, 309; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 411; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 188.

⁸⁶ Yulduz, Karbalo, 62-63.

⁸⁷ Ebû Mihnef, *Maktel*, 78-80; Taberî, *Târîh*, III, 310; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 189.

Bu sırada Ömer b. Sâd kumandasındaki askerler de onların yanı başına gelerek yerleşmişlerdir. Ardından Ömer b. Sâd, Hz. Hüseyin'in maksadını sormuştur. Hz. Hüseyin ona artık Kûfe'ye gitmekten vazgeçtiğini, Yezid'in hüküm sürdüğü yerden çıkıp gideceğini bildirmiştir. Buna sevinen Ömer b. Sâd en azından onunla karşı karşıya gelmeyerek onu sevenlerine karşı sorumluluktan kurtulduğuna kanaat getirerek bu olay hakkında Ubeydullah b. Ziyad'a haber yollamıştır. Haberinde artık Hz. Hüseyin'in buraları terk edip gideceğini, tehlikenin olmadığını bildirmiştir. Bu habere Ubeydullah b. Ziyad önce sıcak bakmış olsa da Şemir b. Zülcevşen gibi yandaşlarının bu fırsatı kaçırmaması konusundaki fikirlerinden dolayı kararını değiştirmiştir. Bundan dolayı çok geçmeden Ömer b. Sâd'a sert bir cevap göndermiştir. Ubeydullah b. Ziyad cevabında bu işin iki yolu olduğunu bildirmiştir. İlki Hz. Hüseyin kayıtsız ve şartsız Yezid'e biat etmesi gereklidir. İkincisi ise, buna razı olmadığı takdirde onun ölmesi gereklidir.⁸⁸

Ardından Ömer b. Sâd Ubeydullah b. Ziyad'ın talimatıyla bir kısım askeri ile Hz. Hüseyin'in suyollarının kesilmesini sağlamıştır. Bunun üzerine Hz. Hüseyin, Ömer b. Sâd ile tekrar görüşmek istemiştir. Yine bir teklifte bulunmuştur. Buna göre Şam'a giderek bizzat Yezid'le konuşarak sorunu çözmek istemiştir. Bu teklifler karşısında kararsız kalan Ömer b. Sâd bunu Yezid'le tekrar istişare etmeyi uygun görmüştür. Ona bir mektup göndererek olayı anlatmıştır. Ubeydullah b. Ziyad teklifi önce olumlu karşılasa da çevresindeki Şemir b. Zülcevşen gibi bazı insanların

⁸⁸ Ebû Mihnef, *Makel*, 82-86; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 168; Taberî, *Târîh*, III, 310-311; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 412; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 189.

kışkırtması ile kızgınlığı artmış, Ömer b. Sâd'a kesin olarak emirlerini kısa sürede uygulamasını, aksi halde kendisinin de cezalandırılacağını bildirmiştir.⁸⁹

Emirleri takip etmek için gelen Şemir b. Zilcevşen devamlı Ömer b. Sâd'ın hareketlerini gözetlemiştir. Yine Hz. Hüseyin'le konuşmak isteyince bunu Ubeydullah b. Ziyad'a bildirmiş olanları anlatmıştır. Bu durumda sabrı taşan Ubeydullah b. Ziyad Ömer b. Sâd'a bu işte gevşek davranırsa valiliğin kendisine verilmeyeceğini, komutanlığı Şemir b. Zilcevşen'e vereceğini söyleyerek korkutmuştur. Bu durumdan çok endişe duyan Ömer b. Sâd artık emirleri yerine getirmek için harekete geçmiştir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin ve yandaşlarını tamamıyla kuşatmış ve susuz bırakmıştır.⁹⁰

Bu sırada Ömer b. Sâd Hz. Hüseyin'e Yezid'e biat etmesi konusundaki teklifini bir kez daha iletmiştir. Bu durum karşısında kalbinde kötü şeylerin olacağını kaçınılmaz olduğunu iyice hisseden Hz. Hüseyin kararını ertesi gün açıklayacağını bildirmiştir. Böylece en azından beraberindekilerin düşüncesini almak, isterlerse onları gönderip ölümden kurtarmak istemişti. Bunun üzerine taraftarlarına gelerek kendisinin artık kaderinde ne varsa onun olacağını, isteyen varsa gidebileceğini, bundan dolayı kimseyi kınamayacağını, bu sorumluluğu taşıyamayacağını bildirmiştir. Bunun üzerine yandaşları ve onu sevenler kendisini asla bırakmayacağını bildirmişlerdir.⁹¹

⁸⁹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 84-85; Taberî, *Târîh*, III, 309-312; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 413-414; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 189-190.

⁹⁰ *Kerbela Vak'ası*, 198-199.

⁹¹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 97-98; Taberî, *Târîh*, III, 314-315; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 415-417; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 191.

5. Hz. Hüseyin'in Şehit Edilmesi

Böylece H. 61 yılının 10 Muharrem-Aşure ve Cuma günü (M. 680) çarpışmanın başlayacağı haberi yankılanmaya başlamıştır. Bunun üzerine Hz. Hüseyin, aile efradı ile hüznü bir şekilde vedalaşmış ve onları kız kardeşi Zeyneb'e emanet etmiştir. Ona hayatı boyunca yakınlarını korumasını istemiştir. Ardından da atına binmiştir. Yandaşlarını iki kola ayırmıştır. Gece ani saldırıdan korunmak için çadırların arka tarafını kazdıkları ve üzerine çalı çırpı koyduklarını yakmışlardır. Sonra ellerini kaldırıp Allah'a dua etmişlerdir.⁹²

Böylece Hz. Hüseyin Ömer b. Sâd ve yandaşlarının yakınına varmış ve onlara kendisinin bir Peygamber torunu olduğunu, kendilerinin yanlış yaptığını, kendine haksızlık ettiklerini, Allah'ın önünde yaptıklarının affedilemez olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Kûfelilerin çağrısı olmasa buraya gelmeyeceğini, istemezlerse çekip gideceğini söylemiştir.⁹³

Bu konuşmasına rağmen karşı taraftan sesler yükselmiştir. Şemir b. Zilcevşen gibi bazı şahıslar Hz. Hüseyin'e yanlış yaptığını söyleyerek hakaret etmişlerdir.⁹⁴ Bunun yanında Hz. Hüseyin'in etkileyici konuşmasından etkilenenler de olmuştur. Ancak bunun büyümesini engelleyen Ömer b. Sâd Kur'an'daki şu ayeti: "*Allaha, Allah'ın Peygamberine ve ülü'l-emre itaat ediniz*" diyerek şu anda Yezid'in buna sahip olduğunu, şimdi buna kendisinin de itaat etmesini söyleyerek, yandaşlarının düşüncesini hemen bu yöne çevirmeyi başarmıştır. Yandaşları da bunu yapması gerektiğini bağırmaya başlamıştır. Hz. Hüseyin de buna acı acı gülümseyerek: "*Yâ Ömer! Sen Kur'an'ın o âyetinin mânâsını işine geldiği için istediğin gibi bir şekilde yanlış tefsir ettin. O ayetin manası şudur: "Ey Müslümanlar, Allaha itaat ediniz.*

⁹² Ebû Mihnef, *Maktel*, 99; Taberî, *Târîh*, III, 317; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 417; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 192-193.

⁹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 419; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 193-194.

⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 419; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 194.

*Allah'ın Resulüne itaat ediniz. Ve ancak, Allah'ın ve Resulün emirlerine itaat eden ulülemre itaat ediniz” diye bunun doğrusunu ortaya koymuş ve buna Yezid'in ters hareket ettiğini, Kur'an ve Sünnet'in ayaklarının altında çiğnendiğini bildirmiştir.*⁹⁵

Tüm bu sözlerin yandaşlarını etkilemesinden korkan Ömer b. Sâd ve taraftarları bunu derhal engellemişler ve karşı tarafa bir ok atarak çarpışmayı başlatmışlardır.

İki gurup arasında güç dengeleri oldukça farklılık göstermiştir. Ömer b. Sâd'ın komutası altında beş bin kadar asker bulunmuştur. Hz. Hüseyin ve taraftarları ancak altmışın üzerinde insanlardan oluşmuştur. Bunların bazıları yaşlı ve savaş tecrübesi olmayan gençlerdi. Aslında Hz. Hüseyin'in yanında 321 savaşçı bulunduğu, diğerlerinin felaketi hisseder hissetmez yanından ayrıldıkları rivayet edilmiştir.⁹⁶

Bu arada Ömer b. Sâd yandaşları arasında Hz. Hüseyin'e haksızlık yapıldığını düşünenler de bulunmuştur. Bunlardan kendi vicdanını yenerek Hz. Hüseyin'in yanına geçenler de olmuştur. Bunlardan biri cesur ve kahramanlığı ile tanınan Hurr b. Yezid olmuştur. O, bir taraftan, tarafların sayı farklılığını, diğer taraftan Hz. Hüseyin'e haksızlık yapıldığını göz önünde bulundurarak Hz. Hüseyin'in safına katılmıştır. Bunun üzerine Hurr b. Yezid, Ömer b. Sâd ve taraftarlarının karşısına çıkarak bunun yanlış olduğunu kendisinin ölünceye kadar onlarla savaşacağını bildirmiştir. Onun sözleri diğer tarafı etkilese de sonuçta bunlar eyleme dönüşmemiştir. Savaş sırasında Hurr b. Yezid'in karşısına Yezid b. Süfyan çıkmıştır. İki karşı karşıya gelerek çarpışmışlardır. Kısa bir süre sonra Hurr b. Yezid onu öldürmüştür. Ardından üç kardeşi de yenmeyi başaran Hurr b. Yezid, Ömer b. Sâd'a

⁹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 420.

⁹⁶ *Kerbela Vak'ası*, 223.

doğru hareket etmiş ve çarpışa çarpışa birçok asker tarafından öldürülmüştür. Ardından Hz. Hüseyin tarafından birkaç kişi yine çıkararak ölünceye kadar kahramanlık göstermişlerdir.⁹⁷

Bu durumdan rahatsız olmaya başlayan Ömer b. Sâd taraftarlara topluca hücumun yararlı olacağını düşünerek harekete geçmelerini, sağdan ve soldan saldırmalarını söylemiştir. Ancak yine de Hz. Hüseyin'in yandaşları tarafından püskürtülmüşlerdir. Bunun üzerine Ömer b. Sâd taraftarları onlara ok atmaya başlamışlar ve Hz. Hüseyin'in yandaşlarının bineklerini öldürmüşlerdir. Böylece hücumlarını artırarak devam ettirmişlerdir. Çadırları yakmışlar, kadınların bazılarını da öldürmüşlerdir.⁹⁸

Bu sırada iki tarafın askerleri çarpışmaya devam etmiştir. Hz. Hüseyin'in tarafından kahramanca çarpışmalarına rağmen sayıca üstün olan Ömer b. Sâd taraftarları birinin ardından biri gelerek onları teker teker şehit etmişlerdir.⁹⁹

Bunları gören Hz. Hüseyin yandaşları artık yavaş yavaş onun yanında toplanıp, onu siper edip çarpışmaya başlamışlardır. Bu uğurda teker teker şehit olmuşlardır.¹⁰⁰

Hz. Hüseyin ve yanındakiler çok zor durumda kalmışlardır. Çölün kızgın güneşi özellikle yanlarında getirdikleri küçük çocukları oldukça etkilemiştir. Onlar bu durumdan feryat ederek ağlamaya başlamışlardır. Son çare olarak Hz. Hüseyin'in kardeşi Abbas su getirmek için cesurca birkaç yandaşıyla beraber uğraş vermiştir.

⁹⁷ Ebû Mihnef, *Makel*, 118-124; Taberî, *Târîh*, III, 319-324; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 421-423; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 184.

⁹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 424-425; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 197.

⁹⁹ Ebû Mihnef, *Makel*, 107-113; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 424-426; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 199-200.

¹⁰⁰ Taberî, *Târîh*, III, 322-328; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 427-428.

Ancak dönerken düşmanın elinden kurtulamamış ve iki eli kesilerek kılıç darbeleriyle şehit olmuştur.¹⁰¹

Bunların ardından Hz. Hasan'ın oğlu Abdullah'ta çarpışarak, birçok askerin mızrakları ile şehit edilmiştir. Ardından da Kasım meydana çıkmış ve birçok düşmanı yere indirdikten sonra ağır yaralı halde çadırına dönerek daha yeni evlendiği eşi Fatıma'nın ellerinde can vermiştir. Tüm bunlardan sonra Hz. Hüseyin'in kardeşlerinden Abdullah, Osman ve Cafer de çarpışarak şehit olmuşlardır.¹⁰²

Sona yaklaşırken Hz. Hüseyin'in on sekiz yaşındaki oğlu Ali Ekber meydana çıkmış ve o da Ömer b. Sâd'ın birkaç askerini yere sermiş ve ardından bir yandan aldığı yaralar ve bir yandan da susuzluktan dolayı halsiz düşerek birkaç askerin arasında çarpışarak şehit olmuştur.¹⁰³

Bunun ardından artık sıranın kendine geldiğini düşünen Hz. Hüseyin en azından ızdıraptan kurulmak için bir yaşındaki oğlu Ali Asgar için su istemiştir. Ancak Ömer b. Sâd'ın talimatıyla taraftarları ona ok atmakla cevap vermişlerdir.¹⁰⁴

Sonunda Hz. Hüseyin de ailesi ile vedalaşarak meydana çıkmıştır. Rivayete göre Hz. Peygamber'in Bedir gününde ganimet olarak geçirdiği ve kendisinin kullandığı kılıçlarından biri, Hz. Ali'ye daha sonra da Hz. Hüseyin'e intikal etmişti. Hz. Hüseyin Kerbelâ'da onu yanında bulundurmıştır. Daha sonra bu kılıç oğlu Zeynelabidin'e geçmiştir. O da kılıcı Medine'ye götürmüştür.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 89-93; Taberî, *Târîh*, III, 312.

¹⁰² Ebû Mihnef, *Maktel*, 113-117; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 202-203.

¹⁰³ Ebû Mihnef, *Maktel*, 128-129; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 428; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 201.

¹⁰⁴ Ebû Mihnef, *Maktel*, 130.

¹⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 6-7.

Çarpışma sırasında ilk önce kimse Hz. Hüseyin'e kılıç vurmak istememiştir. Ancak durum baskılar sonucunda değişmiş ve bu sırada Malik b. Beşir onu başından ufak yaralamıştır.¹⁰⁶

Çarpıştığı sırada teker teker yandaşları ve oğulları şehit edilen Hz. Hüseyin bu sırada aşırı derecede susuzluk çekmiş ve suya yönelmiştir. Ancak diğer taraf buna engel olmuştur.¹⁰⁷

Bunu takiben Şemir b. Zülcevşen'le birlikte birkaç asker onun üzerine saldırmıştır. Hz. Hüseyin onlara karşılık vererek kahramanca direnmiştir. Karşı taraftakiler önce çekinseler de baskı üzerine Hz. Hüseyin'e dört bir yandan saldırmışlardır. Sinan b. Enes isimdeki askerin arkadan vurduğu mızrak darbesiyle yere inmiştir. Rivayetlere göre Hz. Hüseyin'in üzerinde 33 mızrak yarası ve 34 darbe tespit edilmiştir. Ardından da Sinan b. Enes onun kafasını zalimane bir şekilde kesmiştir.¹⁰⁸ Rivayetlere göre şehit edildiğinde Hz. Hüseyin elli sekiz yaşındaydı. O, H. 61 senesi Muharrem'in onu Cuma gününde şehit edilmiştir.¹⁰⁹

Anlatılanlara göre Hz. Peygamber, Hz. Hüseyin'in öldürüleceğini önceden haber vermiştir. Buna göre bir gün Cebrail Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Bu sırada Hz. Hüseyin kapının yanına gelmiş ve ardından da sığırayıp içeri girmiştir. Ardından Hz. Peygamber'in omuzlarına çıkmıştır. Bu sırada Cebrail, Hz. Peygamber'e onun ne kadar sevdiğini sormuştur. O da Hz. Hüseyin'i çok sevdiğini söylemiştir. Bunun üzerine ona torununu ümmetinin öldüreceğini haber vermiştir. Hz. Peygamber'in isteği üzerine Cebrail ona Hz. Hüseyin'in öldürüleceği mekânı

¹⁰⁶ Ebû Mihnef, *Maktel*, 141-142; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 429.

¹⁰⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 430; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 202.

¹⁰⁸ Ebû Mihnef, *Maktel*, 144-147; Taberî, *Târîh*, III, 332-333; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 432; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 203.

¹⁰⁹ Beyhakî, *Sünen*, III, 337; Taberânî, *Maktal*, 58; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 160.

göstermiş ve oranın kırmızı toprağını vermiştir. Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme de o toprağı alıp saklamıştır.¹¹⁰

O sıralarda Mekke'de bulunan Abdullah b. Abbas'a Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi bildirilmiştir. Buna göre Abdullah b. Abbas Hz. Hüseyin'in öldürüldüğü gece rüyasında Hz. Peygamber'in elinin içinde kan toplayan kabıyla görmüştür. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas ona sebebini sormuştur. Hz. Peygamber de ona elindekilerin Hz. Hüseyin ve onunla beraber olanların kanı olduğunu, bu kabı Allah'a takdim edeceğini söylemiştir. Bunun üzerine uyanan Abdullah b. Abbas olayı anlamış ve rüyasını insanlara anlatmıştır.¹¹¹

Aynı şekilde Hz. Hüseyin'in ölümü o sıralarda Medine'de bulunan Ümmü Seleme'nin rüyasında bildirilmiştir. Buna göre o rüyasında Hz. Peygamber'in saçı ve sakalının topraklı olduğunu görmüştür. Ümmü Seleme ona bunun sebebini sormuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'ye: “Az önce Hüseyin'in öldürülüşüne şahit oldum” demiştir.¹¹²

Halk inancı olarak Hz. Hüseyin'in ölüm gününde birçok doğa olayının gerçekleştiği rivayet edilmiştir. Örneğin, o gün güneş tutulmuştur. Her yer karanlık olmuş, zelzele meydana gelmiştir. Ayrıca sema ufuklarının değiştiği, kırmızı olduğu, kaldırılan her taşın altında kan görüldüğü, yıldızların birbirine çarptığı söylenmiştir.¹¹³ Bunun yanında o gün Alaçehre çiçeğinin küle dönüştüğü, etin zehir gibi acı hale geldiği ve içinden ateş çıktığı anlatılmıştır. Hatta cinlerin de Hz.

¹¹⁰ Ebû Mihnef, *Maktel*, 177; Taberânî, *Maktal*, 43-49; Hâkim, *Müstedrek*, III, 194; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 257-258; Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'e Yağmur Meleği geldi şeklinde geçmektedir. Bkz. Bezzâr, *Müsned*, XIII, 306.

¹¹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 443; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 257.

¹¹² Tirmizî, *Sünen*, V, 657; Hz. Peygamber'in Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini ön gören hadislerinin değerlendirmesi konusunda bkz. Abdullah Karahan, “Hz. Hüseyin'in Öldürüleceğini Bildiren Rivâyetler Açısından Hadis Kaynaklarında Kerbela Olayı”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, Sivas 2010, III, 23-58.

¹¹³ Taberânî, *Maktal*, 55-57.

Hüseyin için ağladıkları ve ağıt yaktıklarını söylenmiştir.¹¹⁴ İbn Kesir, cinlerin ağlaması dışında diğer olayların gerçekleştiği konusuna ihtimal vermemektedir. Ona göre bu tür olaylar Hz. Peygamber ve dört halife döneminde bile gerçekleşmemiştir.¹¹⁵

Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinin ardından askerler çadırları yağmalamaya başlamışlardır. Kadın ve çocuklar Hz. Hüseyin'in kız kardeşi Zeyneb'in etrafında toplanarak bir köşeye sıkışmışlardır. Şemir b. Zilcevşen, Hz. Hüseyin'in diğer bir oğlu Zeynalabidin'i öldürmeye çalıştıysa da diğer askerlerin baskısıyla hasta olması bahane edilerek Ömer b. Sâd tarafından engellenmiştir.¹¹⁶ Ardından Ömer b. Sâd İbni Ziyadın emrine uyarak Hz. Hüseyin'in cesedini atlarla çiğnetmiştir. Ardından Hz. Hüseyin'in ve yandaşlarının başı aynı zamanda kadınlar ve çocuklar Kûfe'ye götürülmüşlerdir.¹¹⁷

6. Kerbelâ Hüznü

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi, Müslümanları derinden etkilemiş, yaşanan olaylar her zaman acı dolu anılarla hatırlanmıştır. Bu bağlamda Müslümanların bir kısmında matem/yas geleneği oluşarak önemli hale gelmiştir. Bu oluşum akıllarda soru işaretleri yaratmıştır. Örneğin neden Hz. Hüseyin'in başına gelenler etrafında böyle gelenek oluşmuştu? Ondan önceki onun kadar belki de fazilet bakımından daha üstün olan ve onun gibi şehit edilen halifeler bunlar arasında Hz. Hüseyin'in babası Hz. Ali'nin etrafında bu gelenek oluşmamıştı? gibi sorular bunlardan bazılarıdır. Eyup Baş'ın dediği gibi bu geleneğin oluşumu o günün

¹¹⁴ Ebû Mihnef, *Maktel*, 147, 178; Taberânî, *Maktal*, 70-71.

¹¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 259.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 212; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 203-205.

¹¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 205-206.

şartlarında aranmalıdır. Bunların en önemlisi bu tür anma ve uygulamaların Emevî iktidarına muhalif olan çok farklı kitleleri birleştirme noktasında bir araç olarak kullanılmasıdır.¹¹⁸

Matem/yas geleneğinin oluşmaya başlamasına paralel olarak yaşananların etrafında zengin bir edebî kültür de oluşmaya başlamıştır. Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden bahseden makteller ve mersiyeler kaleme alınmıştır. Bu konuda Arap, İran ve Türk edebiyatında çok sayıda eser yazılmıştır.¹¹⁹

Bunun yanında Hz. Hüseyin'in şehit edildiği gün olan 10 Muharrem-Aşure günü kutsal sayılarak kutlamalar yapılmıştır. Bu günde bazı önemli olayların da gerçekleştiğine inanılmıştır. Nitekim inanişe göre; Hz. Âdem'in tövbesi bu günde kabul edilmiştir. Nuh (as)'ın gemisi bu günde Cudi dağı tepesine oturmuş ve inananların kurtulması sebebiyle şükür orucu tutulmuştur. Hz. Musa ve İsrailoğulları, Firavun'un zulmünden bu günde kurtulmuşlardır.¹²⁰

Tüm bunlar İslam dünyasına güzel bir renk katmıştır. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da yaşadıklarını en iyi şekilde yansıtmışlardır. Biz de olayın acı bir hissini, verdiği üzüntüyü vurgulamak için yazılmış mersiyelerden¹²¹ bazı örnekleri tezin ek kısmında vermeyi uygun gördük.

¹¹⁸ Eyup Baş, "İslâm Tarihinde Matem/Yas Kültürü ve Kerbelâ" *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ Sempozyumu*, Sivas 2010, II, 379-384.

¹¹⁹ Geniş bilgi için bkz. Baş, "İslâm Tarihinde Matem/Yas Kültürü ve Kerbelâ", 384-386; İlyas Üzüm, "Hüseyin", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 522-524.

¹²⁰ Baş, "Aşûre Günü, 167-169.

¹²¹ Ölen birinin iyiliklerini sayarak, acıyarak ağlamak anlamına gelen mersiye, birinin ölümü üzerine duyulan teessürü anlatmak için yazılan manzume olarak tanımlanmaktadır. (Mehmet Arslan-Mehtap Erdoğan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009, 53.); Mersiye konusunda ayrıca bkz. M. Faruk Toprak-Mustafa İsen, "Mersiye", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 215-217; Bünyamin Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 1997.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. HÜSEYİN'İN DİN ANLAYIŞI

Hz. Hüseyin'in hayat hikâyesini ve yaşadığı Kerbelâ olayını ortaya koymak kadar, onun İslâm dinine olan bakışını, tutumunu ve sergilediği davranışlarını da ortaya koymak önemlidir. Çünkü o bir Peygamber torunudur. Dolayısıyla onun bu yönünün de incelenmesi ve araştırılması gereklidir. Kuşkusuz bu onun dinî anlayış ve yaşamında eksikliklerin var olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine onun bu konuda neler düşünüp, nasıl yaşadığını daha iyi bir şekilde ortaya konulmasında faydalı olacaktır. Biz burada bu konu üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

A. Hz. Hüseyin'in Din Anlayışında Ailesinin Rolü

Bir insanın dinî düşünce ve bakışının oluşması ve gelişmesinde onun ailesi ve yakınları, kısacası yakın çevresinin rolü büyüktür. Nitekim Hz. Peygamber: “*Her doğan İslâm fıtratı üzerine doğar, ancak onu anne ve babası ya Yahudi ya Hıristiyan ya da Mecusi yapar*”¹ diyerek bu önemi belirtmiştir. Genel bir kuralı gösteren bu olgu, Hz. Hüseyin için de geçerlidir. Onun dinle ilgili ilk bilgileri Hz. Peygamber başta olmak üzere ailesi ve yakınlarının ortamında şekillenerek gelişmiştir.

¹ Buhârî, *Sahîh*, I, 465; Müslim, *Sahîh*, IV, 2047.

1. Hz. Peygamber'in Rolü

Hz. Hüseyin, şüphesiz Hz. Peygamber'in sözlerine bizzat muhatap olmuş ve onun davranışlarını görmüş bir sahabedir. Ancak bu konuda belirtilmesi gereken bazı unsurlar bulunmaktadır. Buna göre Hz. Hüseyin, ne kadar Hz. Peygamber döneminde yaşamışsa da, onun özel muamelesine mazhar olsa da, bu durum hem kısa sürmüş, hem de bu dönem onun küçük yaşlarına denk gelmiştir. Bundan dolayı onun Hz. Peygamberin bizzat kendisinden aldığı bilgi ve tecrübeler sınırlıdır. Ancak şu bir gerçek ki, bu durum Hz. Hüseyin'in Hz. Peygamber'den hiçbir şey öğrenmediği anlamına gelmemektedir. Nitekim günümüzde çocukların öğrenme yaşının doğumdan itibaren başladığı ileri sürülmektedir. Dolayısıyla eğitimin çok küçük yaşlardan itibaren başlatılması önerilmektedir. Bunlar dikkate alındığında Hz. Hüseyin Hz. Peygamber'le altı sene gibi zaman geçirmiş ve ondan bazı şeyleri öğrenmiştir.

Önceki bölümlerde bahsettiğimiz gibi Hz. Peygamber'le torunları arasında özel sevgi dolu bir bağ mevcuttur. Buna göre Hz. Peygamber torunlarının doğumlarından itibaren onlara özel muamele göstermiştir. Onlara içtenlikle duygularını ifade etmiştir. Böylece hem insanî hem de bir Peygamber'e yakışır tavır sergileyen Hz. Peygamber, bu vesile ile insanlığa, büyüklerle küçükler arasındaki bağın nasıl olması gerektiğini de göstermiştir. Ayrıca Hz. Hüseyin ve kardeşi Hz. Peygamber'in güzel sözlerini duyduklarında anlayacak yaşta bulunmuşlardır. Nitekim bir keresinde Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma'nın evinin önünde bir kenara oturmuş ve (Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin'e) "*Küçük orada mısın, küçük orada mısın?*" diye sormuştur. Hz. Fâtıma çocuğu giydirmiş ve sonra çocuk koşarak gelmiştir. Hz. Peygamber de çocuğu kucaklayıp sarmış ve onu öperek: "*Yâ Allah, sen*

bu çocuğu sev, onu seveni de sev!" diye dua etmiştir.² Yani Hz. Peygamber'in bu güzel konuşmasını ifade ettiği sırada, torunlarının cevap verircesine ona doğru koşarak gelmeleri, onların yapılanları anlayacak durumda olduklarını göstermektedir.

Öte yandan bir konuda bilgi sahibi olmak veya terbiye edinmek sadece konuşmaları dinlemek ve muhatap olmakla sınırlı değildir. Bunları elde etmek birilerinin hal ve hareketini seyretmekle de mümkündür. Bu daha kalıcıdır. Nitekim Hz. Hüseyin ve kardeşi küçük yaşta olmalarına rağmen Hz. Peygamber'in davranışlarını görmüşlerdir. Örneğin, Hz. Peygamber namaz kıldığı sırada zaman zaman torunları onun yanında bulunmuşlardır. Hatta secdeye kapandığı zaman onun sırtına çıkarak secdesini uzatmasına neden olmuşlardır.³ Dolayısıyla onlar belki bu yaşta namazın ne olduğu konusunda fazla fikre sahip değillerdi, ancak ne hareketler yapılmakta olduğunu müşahede ediyorlardı.

Başka bir örnekte ise, Hz. Peygamber hutbe okuduğu sırada Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin üzerlerinde kırmızı bir gömlekle düşe kalka geldikleri rivayet edilmektedir. Bunu gören Hz. Peygamber, minberden inmiş ve torunlarını kucağına almıştır. Ardından minbere çıkmış ve onları önüne oturttukları şöyle demiştir: *"Allah'ım ne doğru söylemiş 'Mallarınız ve çocuklarınız ancak bir imtihan vasıtasıdır.'*⁴ *Şu iki çocuğun durumlarına baktım, yürüyorlar, tökezleyip düşüyorlar, dayanamadım konuşmamı keserek onları kaldırdım.*"⁵ Bu da aynı şekilde onların Hz. Peygamber'in dinî vecibeleri yerine getirdiği ortamı seyrettiklerini göstermektedir.

² Buhârî, *Sahîh*, II, 747.

³ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, VI, 467.

⁴ Enfâl, 28.

⁵ Tirmizî, *Sünen*, V, 658; İbn Mâce, *Sünen*, II, 1190.

Hız. Hüseýin'in Hz. Peygamber'den hadis rivayet ettiği de bilinmektedir. Bu iki şekilde düşünülebilir. Birincisi onun küçük olmasına rağmen Hz. Peygamber'den bazı sözlerini kapmış olmasıdır. İkincisi ise, Hz. Peygamberden sonra da ona olan ilgi ve sevgisi devam etmiş, ondan kalan söz ve davranışlarını yakın çevresinden öğrenmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Hz. Hüseýin'in sekiz hadis rivayet ettiği zikredilmektedir.⁶ Hz. Hüseýin'den ođlu Ali, kızı Fâtıma ve Sukeyne, ayrıca Ubeydullah b. Ebi Yezid, Ubeydullah b. Hâris, Talha b. Ubeydullah, Bişir b. Gâlib gibi şahıslar hadis rivayetinde bulunmuşlardır.⁷

Bu durum bize Hz. Hüseýin'in Hz. Peygamber'i ne kadar tanıdığını ve hadislerine ne kadar vakıf olduğunu göstermektedir. Ondan rivayet edilen hadislerin içeriği de Hz. Hüseýin'in dinî konulardaki düşüncelerini yansıtmaktadır. Onun tarafından rivayet edilen hadislerin bazıları şunlardır. Buna göre Hz. Peygamber: *“Asıl cimri, yanında ismim anıldığı halde bana salavât getirmeyendir”*,⁸ *“Kişinin İslâm'ının güzelliği, kendisini ilgilendirmeyen konuları terk etmesidir”*⁹ buyurmaktadır.

Burada şunu söyleyebiliriz ki Hz. Hüseýin, Hz. Peygamber'in sünnet ve ahlakı ile yetişmiş, onun arzu ettiği devam ettiricilerinden biri olmuştur. Bu konuda Şair Ferezdak'ın sözleri de açıklayıcıdır. Buna göre bir keresinde Hz. Hüseýin Kâbe'yi tavaf ettiği sırada insanlar onun etrafında kalabalık oluşturmuştur. Bunu hayretle izleyen bir yabancı onun kim olduğunu sormuştur. Şair Ferezdak, soru soran adama Hz. Hüseýin'i şöyle tarif etmiştir: *“Hz. Hüseýin, her yerde tanınmıştır. O*

⁶ Fiğlalı, “Hüseýin”, *DİA*, XVIII, 518.

⁷ Geniş bilgi için bkz. Taberânî, *Maktal*, 79-95.

⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 201; Taberânî, *Maktal*, 79.

⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 201; Taberânî, *Maktal*, 80.

Allah'ın en hayırlısının oğludur. Takva sahibi, seçkin ve özel birisidir. Onu görenler ahlak konusunda en üst noktada olduğunu söylerler. Nerede susması gerekli olduğunu bilir. Konuşurken gülümser. Takva sahibidir. Nesebi Hz. Peygamber'den gelir. Onunla ahlak konusunda kimse yarışamaz... ”¹⁰

2. Anne ve Babanın Rolü

Dinî ya da herhangi bir yaşam tarzıyla ilgili bilgileri öğrenme ve edinmede annenin rolü tartışılmazdır. Hz. Hüseyin de şüphesiz annesinden dinle ilgili birçok şey öğrenmiştir. Nitekim Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in kızı olmasından dolayı İslâm'ın ilk zamanlarından itibaren onun yanında bulunmuş, onun yaptıklarını ve konuşmalarını yakından görmüş ve onun terbiyesiyle yetişmiştir.¹¹ Onun bu dinî tecrübelerini çocuklarına yansıtması büyük olasıdır. Ancak kaynaklarda bu konuda yeterli bilgiler bulunmamaktadır. Üstelik Hz. Fâtıma da Hz. Hüseyin küçük yaşta iken vefat etmiştir.

Hz. Hüseyin, dinî bilgileri esas olarak babası Hz. Ali başta olmak üzere sahabelerden öğrenmiştir. Özellikle babası Hz. Ali'nin onun üzerindeki etkisi büyüktür. O, çocuklarına her zaman bu konularda yardımcı olmuştur. Nitekim o da Hz. Fâtıma gibi küçükken Hz. Peygamber'in yanında yaşamış, onun vahiy almasından itibaren yanında bulunmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber'e İslâm uğurunda önemli yardımlaşmalarda olan Hz. Ali, ondan dinî talim alan büyük âlim sahabelerden sayılmıştır. Nitekim onun din konusundaki âlimliği günümüze kadar

¹⁰ Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, tah. Hamdî İbn Abdulmacîd es-Selefi, İkinci Baskı, Maktabatu İbn Teymiyye, Kahire ts., III, 101.

¹¹ Bu konuda Hz. Ayşe, oturup kalkması, davranışı ve tutumunda Hz. Peygamber'e en çok benzeyenin kızı Hz. Fâtıma olduğunu haber vermiştir. (Tirmizî, *Sünen*, V, 700.)

tartışmasız kabul edilmiştir.¹² Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda onun çocuğu Hz. Hüseyin üzerindeki etkilerinin ne kadar büyük olduğunu anlamamız mümkündür. Onun bu konudaki etkisine kısaca bakalım.

Hız. Hüseyin babası Hz. Ali'den Hz. Peygamber'in sünnetine uygun davranışlarını görmüş ve ağzından onun hadislerini dinlemiştir. Örneğin, bu konuda Hz. Hüseyin'in kendisi şöyle demiştir: *“Babam Ali b. Ebi Talib abdest almak için benden su istedi, suyunu getirdim. Abdest almaya başlamadan önce, kaba ellerini sokmadan ellerini üç defa yıkadı, sonra üç defa ağzına su verdi, burnuna üç defa su verip sümküirdü, sonra yüzünü üç sefer yıkadı, sonra sağ elini dirseklerine kadar üç sefer yıkadı aynı şekilde sol elini de üç sefer yıkayıp başını bir defa meshetti. Sonra sağ ayağını topuklarına kadar üç sefer yıkayıp aynı şekilde sol ayağını da yıkadı ve ayağa kalkıp: ‘Su kabını bana ver’ dedi ve abdestten arta kalan suyu ayakta içti. Ben de hayret ettim. Benim hayret ettiğimi görünce: ‘Hayret etme, deden Peygamber (s.a.v), benim yaptığımı yaparken gördüm diyerek ayakta su içtiğini kastediyordu.”*¹³

Hız. Hüseyin'in babası Hz. Ali'den Hz. Peygamber'in sünnetini nasıl öğrendiğini aşağıdaki hac ibadeti uygulaması örneğinden de görmek mümkündür. Hz. Hüseyin, yaya olarak birçok defa hac etmiştir.¹⁴ İkrime'nin (r.a.) anlattıklarına göre bir keresinde o, Hz. Hüseyin'le beraber Arafat'tan hareket etmişlerdir. O, Hz. Hüseyin'in Akabe Cemresini taşılayıncaya kadar telbiye getirdiğini işitmiştir. Ancak o Cemre'yi taşılayınca telbiyeye son vermiştir. Bunun üzerine İkrime Hz.

¹² Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Ben ilim şehriyim, Ali de onun kapısıdır. Kim ilim şehrine girmek isterse, kapısına gelsin”* (Hâkim, *Müstedrek*, III, 137-138); Pilavoğlu, *Büyük İnsan Hazret-i Ali*, 3-4.

¹³ Nesâî, *Sünen*, I, 84.

¹⁴ Taberânî, *Maktal*, 58; Nitekim Kûfe'ye doğru son yolculuğuna çıkmadan önce de Kâbe'yi tavaf ederek Umre yapmıştır. (Taberî, *Târîh*, III, 295; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 179.)

Hüseyin'den bunun sebebini sormuştur. Hz. Hüseyin cevap olarak ona babası Hz. Ali'nin Akabe Cemresini taşıyınca kadar telbiye getirdiğini gördüğünü, babasının Hz. Peygamber'in de aynısını yaptığını söylediğini bildirmiştir.¹⁵ Görüldüğü gibi Hz. Hüseyin aynı zamanda dinî konularda uzmanlaşmış ve her zaman kendisine müracaat edilen birisi olmuştur. Nitekim bu bağlamda Kûfe yolunda iken Şair Ferezdak'ın hacın menasikleri ile ilgili sorularını cevaplamıştır.¹⁶

Hz. Hüseyin'in kendisi de devamlı babasından Hz. Peygamberle ilgili sorular sormuştur. Nitekim kaynaklarda o, babasından Hz. Peygamber'in eve girişini, evden çıkışını, oturuşunu ve sukutunu sormuştur. Bunun üzerine Hz. Ali çocuğuna bunları detaylı bir şekilde anlatmıştır. Buna göre Hz. Peygamber eve girdiğinde vaktini üçe ayırmıştır; birincisini Allah'a, ikincisini ailesine, üçüncüsünü kendine. Kendine ayırdığı vaktinin çoğunu insanlar için ayırmış; onların durumu ve sıkıntılarına çare bulmaya çalışmıştır... Hz. Ali'ye göre Hz. Peygamber'in evden çıkışı da hikmetli olmuştur. O yalnız kendisini ilgilendiren konularda konuşmuştur. İnsanları iyiliğe götürecek işlerle meşgul olmuştur... Hz. Ali, Hz. Peygamber'in bir yere gidip oturduğunda Allah'ı andığını, belli bir yeri kendine tahsis etmediğini, neresi uygunsa oraya oturduğunu, yanına gelenlerin isteklerini yerine getirdiğini, bu konuda sabırlı birisi olduğunu, herkese hak üzerinde yardımcı olduğunu, herkesin ondan faydalandığını, daima güler yüzlü olduğunu, yumuşak huylu, alçak gönüllü olduğunu, kaba birisi olmadığını, bağırıp çağırmadığını, hiç kimseyi ayıplamadığını,

¹⁵ Ebû Yâla, *Müsned*, tah. Hüseyin Salîm Asad, Dâru'l-Memûn Li'l-Turâsi, Şam 1984, I, 271.

¹⁶ Halîfe b. Hayyat, *Tarih* 231; Taberî, *Tarih*, III, 296; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 180.

kimseyle alay etmediğini belirtmiştir... Hz. Ali, Hz. Peygamber'in nerede susması gerektiği konusunda da bilgili olduğunu dile getirmiştir...¹⁷

Hz. Ali çocuklarına her zaman hak ve din üzerinde nasihatlerde bulunmuştur. Bu görevini Haricîlerden olan Abdurrahman b. Mülcem'in onu zehirli kılıcıyla yaraladığı ve bunun sonucunda ölüm döşeğinde yattığı sırada da nasihat olarak yerine getirmiştir. Hz. Ali bu konuşmasını tamamen Kur'an ve Sünnet'in ruhuna göre yapmıştır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e hitaben; Allah'tan korkmalarını, takva sahibi olmalarını, namaz kılmalarını, zekât vermelerini, sıla-i rahimde bulunmalarını, affedici olmalarını, dinde fakih olmalarını, işlerinde sebatkâr olmalarını, Kur'an'a bağlı olmalarını, komşularıyla iyi geçinmelerini, iyiliği emredici ve kötülüğü nehyedici olmalarını, öfkelerine aldırılmalarını, haksızlık etmemelerini, kaybettikleri için ağlamamalarını, haktan başka bir şey söylememelerini, yetimlere merhamet etmelerini, güçsüzlere yardımcı olmalarını, ahiret için amel etmelerini, zâlime düşman olmalarını, mazluma yardım etmelerini, Kura'an'ın hükümlerini uygulamada kimseden çekinmemelerini ve kardeşleri Muhammed b. Hanefiye'ye iyi davranmalarını vasiyet etmiştir.¹⁸

B. Râşid Halifeler Dönemindeki Gelişmeler

Bu dönemler Hz. Hüseyin'in gençlik ve olgunluk yıllarını geçirdiği dönemlerdir. Ancak Hz. Hüseyin'in hakkındaki bu dönemlerle ilgili bilgiler sınırlıdır. Buna rağmen bu bilgilerde onun din anlayışı ve davranışlarıyla ilgili bazı ipuçlarına rastlamak mümkündür. Hz. Hüseyin, ilk dönemlerde babası ve

¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 424-425; Muhammed Yusuf Kandehlevî, *Hayatü's-Sahabe*, tah. Beşâr Avvâd Marûf, Muassasatü'r-Risâla, Beyrut 1999, I, 49-52.

¹⁸ Taberî, *Târîh*, III, s.157-158; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 257; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 362.

çevresinden aldığı dinî bilgileri pekiştirerek geliştirmiştir. Bu dönemlerin sonlarına doğru olgun birisi olarak dininin emirlerini en iyi şekilde yerine getirip örnek olmuştur.

Hz. Hüseyin, bu dönemlerde diğer sahabeleri yakından tanımış, onlardan dinî bilgiler öğrenmiştir. Hatta onların çocukları ile de oynamış ve bu şekilde onlarla da dinî bilgi konusunda etkileşim içerisine girmiştir. Bu sebeptendir ki, Hz. Hüseyin ve büyük kardeşi Hz. Hasan'ın ilimle dolu olduklarını diğer sahabelerin çocukları da bilmiştir. Nitekim bir keresinde bir adam Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e gelmiştir. Onlardan bir şey dilemiştir. Onlar bu adama, dilencililiğin ancak şu üç durumda caiz olduğunu bildirmişlerdir. Birincisi gerçekten muhtaç olmaktır. İkincisi akrabasından birisinin diyetini üstlenmektir. Üçüncüsü ağır borç altına girmektir. Bunları söyledikten sonra dilenciye istediğini vermişlerdir. Adam daha sonra Abdullah b. Ömer'e gitmiştir. Abdullah b. Ömer ona niçin dilendiğini sormadan istediğini vermiştir. Bunun üzerine adam kendisine şöyle demiştir: *"Amcanın oğullarına gittim. Onlar bana niçin dilendiğimi sordular, sen ise sormadın."* Bunun üzerine Abdullah b. Ömer ona: *"Hz. Peygamber'in torunları şüphesiz ilimle doludurlar"* demiştir.¹⁹

Bu bağlamda Hz. Hüseyin, her gün düşüp kalktığı büyük kardeşi Hz. Hasan'dan etkilenmiş ve aynı zamanda onu da etkilemiştir. Hatta onlar dinî bilgi edinme konusunda yarışacak kadar tavır sergilemişlerdir. Nitekim onların Hz. Peygamber'in özelliklerini öğrenmek için birbirleri ile yarıştıkları rivayet edilmiştir. Bu konuda Hz. Hasan'ın bize aktardığı sözler manidardır. Onun dediğine göre kendisi Hz. Peygamberin oturup kalkması ve şemâili konusunda dayısı Hind b. Ebi

¹⁹ Taberânî, *Mu'cemü's-Sağir*, I, 308.

Hâle'den bilgiler edinmiş ve bunu Hz. Hüseyin'e sonra anlatmayı düşünmüştür. Ancak Hz. Hüseyin ondan önce davranarak bazı sahabe ve babasından bunları teferruatı ile öğrenmiştir.²⁰

Bunun yanında Hz. Hüseyin ve kardeşi, Hz. Ömer zamanında ellerinden geldiği kadar İslâm'a hizmet etmeye çalışmışlardır. Nitekim onun döneminde İslâm âlemi inanılmaz büyüklüğe ulaşmış, bu ülkenin başkenti Medine'ye çok sayıda insanlar gelir gider olmuştur. Gelenlerin içerisinde din konusunda eksikleri olanlar bulunmuştur. Hz. Hüseyin kardeşi ile birlikte bunlara yardımcı olmaya, onların eksikliklerini gidermeye gayret etmişlerdir. Örneğin onlar abdesti yanlış alan birisine, onu üzmemek adına, kendi aralarında tartışmış ve anlaşılamamış gibi rol yaparak abdest uygulamasını ona göstermişlerdir. O adamdan kendilerine hakem olmasını istemişlerdir. Böylece o insan yanlışını anlamıştır. Bununla ayrıca onların sünnet anlayışı ve bunu birilerine öğretirken kullanılması gerekli olan metodu da ortaya koymuşlardır.²¹

Hz. Hüseyin, dinin en önemli emirlerinden biri olan cihat kavramına yeterince malik olduğundan bahsettiğimiz gibi Hz. Osman döneminde Said b. As'ın komutanlığında H. 30 (M. 650) yılında düzenlenen Taberistan seferine kardeşi Hz. Hasan'la beraber katılmıştır.²²

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e diğer sahabelerin de ilgisi büyük olmuştur. Sahabeler, onları sevmiş ve onlara saygı göstermişlerdir. Nitekim İbn Abbas, onların bineklerine bindikleri zaman üzengilerini tutmuş ve bunu kendisi için bir şeref

²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 424; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, I, 46-49.

²¹ Saraç, *Nâzenin Güller*, 71-76.

²² Taberî, *Târîh*, II, 607-608; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 174.

saymıştır. Onlar ne zaman Kâbe'yi tavaf ederlerse insanlar etrafında toplanmış, onlarla beraber tavaf yapmaya çalışmışlardır.²³

C. Kerbelâ Olayına Bağlı Gelişmeler

Bu dönem kabaca Hz. Hasan'ın vefatından H. 50 (M. 670) Hz. Hüseyin'in Kerbelâ olayında H. 61 (680) yaşadıkları gelişmeleri kapsamaktadır. Bunda Kerbelâ olayına bağlı olarak Hz. Hüseyin'in dinî anlayış ve tutumu ile ilgili bilgilere daha çok rastlamak mümkündür. Gelişen olaylara karşı onun davranış ve tepkileri aynı zamanda bir dinî nitelik taşımaktadır. Kısaca bunlar üzerinde sırasıyla duracağız.

1. Hilfu'l-Fudûl Uygulaması

Aslında Hilfu'l-Fudûl uygulaması eskiden gelen örfî bir uygulamadır. Ancak ruhu dine uygun olduğundan dolayı Hz. Peygamber de tasvip etmiştir. Buna göre Hz. Hüseyin, Hz. Peygamber'in kendisinden önce mevcut olan ve kendisinin de tasvip edip onayladığı konuları takip etmiştir.

Rivayetlere göre eskiden Araplardan bazıları bir araya gelmiş ve Mekke civarında hiçbir zalim bırakmamak üzere yemin ederek anlaşmışlardır. Anlaşmaya göre herkes esenlikte olacaktır. Ancak bu gelenek zamanla uygulanmaz olmuştur. Ardından Hz. Peygamber'e vahiy gelmeden yirmi sene önce Zilkade ayında, Ficar savaşından dört ay sonra bu gelenek tekrar gündeme gelmiş, Kureyş'in birtakım kabileleri tekrar bir araya gelerek Abdullah b. Cudân'ın evinde sözleşmişlerdir. Anlaşmaya göre Mekke'de ister yerli olsun isterse yabancılardan olsun her bir mazlumun mutlaka yanında yer alacaklar, hakkı kendisine geri verilinceye kadar

²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 41.

onunla birlikte olacaklardı. Onlar bu anlaşmaya “*Hilfu’l-Fudûl*” adını vermişlerdir. Bu antlaşmada Hz. Peygamber de bulunmuştur. Hz. Peygamber daha sonra bu konuda, güzel bir anlaşma yaptıklarını, kızıl tüylü koyunlar verilse bile o yapılan anlaşmaya değişmeyeceğini anarak övgüler yağdırmıştır. Ardından İslâm geldikten sonra da bu antlaşmanın gereğini yerine getirmek üzere çağırılacak olursa icabet edeceğini, çünkü orada doğrunun hakkını teslim etmek, zalimin mazluma haksızlık etmesini önlemek için yemin ettiklerini bildirmiştir.

İşte bundan haberdar olan Hz. Hüseyin, yeri geldiğinde onu uygulamayı düşünmüştür. Buna göre bir keresinde Hz. Hüseyin, Medine valisi görevini yapmakta olan Velid b. Utbe ile mal ile ilgili olarak bir anlaşmazlığa düşmüştür. Ayrıca Muâviye’nin desteğine güvenen Velid b. Utbe işlerini aksatmıştır. Bundan dolayı Hz. Hüseyin ona ya hakkını vermesini ya da Hz. Peygamber’in mescidine giderek *Hilfu’l-Fudûl*’a gereğinin yapması için çağrıda bulunacağını bildirmiştir. Bu duruma şahit olan Abdullah b. Zübeyir ve yanındakiler, çağrı yapıldığı takdirde buna icabet edeceklerini, hakkın geri verilmesi için bu işin peşini sonuna kadar bırakmayacaklarını söylemişlerdir. Bu durumu öğrenen Velid b. Utbe, Hz. Hüseyin’in hakkını vermiştir.²⁴

2. Olaylar Karşısındaki Tutumu

Hz. Hüseyin’in karşılaştığı olaylarda en çok kullandığı ayetlerden birisi “*Biz şüphesiz Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz*”²⁵ mealindeki âyeti olmuştur. Kaynaklar onun genelde her karşılaştığı olumsuz durumlarda ilk olarak bu âyeti dile

²⁴ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 571-572; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 357.

²⁵ Bakara, 156.

getirdiğini göstermiştir. Nitekim Medine valisi Velid b. Utbe'nin huzurunda Muâviye'nin ölümünü duyduğunda ilk olarak bu âyeti söylemiştir.²⁶

Rivayete göre Hz. Hüseyin başına gelecekleri Kûfe yolundayken rüyasında görmüştür. Rüyasında bir adam at üzerinde onun ecele doğru gittiğini bildirmiştir. Bundan dolayı o uykusundan uyanır uyanmaz ilk olarak bu âyeti dile getirmiştir. Bunun ardından hak yolda olduğunu belirtmiş ve yapacağı işin sevabını Allah'tan dileyerek dua etmiştir.²⁷

Aynı şekilde Kûfe yolunda iken Müslim b. Âkil'in başına gelenleri duyunca ilk bu âyeti dile getirmiş ve bunu defalarca tekrarlamıştır.²⁸ Kerbelâ olayı sırasında yakınlarının ölümü üzerine aynı âyeti söylemiştir.²⁹

3. İstişareye Açık Olması

Hz. Hüseyin Kûfe'ye giderken tanıdıklarının gitmeme ısrarlarına rağmen hiç kimsenin sözünü dinlememiştir. Ancak o her zaman bu şekilde birilerinin sözlerini göz ardı eden birisi değildir. O, da zaman zaman istişare eden, başkalarının sözlerini dinleyerek karar veren birisidir. Nitekim o, Yezid'in kendisine biat ettirmek için yaptırdığı baskı sonucu Medine'den Mekke'ye çıkmak için hazırlandığı sırada kardeşi Muhammed b. Hanefiye ve ardından Mekke yolunda Abdullah b. Muti'nin verdiği nasihatleri dinlemiş ve onlara kendisi için güzel bir öğüt verdiklerini, nazik

²⁶ Taberî, *Târîh*, III, 270; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 378; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 157.

²⁷ Ebû Mihnef, *Maktel*, 18-20; Taberî, *Târîh*, III, 309; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 411; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 188.

²⁸ Ebû Mihnef, *Maktel*, 66; Taberî, *Târîh*, III, 303; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 181-182.

²⁹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 114, 129.

davrandıklarını bildirmiştir. Ardından görüşlerinin doğruluğunu, Allah'ın izniyle dediklerinin gerçekleşeceği ümidinde olduğunu belirtmiştir.³⁰

4. Peygamberleri Örnek Edinmesi

Hz. Hüseyin'i dikkatle izlediğimizde kendini sadece Hz. Peygamber'in değil, aynı zamanda diğer Peygamberlerin yoluna kıyaslamaya çalıştığını görebiliriz. Nitekim Yezid'in baskısı sonucu Mekke'den Medine'ye yola çıktığı zaman şunları söylemiştir: “*Derken o şehirden korkarak ve (çevresine) dikkatle bakarak oradan çıktı*”³¹ mealindeki âyeti okumuştur. Ardından Mekke'ye vardığı zaman da: “*Medyen'e doğru yönelince...*”³² mealindeki âyeti okumuştur. Bununla kendisinin durumunu Hz. Musa'nın durumu ile kıyaslamıştır.³³

5. Kader İnancı

Hz. Hüseyin aynı zamanda son derece Allah'a teslimiyetçi birisidir. Kaderini onun rızasına bırakmıştır. Bu tutumunu her fırsatta göstermiştir. Nitekim Yezid'in baskısından dolayı Medine'den Mekke'ye yola çıktığı zaman karşısına çıkan ve nereye gittiğini soran Abdullah b. Muti'ye şimdilik Mekke'ye gittiğini, bundan sonrası için Allah'tan hayır dileyeceğini söylemiştir.³⁴

Kûfe'ye hazırlık yaparken, onun bu kararından vazgeçirmek için çalışanlar olmuştur. Bunlardan biri amcasının oğlu idi. Bunun üzerine Hz. Hüseyin ona bundan

³⁰ Ebû Mihnef, *Makel*, 22-26; Taberî, *Târîh*, III, 271; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 379; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 158.

³¹ Kasas, 21.

³² Kasas, 22.

³³ Taberî, *Târîh*, III, 272; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 379.

³⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 381.

sonra nasıl hüküm verilmişse, kaderde ne var ise onun olacağını belirtmiştir. Ardından amcasının oğlunun iyi birisi olduğunu, ancak kendisine yapılan tavsiyelerinin kaderini değiştiremeyeceğini söylemiştir.³⁵ Uyarmaya çalışan Abdullah b. Abbas'a da, bu işi kadere bıraktığını ve nasıl olsa da denemek istediğini bildirmiştir.³⁶

Kûfe yolundayken Hz. Hüseyin Şair Ferezdak ile karşılaşmıştır. Şair Ferezdak, ona Kûfe halkının kalbinin kendisi ile olduğunu, ancak kılıçlarının Yezid'le olduğunu belirterek, buna rağmen Allah'ın dilediğinin olacağını söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin de onun doğru söylediğini, Allah'ın dilediğinin olacağını, Yüce Allah'ın her gün ayrı bir şanda olduğunu, eğer Allah'ın hükümlerinin istedikleri gibi olursa ona hamd ve şükür edeceklerini, aksi olsa da hak yolda olana haksızlık edilmeyeceğini anlatmıştır.³⁷

Hz. Hüseyin, kadere razı olan ve başına gelenlerin ecrini Allah'tan bekleyen birisidir. Nitekim Kûfe yolunda kendisine Muslim b. Âkil'in başına gelenler konusunda haber verilmiştir. Bunun üzerine o üzülmüş, ancak kadere razı olarak başlarına gelenin ecrini Allah'tan beklediğini dile getirmiştir.³⁸

Aynı şekilde Kûfe yolunda birisi sütkardeşinin başına gelenleri ona anlatmış ve ona geri dönmesini istemiştir. Hz. Hüseyin ona dediklerinin anladığını ancak Yüce olan Allah'ın emrine hiçbir insanın karşı gelemeyeceğini bildirmiştir.³⁹

Hz. Hüseyin Hz. Peygamber'in rüya konusundaki görüşlerini de takip etmektedir. Hz. Peygamber'e göre rüyalar genelde şeytanî ve sadık rüyalar olarak

³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 176.

³⁶ Taberî, *Târîh*, III, 294-295; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 400; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 172.

³⁷ Taberî, *Târîh*, III, 296; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 401-402; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 180.

³⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 396.

³⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 404.

ayrılmaktadır. Rüyada kendisini görenler gerçeği görmüştür. Çünkü rüyada şeytan Hz. Peygamber'in suretine giremez. Bunun için olsa gerek Hz. Hüseyin de Kûfe yolundayken bir rüya gördüğünü açıklamıştır. Bu rüyasında Hz. Peygamber'in kendisine bir emir verdiğini, bu emri yerine getirmek üzere gittiğini, bunun ister lehine olsun, isterse aleyhine olsun yerine getireceğini anlatmıştır.⁴⁰

Kerbelâ olayı günü yine Hz. Peygamber, Hz. Hüseyin'in rüyasına girmiş ve ona kendine doğru gelmekte olduğunu söylemiştir. Hz. Hüseyin, rüyasını yakınlarına bildirmiştir. Bu durumda kız kardeşi Zeynep feryat etmeye başlamıştır. Bunun üzerine kadere tüm kalbiyle inanan Hz. Hüseyin ona susmasını, kaderi metanetle karşılamasını anlatmıştır.⁴¹ Ardından Allah'tan korkmasını, sabretmesini, onun emrettiği biçimde taziye yapmasını, çünkü yer ve gökteki her şeyin yok olacağını, baki kalacak olanın sadece Allah olduğunu, her şeyi onun yarattığını, yaratılanlarının hepsinin ona kulluk edeceğini, onun bir ve tek olduğunu, Hz. Peygamber'e herkesin uyuması gerektiğini, onda güzel örnekler bulunduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı eğer başına bir şey gelirse kız kardeşinden elbise yırtmak, yüzü tırmalamak ve feryat etmek gibi yanlış olan davranışlardan sakınmasını istemiştir.⁴²

6. Başkalarının Hakkını Gözetmesi

Hz. Hüseyin diğer insanların haklarına son derece riayet etmiştir. Bu kendisine yardımcı olan insanlar için de geçerli olmuştur. Onların hiçbir haksızlığa uğramasını istememiştir. Nitekim Kûfe'ye doğru yola koyulduklarında Yemen tarafından gelen kervandan değerli kumaşları satın almış ve onları kendisiyle beraber

⁴⁰ Taberî, *Târîh*, III, 297; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 402; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 176.

⁴¹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 77; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 415; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 190.

⁴² Ebû Mihnef, *Maktel*, 77; Taberî, *Târîh*, III, 314.

olanlarla paylaştıktan sonra, isteyenin buradan ayrılıp gidebileceğini, isteyenin de kendisi ile yola devam edebileceği konusunda tercihte bulunmaları için izin vermiştir. Ayrılmak isteyenlere de hakkını ödemiştir.⁴³

Aynı şeyi Kûfe'ye haberci olarak gönderdiği sütkardeşinin Ubeydullah b. Ziyad'ın adamları tarafından yakalanıp öldürüldüğünü duyduğu sırada da tekrarlamıştır. Yani isteyenlerin geri dönebileceklerini bundan dolayı kendilerini kınamayacağını bildirmiştir. Böylece onların başına gelebilecek her hangi kötülük konusunda sorumlu olmak istememiştir. Bunun üzerine yolda kendisine katılanların birçoğu ayrılmışlardır.⁴⁴

Bu konuşmasını Ömer b. Sâd'ın askerleri saldırıya geçmeye hazırlandığı sırada, Hz. Hüseyin onlardan bir gece mühlet isteyerek tekrarlamıştır. Kimseyi zorlamayacağını, isteyenlerin karanlıktan istifade ederek gidebileceğini, onların asıl hedefinin kendisi olduğunu söylemiştir.⁴⁵

7. Dinî Vecibeler Konusundaki Titizliği

Hız. Hüseyin'in en büyük özelliklerinden biri, her ne olursa olsun zikir ve namazını bırakmamasıydı. O, başına gelen o kadar zorluklara rağmen namazını bırakmamıştır. Nitekim o bu tutumunu kendisini Kûfe yolunda binlerce atlı ile karşılayan Hür b. Yezid'in yanında öğle ve ikinci namazını kıldırmakla ortaya koymuştur.⁴⁶

⁴³ Taberî, *Târîh*, III, 296; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 401; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 182.

⁴⁴ Ebû Mihnef, *Maktel*, 66-67; Taberî, *Târîh*, III, 303-304; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 404.

⁴⁵ Ebû Mihnef, *Maktel*, 97; Taberî, *Târîh*, III, 315; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 191.

⁴⁶ Ebû Mihnef, *Maktel*, 68; Taberî, *Târîh*, III, 305-306; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 407-408; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 186.

Ardından son kararını açıklamak için Ömer b. Sâd'dan bir gece izin vermesini istemiştir. Böylece aynı zamanda gece boyunca namaz kılarak Allah'tan mağfiret dilemeyi arzulamıştır. Yani Hz. Hüseyin çok Kur'an okuyan, dua eden ve istiğfarda bulunan birisi olmuştur.⁴⁷ Gerçekten o gün ailesi ile birlikte namaz kılmışlar, Allah'tan mağfiret dilemişler, ona yalvarıp yakarmışlar, dua ve niyazda bulunmuşlardır. Ardından son günkü çarpışmaya sabah namazını kıldıktan sonra çıkmışlardır.⁴⁸

Bu durum Ömer b. Sâd taraftarları ile çarpışmanın kızıştığı ortamda da değişmemiştir. Buna göre bu sırada namaz vakti girmiştir. Ebu Sümame es-Saydâvî, Hz. Hüseyin'e sonlarının yaklaştığını, bundan dolayı namaz kıldıktan sonra Allah'a kavuşmak istediğini bildirmiştir. Bu duruma sevinen Hz. Hüseyin ona övgüler yağdırmış, namazı hatırlamış olmasından dolayı Allah'ın ona sevap yazmasını dilemiştir. Ardından karşı tarafın askerlerine kendilerine namaz kılincaya kadar saldırmamaları konusunda izin istemiştir.⁴⁹

8. Duasının Kabul Olması

Kaynaklarda Hz. Hüseyin'in dualarının kabul olduğu belirtilmiştir. Bunların bazıları şunlardır: Ubeydullah b. Ziyad, Ömer b. Sâd'a yazdığı mektupta Hz. Hüseyin'in suyollarını kesmesini emretmiştir. Bunun üzerine Ömer b. Sâd, bir grup askerini bunun için görevlendirmiştir. Onlar Hz. Hüseyin'in suyolunu kesmişlerdir. Askerlerin arasında Abdullah b. Ebu Husayn Ezdî isimli birisi, Hz. Hüseyin'in suya ölünceye kadar ulaşamayacağını söyleyip dalga geçmiştir. Bunun üzerine Hz.

⁴⁷ Taberî, *Târîh*, III, 314-315; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 415; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 190.

⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 417; Taberî, *Târîh*, III, 317; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 192.

⁴⁹ Ebû Mihnef, *Maktel*, 102; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 425; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 198.

Hüseyin ona karşı dua etmiş ve onun da susuz kalmasını istemiştir. Rivayetlere göre bu kişi daha sonra hastalanmıştır. Bu durumda ne kadar su içmek istemişse de bir türlü suya kanmamıştır. Ölünceye kadar bu durum devam edip gitmiştir.⁵⁰

Hz. Hüseyin ve yandaşları çadırlarının etrafında önlem için hendek kazıp üzerini çalı ile kapatmışlardır. Çarpışma sırasında onları yakmışlardır. Bu sırada karşı taraftan Cebiretu'l-Kelbî diye birisi buraya atıyla yaklaşmıştır. O, Hz. Hüseyin'e: "*Ahiret ateşinden önce dünya ateşini yakmışsın*" diyerek laf etmiştir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin, Allah'a ahiretten önce onun dünyasını yakması için dua etmiştir. Duasını tamamladığı sırada at o adamı hendeğe fırlatmış ve o adam ateşte yanmıştır.⁵¹

Kerbelâ olayı sırasında Abdullah b. Havze diye bilinen bir kişi Hz. Hüseyin'e üç defa kim olduğunu sorarak bağırmıştır. Hz. Hüseyin'i görünce de ona: "*Seni cehennem ateşi ile müjdeliyorum*" diyerek bağırmıştır. Bunun üzerine Hz. Hüseyin onun yalan söylediğini, aksine kendisinin merhametli Allah'ın yanına gitmekte olduğunu belirtmiştir. Ardından ellerini kaldırarak Allah'a onu cehennemine çabuk çekmesini isteyerek dua etmiştir. Bunun üzerine duası hemen gerçekleşmiş ve Abdullah b. Havze'nin atı ileriye doğru koşmaya başlamıştır. Bu sırada atından yere doğru düşmeye başlayan Abdullah b. Havze asılı kalmış taş ve ağaçlara vurula vurula ölmüştür.⁵²

⁵⁰ Taberî, *Târîh*, III, 311-312; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 413.

⁵¹ Ebû Mihnef, *Makel*, 99-100.

⁵² Taberânî, *Makel*, 62; Taberî, *Târîh*, III, 322; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 422; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 196.

Aynı şekilde Kerbelâ olayında Kindeli Ebu Şasâ, Hz. Hüseyin'in önüne diz çökerek 100 tane ok atmıştır. Bunlardan hiç biri boşa gitmemiştir. Çünkü her atışında Hz. Hüseyin onun için dua ederek Allah'tan atışını isabet ettirmesini istemiştir.⁵³

Kerbelâ olayı gününde ilk önce karşı tarafın adamları Hz. Hüseyin'e zarar vermek için yaklaşmak istememişlerdir. Bir süre sonra durum değişmiş ve Malik b. Beşir isimli birisi ona yaklaşarak kılıcıyla ona vurmuştur. Bu darbe Hz. Hüseyin'in başlığını düşürmüş ve kafasını yaralamıştır. Ardından Malik b. Beşir, Hz. Hüseyin'in bu başlığını alıp götürmüştür. Bunun üzerine Hz. Hüseyin ona başlık parasıyla hiçbir şey yiyemez ve içemez olması için Allah'a dua etmiştir. Gerçekten de bu adam ölünceye kadar kötülük ve fakirlikle hayatını sürdürmüştür.⁵⁴

İşaret ettiğimiz gibi Ömer b. Sâd ve askerleri Hz. Hüseyin ve taraftarlarını susuz bırakmışlardır. Onların susuzlukları savaş sırasında dayanılmaz hal almıştır. Bu yüzden çaresiz kalan Hz. Hüseyin, içmek için suya doğru hareket etmiştir. Bu sırada Husayn diye birisi ona bir ok atmış ve bu ok onun ağzına isabet etmiştir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin, Allah'a yalvararak dua etmiştir. Duasında Allah'a onları şikâyet etmiş ve onların sonlarının kötü olmasını dilemiştir. Rivayete göre Allah, gerçekten de bu adama kısa süre sonra ne kadar içerse içsin susuzluğunun gitmemesi gibi bir musibet vermiştir. Ona ne kadar su verilse verilsin, buna doymuyor yine su ister olmuştur. Böylece devamlı su içen Husayn, bir müddet sonra karnı şişerek çatlamıştır.⁵⁵

⁵³ Taberî, *Târîh*, III, 330; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 428.

⁵⁴ Ebû Mihnef, *Makel*, 142; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 429; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 202.

⁵⁵ Taberî, *Târîh*, III, 364; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 430; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 202.

9. Cihat Konusundaki Düşüncesi

Hız. Hüseyin kadınlara cihadın emredilmediğini de belirtmiştir. Buna göre Kerbelâ olayı sırasında Ömer b. Sâd taraftarlarından bazıları savaşmak için er istediklerinde, karşılarına Hız. Hüseyin tarafından Abdullah b. Numeyr çıkmıştır. O, savaştığı sırada eşi Ümmü Veheb de yaklaşarak ona yardım etmeye başlamıştır. Ayrıca kocasını yüreklendirmiş ve Hız. Peygamber'in zürriyeti için çarpışmasını övmüştür. Kocası onu geri göndermeye çalışsa da o buna razı olmamıştır. Kendisiyle şehit olmayı istemiştir. Bunun üzerine Hız. Hüseyin, ona yaptıklarından dolayı razı olduğunu söylemiş ve cihadın kadınlar üzerinde zorunluluk olmadığını belirterek geri dönmelerini istemiştir. Bunun ardından Ümmü Veheb, çarpışma alanından geri dönmüştür.⁵⁶

10. Önderlik Konusundaki Görüşü

Hız. Hüseyin, bir önderin nasıl olması gerekli olduğunu Kûfe eşrafına cevap mektubunda belirtmiştir. Buna göre önder Allah'ın kitabıyla amel edendir. Adaleti ayakta tutandır. Hak din üzerinde gidendir.⁵⁷

Hız. Hüseyin, yöneticilerin dinî değerlere aykırı davrandıklarında, insanlara haksızlık ettiklerinde, bu durumu değiştirmenin kendi için bir zorunluluk olduğu kanaatindedir. Mekke'den Kûfe'ye çıkarken bu anlayışla da hareket ettiğini söylemek mümkündür. Bir Peygamber torunu olarak buna kendini daha çok mecbur hissetmektedir. Ona göre Hız. Peygamber, zalim, Allah'ın haram kıldıklarını helâl kabul eden, O'nun ahdini bozan, sünnete aykırı hareket eden, insanlar arasında haksızlıkla davranan bir yöneticiyi görüp de onun bu durumunu herhangi bir hareket

⁵⁶ Taberî, *Târîh*, III, 321-322; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 422; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 196-197.

⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 386.

veya söz ile değiştirmeyen bir kimseye Allah'ın ona zalim yöneticiyi başına koyması hakkı olduğunu bildirmiştir. Yani bu kabul edilemez. Çünkü durum bu vaziyettedir. Dine aykırı davranılmaktadır.⁵⁸

Hz. Hüseyin bunun bilincinde olduğu için Yezid'e boyun sunması gerektiğini söyleyen askerlere: “*Ben, hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığınırım.*”⁵⁹ mealindeki âyeti ile karşılık vermiştir.⁶⁰

11. Sözünde Durmayanlar Konusundaki Görüşü

Hz. Hüseyin, sözünden dönenlerin akıbeti konusunda da fikir belirtmiştir. Bilindiği gibi Kûfelilerin ileri gelenleri kendilerine gelmesi için ona mektuplar yazmış, üstelik elçiler bile göndermişlerdir. Bunlarla onu düşmana teslim etmeyeceklerini, kesinlikle yardımsız bırakmayacaklarını bildirmişlerdir. Ancak Kûfeliler verdikleri sözlerinde durmamışlardır. Bunun üzerine Hz. Hüseyin Ömer b. Sâd'ın askerleri arasında kaldığı sırada onların verdikleri sözlerini tutmaları konusunda tekrar çağrıda bulunmuştur. Çağrısında kendisinin bir Peygamber torunu olduğunu hatırlattıktan sonra, Kûfelileri sözünde durdukları takdirde doğru yolda olacaklarını, bu durumda hep onların yanında olacağını söylemiştir. Bu konuda kendine uymaları ve örnek almaları gerektiği konusunda fikir beyan etmiştir. Aksi

⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 408; Bu konuda Murtaza Mutahharî Hz. Hüseyin'in yola çıkmasındaki en büyük etkenin insanları dinin emirlerinden sayılan emr-i maruf ve nehy-i münkere çağırarak olduğunu belirtmektedir. (Mutahharî, *Hz. Hüseyin'in Emr-i Ma'rûf ve Nehy-i Münkeri*, 21.)

⁵⁹ Mü'min, 27.

⁶⁰ Ebû Mihnef, *Makel*, 86; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 194.

halde buna uymayarak vermiş olduğu ahitlerini bozacak olurlarsa yanlış olacağını belirtmiştir. Ardından bu durumdaki insanları Allah'ın uyardığını⁶¹ dile getirmiştir.⁶²

⁶¹ “Artık kim sözünden cayarsa kendi nefsinin aleyhine caymış olur.” (Feth, 10.); Ayrıca Hz. Hüseyin'in Kerbelâ sürecinde kullandığı âyetler konusunda geniş bilgi için bkz. Nurettin Tugay, “Kerbela Olayında Kullanılan Ayetler”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, Sivas 2010, III, 8-13; Hz. Hüseyin'in sözünde durmayanlar hakkındaki tutumu konusunda geniş bilgi için bkz. Algül, *Kerbela*, 116-118.

⁶² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 408.

SONUÇ

Hz. Hüseyin, şüphesiz İslâm tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biridir. Bundan dolayı onun hakkındaki araştırmalar her zaman önemli olmuş ve bundan sonra da önemli olacaktır. Günümüze kadar onun hakkında Müslüman dünyasında önemli birçok eser kaleme alınmıştır. Buna rağmen Müslümanların onun hayatı ve dinî yaşamı konusunda henüz yeterli seviyede bilgiye sahip oldukları söylenemez. Bu durum Orta Asya Türk toplumları bağlamında değerlendirildiğinde daha net anlaşılmaktadır. Nitekim buralarda Hz. Hüseyin hakkında henüz yeterli çalışmalar yapılmamıştır. Üstelik halkın çoğu Hz. Peygamber torununun sadece ismini bilmektedirler.

Hz. Hüseyin'in yakından tanınması şu açılardan Müslümanlar için önemlidir. İlki ve en önemlisi onun Hz. Peygamber'in torunu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hususta Hz. Peygamber de Hz. Hüseyin'e "*Ehl-i Beyt'im*" demiştir. Ayrıca "*Her Anne'nin çocukları babasına nisbet edilir, ancak Fâtıman'ın iki oğlu (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) hariçtir. Çünkü ben onların velisi ve nisbet edilen babalarıyım*" diyerek ona ne kadar yakın olduğunu belirtmiştir.

İkincisi ise, onun önemi Hz. Peygamber'i gören sahabe olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Hz. Hüseyin Hz. Peygamber'in torunu olarak onun yanında yaşamış ve onun öğrencilerinin terbiyesi ile yetişmesidir. Bundan dolayı onun hayat hikâyesini ve yaşadığı Kerbelâ olayını ortaya koymak kadar, İslâm dinine olan bakışını, tutumunu ve sergilediği davranışlarını da ortaya koymak önemlidir.

Dolayısıyla onun bu yönünün de incelenmesi ve araştırılması gereklidir. Bu önemine rağmen Hz. Hüseyin'i konu eden kaynakların çoğu bu konu üzerinde yeterince durmamışlardır.

Üçüncü bir önemli nokta ise, onun yaşadığı Kerbelâ olayı ve bunun getirdiği sonuçlardır. Hz. Hüseyin'in bu hüznü olayla karşı karşıya kalmasının sebepleri en iyi noktasına kadar incelenmeli, değerlendirilmeli ve Müslümanlar doğru bilinçlendirilmelidirler. Çünkü bu olay tarihte çeşitli yorumlara tabi tutulmuş, bazen ayrılıklara malzeme olarak gösterilmiştir. Bu anlamda Şii ve Sünni çatışmasının dönüm noktalarından biri olarak yansıtılmıştır. Buna o dönemde yaşanmış bazı siyasî ve sosyal nedenler etkili olmuştur. Bunlar Müslümanların İslam'a olan bakışlarında bazı farklılıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yaşanan üzücü olayların etkileri sonraki dönemlere de taşınmıştır. Ne var ki, eski yanlışlıkların sebepleri sonrakilerden de sorulur olmuştur. İşte bu yanlışlıklar dikkate alınmalı tarihteki yaşanan bu olaylar doğru biçimde tekrardan ele alınmalıdır. O zaman görülecek ki, ayrılığa sebep gibi duran bazı olaylar aslında ibret almanın, ders çıkartıp bir araya gelmenin vesileleri olacaktır.

Araştırmamızda Hz. Hüseyin'in hayat hikâyesini kısaca dört aşamada değerlendirdik. Birincisi onun ilk altı senesidir. Bu dönem onun için hayatının geçirdiği en mutlu yıllardır. Çünkü o bu dönemde küçük bir çocuktur. Hem de aile üyelerinin hemen hepsi yanındadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in onunla ilgilenmesi ve onun hakkında güzel sözler ifade etmesi dolayısıyla onun hakkında bu dönemle ilgili bilgilere bolca rastlanmaktadır. Nitekim bu dönemi anlatan kaynakların hemen hepsi onunla ilgili bilgilere yer vermişlerdir.

Onunla ilgili ikinci dönem ise, annesi Hz. Fâtıma'yı kaybetmesinden kardeşi Hz. Hasan'ın zehirlenerek şehit edilmesine kadarki uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Hz. Hüseyin, gelişip büyümüş ve Hz. Peygamber'in yetiştirdiği sahabelerden İslâm terbiyesini alarak gençlik yıllarını geçirmiştir. Ancak onunla ilgili uzun süren bu dönemde kaynaklarda ilk dönem kadar yeterince malumat bulunmamaktadır. Buna rağmen bazı olaylardan dolayı da olsa kısmî bilgilere ulaşmak mümkündür.

Bunlardan üçüncü dönem, Hz. Hasan'ın şehit edilmesiyle başlayan sıkıntılı süreçten Kerbelâ vakasına kadarki zaman dilimini kapsamaktadır. Bu dönemdeki gelişmeler ve ayrıca önceden biriken nedenler Hz. Hüseyin'i hilâfet mücadelesine girişmesinin zeminini hazırlamıştır.

Dördüncü dönem ise, takip eden olaylar Hz. Hüseyin'i çaresiz duruma düşürmüştür. Bu her zaman hatırlarda saklanan ve hüznü kader olan Kerbelâ vakasını meydana getirmiş. Nihayetinde Hz. Peygamber'in sevgili torununun hayatı acı sonla noktalanmıştır.

EKLER

EK-I

Fuzûlî (v. 1556) Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da yaşadıklarını şu mersiyeleri ile anlatmaktadır:

Mâh-ı Muharrem oldu şafakdan çukup hilâl

Kılmış 'azâ dutup kad-i ham gark-ı eşk al

Evlâd-ı Mustafâya meded kılmamış Fırât

Giçürmesün mi yerlere anı bu infi'âl

Çokdur hikâyet-i elem Şâh-ı Kerbelâ

Elbetde çok hikâyet olur mûcib-i melâl

Fehm eylesen gam-ı şühedâ şerhin itmege

Her sebze Kerbelâ'da çeküpdür şerhin itmege

Her sebze Kerbelâda çeküpdür zebân-ı hâl

Tecdîd-i mâtem-i şühedâ kıldı rûzgâr

Zâr agla ey gönül bugün oldukça ihtimâl

Meydân-ı çarhı cilve-ger-i dûd-ı âh kıl

Gerdûn-ı dûna kisvet-i mâtem-siyâh kıl

Mâh-ı Muharrem oldu meserret harâmdur

Mâtem bugün şer'ate bir ihtirâmdur

Tecdid-i mâtem-i şühedâ nef'süz degül

Gaflet-serây-ı dehrde tenbîh-i ‘âmdur
Gaygâ-yı Kerbelâ haberin sehl sanma kim
Nakş-ı vefâ-yı dehre delil-i tamâmdur
Her dürr-i eşk kim saçulur zikr-i Âl ile
Seyyâre-i sipîhr-i ‘uluvv-i makâmdur
Her medd-i âh kim çekilür Ehl-i Beyt için
Miftâh-ı bâb-ı Ravza-ı Dârü’s-Selâmur
Şâd olmasun bu vâkı‘adan olan gönül
Bir dem melâl ü guşadan âzâd olan gönül

Tedbir-i katl-i âl-i ‘Abâ kıldun ey felek
Fikr-i galat hayâl-i hatâ kıldûn ey felek
Berk-i seâb-ı hâdiseden tîgler çeküp
Bir bir havâle-i şühedâ kıldun ey felek
‘İsmet harem-serâsına hürmet revâ iken
Pâmâl-i hasm-ı bi-ser ü pâkıldun ey felek
Sahrâ-yı Kerbelâda olan teşne-leblere
Rîk-ı revân seyl-i belâ kıldun ey felek
Tahfîf-i kadr-i şer’den endîşe kılmayup
Evlâd-ı Mustafâya cefâ kıldun ey felek

Bir rahm kılmadun ciheri kan olanlara
Gurbetde rûzgârı perîşân olanlara

Badukda Kerbelâya kadem Şâh-1 Kerbelâ
Oldı nişân-1 tîr-i sitem Şâh-1 Kerbelâ
Düşmen okına gayr siper görmeyüp revâ
Yakmışdı cânâ dâg-1 elem Şâh-1 Kerbelâ
Düşmen okuna gayr siper görmeyüp revâ
Yıkılmışdı cânâ dâg-1 elem Şâh-1 Kerbelâ
A 'da mukâbilinde çekende saf-1 sipâh
Kılmışdı medd-i âh 'alem Şâh-1 Kerbelâ
Dûd-1 dil-i pür-âteş-i ehl-i nezareden
İtmişdi perde-dâr-1 harem Şâh-1 Kerbelâ
Oldukça 'ömri râhat-1 dil görmeyüp demî
Olmuş hemîşe hem-dem-i gam Şâh-1 Kerbelâ

Yâ Şâh-1 Kerbelâ ne revâ bunca gam sana
Derd-i dem-â-dem ü elem-i dem-be-dem sana

Ey der-perver-i elem-i Kerbelâ Hüseyin
Vây Kerbelâ belâlarına mübtelâ Hüseyin
Gam pâre pâre bagrunı yandurdu dâgla
Ey lâle-i hadîk-i Âl-i 'Abâ Hüseyin
Tîg-i cefâ ile bedenün oldu çâk çâk
Ey bûstan-1 sebze-i tîg-i cefâ Hüseyin
Yakdı vücûdumı gam-1 zulmet-serây-1 dehr
Ey şem'-i bezm-1 bâr-geh-i Kibriyâ Hüseyin

Devr-i felek içürdi sana kana kana kan
Ey teşne-i harâret berk-ı belâ Hüseyin

Yâd it Fuzûlî Âl-i ‘Abâ hâlin eyle âh
Kim berk-ı âh ilen yakılır hırmen-i günâh¹

EK-II

Mebnî Baba (v. 1891) o günü derin bir ah çekerek anmaktadır:

Erdi çün mâh-ı muharrem matem-i şâhdır bugün
Şah Hüseyinin çünki eşhâd olduğu mâhdır bugün
Dide-i ehl-i iman şan hûn-ı pûr çâhdır bugün
Ehl-i derdin kıldığı sad nâle-i âhdır bugün
Ah Hüseynim vâh Hüseynim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Kurretü’l-‘ayn-i Habîb-i Kibriyâsın yâ Hüseyin
Pâk ferzendi ‘Aliyyü’l-murtazâsın yâ Hüseyin
Hem ciğerler pâresi Hayrû’nisâsın yâ Hüseyin
Hazret-i şâh-ı şehîd-i Kerbelâsın yâ Hüseyin
Ah Hüseynim vâh Hüseynim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Cedd-i pâkindir Muhammed Mustafâ şâhım Hüseyin
Hem atandır şah-ı ‘Aliyyü’l-Murtazâ şâhım Hüseyin
Mâderindir Hazret-i Hayrû’n-nisâ şâhım Hüseyin

¹ Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, 85-87.

Dini yok kavm-i Yezîd kıydı sana şâhım Hüseyin
Ah Hüseyinim vâh Hüseyinim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Nûr-ı çeşm-i Mustafâ mahbûb-ı Sübhaândır Hüseyin
Vâris-i sırr-ı Nebî hem şâh-ı merdandır Hüseyin
Hâdi-i râh-ı Hüdâdır genc-i nihândır Hüseyin
Mazlumân-ı şâh-ı sâlâr-ı şehîdandır Hüseyin
Ah Hüseyinim vâh Hüseyinim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Bilmeyip kadrin sana kıydı şehâ kavm-i Yezîd
Bî-mürüvvet bî-hamiyet bî-edeb nesl-i pelîd
Dîni yok îmânı yok cedd-i habîs kelb-i 'anîd
Zât-ı pâkin Kerbelâda teşne-leb kıldı şehîd
Ah Hüseyinim vâh Hüseyinim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Evvelâ Mervan kopardı fitne kıldı fesâd
İbn-i mel'ûn ol Yezîd kim eyledi turdı 'inâd
Çekdi 'asâkir Kerbelâya cem'edip İbn-i Ziyâd
Hânedân-ı Ehl-i Beytin dâdına kıldı bi-dâd
Ah Hüseyinim vâh Hüseyinim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Kavm-i mel'un tutmayıp gör hürmet-i Peygamberi
Nûr-ı çeşm-i Mustafâ ferzend-i pâk-i Hayderi
Gerdân-ı pâkine çaldı şemşîr mel'un hançeri

Kerbelânın hâkine dökdü o hûn-ı ahmeri
Ah Hüseynim vâh Hüseynim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

La‘net olsun ol Yezîdin sad hezâr bîn canına
Hem hezârân la‘net olsun kavmine yârânına
Ehl-i Beytin hiç terahhum kılmayup nâlânına
Girdiler şâhım Hüseyin-i Kerbelânın canına
Ah Hüseynim vâh Hüseynim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Ateşim asla sönmez la‘net etsem haşre dek
Ateşimden sanki pür-sûz olmada bu nüh felek
Ateş-i âhımla ervâh-ı Yezîd yansa gerek
Ah kim gelmez elimden bugün haber eylemek
Ah Hüseynim vâh Hüseynim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Karalar bağlar bugün hep zümre-i ehl-i îmân
Sîneler çâk eyleyip eyler gözünden kan revân
Yer gök ehli mâtem eyler hem dâhi ehl-i cihân
Mâtem eyler bende-i Âl-i ‘Abâ ez dil ü cân
Ah Hüseynim vâh Hüseynim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Nice fehm etmez eyâ bu hâli insanım diyen
Bunu idrâk eyler ancak vardır iz‘ânım diyen
Buna insâf eyler ol kim ben müslimanım diyen

Hûn döker çeşmi dem-â-dem ehl-i îmânım diyen
Ah Hüseyinim vâh Hüseyinim şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Biz gürûh-ı nâciyüz hem bende-i Âl-i ‘Abâ
Eyleriz tecdîd-i mâtem sâl-be-sâl biz dâ’imâ
Âh bugündür mâtem-i şâh-ı şehîd-i kerbelâ
Gözlerinden kan döküp agla bugün ey Mebniyâ
Ah Hüseyinim vâh Hüseyinim şâh Hüseyin-i Kerbelâ²

EK-III

Urfalı Şair Abdi (1857-1941), Kerbelâ olayını şu mersiyeleriyle dile getirmektedir:

1. Mâh-i mâtemdir Muharrem dîdeler kan aglasun
Karalar geysün ser-â-pâ ehl-i îman aglasun
Mâcerâ-yi Kerbelâ’dan ‘arş-i Rahmân aglasun
Cennet-i a’lâda her dem hûr u gılmân aglasun

Hânedân-ı Mustafâ’ya hasm-ı can oldu Yezîd
Nûr-ı çeşm-i Fâtıma Zehrâ’yı itirdi şehîd
Olmasun aslâ Hudâ’nın rahmetinden mülstefîd
Ugrasun kahr-ı Cenâb-ı Hakk’a her ân aglasun

Şimr-i mel’ûnun elinden kopdı tûfân-ı belâ

² Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, 290-293.

Al kıml kana boyandı çün zemîn-i Kerbelâ
Dehşetinden ditredi ‘arz u semâvât-ı ‘alâ
‘Âlem-i ‘ulvîde rûh-ı Şîr-i Yezdân aglasun

Ekmel-i Âl-i Resûl-i Kibriyâ’dandır Hüseyin
Cevher-i ferd-i ‘Allyü’l-Murtazâ’dandır Huseyn
Böyle bir pâk-i nesebdir etkiyâdandır Hüseyin
Hâline gökde melekler yerde insân aglasun

Vak’a-i şâh-ı şehîdânı hemân itdikçe yâd
İltihâb-ı zahm-ı dil eyler dem-â-dem izdiyâd
Haşre dek bu yâre bir ân zâ’il olmaz yâ ‘İbâd
Aglarım ‘Abdî benimle dîde-i cân aglasun

2. Mâtem-i şâh-ı şehîdân için ehl-i ‘irfân

Eylesün mâh-i Muharrem’de hemân âh u figân

Sînelerde ne sagalmaz yaralar açdı Yezîd

Nur-ı ‘ayn-ı Mustafâ’ya virmedi emn ü emân

Ceyş-i güm-râh-ı ‘adû-yı ekber-i İbni Zlyâd

Kerbelâ’da gönderüp kıldı Hüseyin’e kasd-ı can

Serini tenden cüdâ eyledi ol Şimr-i la’în

Oldı bu fâci'adan arz-ı İlâhî lerzân

Ne belâdır bu belâ Âl-i Resûl'e yâ Rab

Eyledi rûh-ı 'Aliyyü'l-Murtazâ'yi nâlân

Cekilir mi bu felâket unutulmaz aslâ

Boyle bir vak'aya olmaz mı cigarler sûzân

Teşne-leb dâr-ı fenâdan gitdi ol pâk-neseb

Olmayan var mı anın kâtiline la'net-hân

Kalemim hüzn ile bu nazmı yazarken 'Abdî

Aglamaktan çatladı hâme gözünden dökdi kan³

EK-IV

Cemâli Baba (1836-1914), Kerbelâ olayını mersiyesi ile şöyle özetlemektedir:

1. Kûfe'ye vâlî idüp İbni Ziyâd ekferini

İbni Sa'd-ı 'Ömer'i Şimr-i la'în hem-serini

Geldi cem' itdi Muharrem'de Yezîd leşkerini

İtdi serdâr-ı şakî 'askerine en şerini

Kerbelâ vâdisine gönderüp ekserlerini

Katl-i evlâd-ı Resûl kasdına bed-terlerini

³ Mehmet Arslan-Mehtap Erdoğan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, 93-94.

Kerbelâ içre gelüp basdı kadem şâh-ı güzîn
Sardı etrâfını yirmi iki bin hâ'in-i dîn
Ordugâhını kurup itmedi râhatla nişîn
Bu taraftan dahi evlâd-ı Resûl nûr-ı mübîn
Açdı sancak-dâr sancak-i şerîf-i ahdarını
'Alem-efrâz-ı semâ oldu gör ol enverini

Rezm-gâha yürüdi saf saf olup leşker-i şûm
İbtidâ harbe kıyâm itdi serdâr-ı meş'ûm
Hazret-i şâh Hüseyin 'askerine kıldı hucûm
Nush u pend itdi ana şâh-ı Hüseyin-i mazlûm
Gösterüp kendülere nâmelerin her birini
'Ahd u bey'atları hakkındaki tahrîrlerini

At sürüp ileriye geldi şakî-i serdâr
Aldı destine hemân âlet-i harbi murdâr
'Ahd u bey'atlarını eylediler hep inkâr
Tîrin endâht iderek hazrete karşı bî-'âr
Unudup âhiretin mîzân u hem mahşerini
Yed-i kesbiyle yapup kendi cehennem yerini

Karakollarla idüp âb-ı Furât'ı mesdûd
Oldılar bâr-geh-i Hazret-i Hak'dan matrûd
Ehl-i Beyt'i bırakup teşne-lebân ol merdûd
Artırup zulm ü ta'addîsini gitdikçe 'anûd

Kesmege başladılar şâh-ı şehîd ‘askerini
Teşne-leb sûz-ı ciger koydı dilâverlerini

Gördiler harb u kıtâl üzre açıldı meydân
Dînleri ugrına ceng itdi ‘adûlarla hemân
Her şehîd girdi şecî’âne şaşırđı duşman
İbtidâ Hürri’i şehîd itdi Yezîd-i Mervân
Merd-i meydan-ı şecâ’at idi gör dîn erini
Hazret-i şâh-ı Hüseyin ‘aşkına virdi serini

Hazret-i Kâsım u ‘Abbâs gelüp arslan-sûret
Âferînler okudı her birine ol hazret
Ceng idüp düşmen-i bed-hâhlar ile pür-gayret
Her ikisi de şehîden oldu ‘âzim-i cennet
Kesdiler seyyid-i sâdâtın iki şîr-i nerini
Kese cellâd-ı kazâ kâtilinin ellerini

Zerre rahm itmediler teşne-i sîne-çâke
Tîr-i endâht-ı ‘adûlarla üşünce hâke
Bir içim suyi dirîg eyledi ma’sûm-ı pâke
Ehl-i Beyt gördi anı âhı çıkup eflâke
İtdiler okla şehîd ma’sûm ‘Alî Asgar’ını
Kesdiler şâh-ı Hüseyin-zâde ‘Alî Ekber’ini

Hayme-gâhına gelüp Hazret-i şâh-ı şühedâ

Hakk'a tevdi' iderek cümlesini mihr ü vefâ
Ehl-i Beyt ile idüp resm-i vedâ'ı icrâ
Seyyidât nevha kılup kaldılar anda gurebâ
Çagırup şâh Hüseyin Zeynü'l-'Abâ serverini
Tapşırup sırr-ı emânât 'ulûm-ı yek-serini

Zü'l-cenâhayna süvâr oldu o sultân Hülseyin
Giricek ma'rekeye ol şeh-i merdân Hüseyin
El-vedâ' resmini tekrâr ile cânân Hüseyin
Bildî düşmen bu geliş şâh-ı cihân-bân Hüseyin
Açdı meydân yerini topladı ceng-âverini
Aldılar orta yere iki cihân dâverini

Ol menem kim pederim şâh-ı velâyet biliniz
Vâlidem binti Resûl kân-ı şefâ'at biliniz
Cedd-i pâkim dahi sultân-ı risâlet biliniz
İrs ile geldi bana hakk-ı imâmet biliniz
Açmayın kendinize nâr-ı cehennem derini
İçmeyin şimdiden ol şerbet-i zakkumlarını

Görmedi böyle zulüm halk olalı çarh-ı felek
Taş erir buna tayanmaz nice tayana yürek
Urdılar yetmiş iki yerine zahm-ı mühlük
Şimr-i mel'ûn tîg-i hûn-rîzini der-hâl çekerek
Kat' idüp kıldı cüdâ gerden-i nâzük-terini

Ser-bürîde kodı şâhin cesed-i gevherini

Göricek hâk-i hûn-âlûd pederin Zeynü'l-'Abâ

Yakalar çâk iderek saçlarını yoldı nisâ

Ehl-i Beyt ile gelüp eylediler vâveylâ

Şehribânû döğerek sînesini kıldı nidâ

Yıkıldılar şer'-i Nebî'nin temel ü minberini

Dest-i zülm itdi harâb mihrâbının çenberini

Ehl-i Beyt nâkalar üstünde giderken mahzûn

Gurbet illerde çeküp cevr ü cefâ gûnâ-gûn

Seyl-i eşkin akıdup dîdelerinden pür-hûn

Kavm-i tugyânın elinde kalarak zâr u zebûn

Koydılar hayf yetîm duhter-i pâk ahterini

Hazret-i Zeynü'l-'Abâ ile gör ol mâderini

Hâke düşdükde o dem şâh-ı şehîd-i şühedâ

İns ü cin dîv ü perî hûr u melek kıldı bükâ

Kopdı tûfân-ı kiyâmet ditredi arz u semâ

Gerdişinden düşerek çarh-ı felek şems ü duhâ

Perde çekdi o yevm gün yüzün şu'le-verini

Her şafak agladı kan aldı o şemsin ferini

Sene-i hicriyyesi altmış bire gelmişdi tamam

Böyle itmişler anı vak'a-nüvîsler i'lâm

‘Aşr-ı evvelde olup harb u kıtâl vak‘ası tâm
Yevm-i cum‘aydı salâtını edâ kıldı İmâm
Nûş idüp câm-ı şehâdetle bekâ kevserini
Cümle terk eylediler mülk-i fenâ kişverini

Her sene yâda gelüp hâdise-i dil-sûz elem
İderiz dîdemize seyl-i sirişki hem-dem
Tutariz şâh-ı şehîd ‘aşkına ye’s ü mâtem
Nice kan aglamasun çeşm-i Cemâlî her dem
Âl-i Süfyân’a felek viridi zulüm hançerini
Urdılar şahdamara eldeki kan neşterini

2. Kurrettü’l-‘ayn-ı Resûl şâh-ı Hüseyin mâh-envere

Nice lâyük gördünüz ol cism-i pâkî hançere
Kerbelâ’da itdiniz bunca zulüm ol pervere
Hürmet itmek böyle midir Hazret-i Peygamber’e
Hem ciger-pâre-i Zehrâ nûr-ı çeşm-i Haydar’a

Şimr-i mel‘ûn çekdi hançeri şâh Hüseyin gerdânına
Bakmadı hiç Ehl-i Beyt’in âh ile feryâdna
Hazret-i Fahr-i rüsûlün kıydınız evlâdına
Hürmet itmek böyle midir Hazret-i Peygamber’e
Her ciger-pâre-i Zehrâ nûr-ı çeşm-i Haydar’a

Bûse-gâh-ı Nebevî’den kat‘ idüp kıldı cüdâ

Kopdı tûfân-ı kiyâmet ditredi arz u semâ
Bunca zulme neydi cür'et ey Yezîd-i bî-hayâ
Hürmet itmek böyle midir Hazret-i Peygamber'e
Hem ciger-pâre-i Zehrâ nûr-ı çeşm-i Haydar'a

Katl-ı evlâd-ı Resûl hakkında itdiniz gulû
Virmediniz nice mazlûmlara bir katre su
Biz Muhammed ümmetiyiz dîrsiniz ey kara rû
Hürmet itmek böyle midir Hazret-i Peygamber'e
Hem ciger-pâre-i Zehrâ nur-ı çeşm-i Haydar'a

Hangi mezhebde revâdır katl-ı evlâd-ı Resûl
Hangi kânûn-ı 'adâletde görülmüş bu usûl
Hakk'a bey'at itmeyüp nâ-hakkı itdiniz kabûl
Hürmet itmek böyle midir Hazret-i Peygamber'e
Hem ciger-pâre-i Zehrâ nûr-ı çeşm-i Haydar'a

Hânedân-ı Ehl-i Beyt'i Şâm'a alup gitdiniz
Kerbelâ sahrâsını zulm ile al kan itdiniz
Nice sabr itsün Cemâlî dünyâyı giryân itdiniz
Hürmet itmek böyle midir Hazret-i Peygamber'e
Hem ciger-pâre-i Zehrâ nûr-ı çeşm-i Haydar'a⁴

⁴ Mehmet Arslan-Mehtap Erdoğan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, 198-201.

KAYNAKÇA

AKINCI, Ahmed Cemil, *Hazreti Fâtıma*, Sinan Yayınları, İstanbul 1997.

AKSU, Ali, “Kerbela Literatürü”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, Sivas 2010.

ALGÜL, Hüseyin, *Kerbelâ; Kanayan Bir Yara Gönül Sızlatan Bir Facia*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2009.

AHMED b. HANBEL (241/855), *Müsned*, Muessasatu Kurtuba, Kâhire ts.

ARSLAN, Mehmet - ERDOĞAN, Mehtap, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009.

AVCI, Casim, “Hilafet”, *DİA*, İstanbul 1998.

AZİMLİ, Mehmet, *X. yy'a Kadar Şii Karakterli Hareketler*, Öykü Kitabevi, İstanbul 2006.

AYCAN, İrfan - SÖYLEMEZ, Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1998.

BAKIR, Abdulhalik, *İktisadî ve İdarî Yönden Hz. Ali Dönemi*, Mehter Yayınları, Ankara 1991.

BAŞ, Eyup, “Aşûre Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dinî Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. I, c. XIV, Ankara 2004.

BAŞ, Eyup, “İslâm Tarihinde Matem/Yas Kültürü ve Kerbelâ” *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, c. II, Sivas 2010.

BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892), *Ensâbu'l-Eşrâf*, tah. Sehîl Zekâr ve Riyâzu's-Zarkulî, Dâru'l Fikr, Beyrut 1996.

BEGAVÎ, Abdullah b. Muhammed b. Abdülazîz b. Merzebân (317/929), *Mu'camü's-Sahâbe*, tah. Muhammedu'l-Emîn İbn Muhammedu'l-Caknî, Maktabatu Dâru'l-Beyân, Kuveyt 2000.

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Huseyn (458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984.

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Huseyn (458/1066), *Sünenü'l-Kübrâ*, tah. Muhammad Abdu'l-Kâdir Atâ, Dâru'l-Bâz, Mekke 1994.

BEZZÂR, Ahmed b. Amr (292/905), *Müsned*, tah. Mahfûz'r-Rahmân Zeynullah Âdil İbn Said vd., Maktabatu'l-Ulûm ve'l-Hukûm, Medine 1993, 2005.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahîh*, tah. Mustafâ Deyb Elbgâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/870), *Edebü'l-Mufred*, tah. Muhammad Fuâd Abdu'l-Bâkî, Dâru'l-Başâîri'l-İslâmî, Beyrut 1989.

ÇAĞLAYAN, Bünyamin, *Kerbelâ Mersiyeleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 1997.

ÇETİN, Halis, “Medenilik Versus Bedevilik; Kerbelâ Kirizinin Ekonomi-Politiği: Başlangıcın Sonu-Sonun Başlangıcı”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ Sempozyumu*, c. I, Sivas 2010.

ÇUBUKÇU, Asri, “Fâtıma bint Hüseyin”, *DİA*, c. XII, İstanbul 1995.

DÎNEVERÎ, Ebû Hanîfe Ahmed b. Davud (282/895), *Ahbâru't-Tivâl*, tah. Abdu'l-Menam Âmir, Dâru İhyâü'l-Kütübi'l-Arabî, Kâhire 1960.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (275/888), *Sünen*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut ts.

EBÛ MİHNEF, Lût b. Yahya (150/767), *Makteliü'l-Hüseyn*, Manşûrâtu'r-Rızâ, Kum 1896.

EBÛ YÂLÂ, Ahmed b. Ali b. Müsennâ (307/919), *Müsned*, tah. Hüseyin Salîm Asad, Dâru'l-Memûn Li'l-Turâsi, Şam 1984.

ERKOÇOĞLU, Fatih, "Kutsallaştırılmış Bir Mekân: Kerbela", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, c. I, Sivas 2010.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Ali el-Ekber", *DİA*, c. II, İstanbul 1989.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Hasan", *DİA*, c. XVI, İstanbul 1997.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Hüseyin", *DİA*, c. XVIII, İstanbul 1998.

GOLDZİHER, "Ehlülbeyt", *İ.A.*, c. IV, İstanbul 1964.

GÖRGÜN, Hilal, "Sükeyne bint Hüseyin", *DİA*, c. XXXVIII, İstanbul 2010.

HÂKİM, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah en-Nisâbü'rî (405/1014), *Müstedrek ala's-Sahihayn*, tah. Mustafâ Abdu'l-Kâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyya, Beyrut 1990.

HALÎFE B. HAYYÂT (240/854), *Tarîh*, tah. Akram Ziyâü'l-Amrî, Dâru'l-Kalm, Şam 1976.

HÜSEYNÎ, Seyyid Murtaza, *Ehl-i Sünnet Kaynaklarında Hz. Fâtîma'nın Faziletleri*, Muhammed Tahir, Kevser Yayınları, İstanbul 2008,

İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen (571/1176), *Tarîhu Medînet-i Dimeşk*, tah. Ali Şîrî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.

İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), *es-Siretu'n-Nebevî*, tah. Mustafâ es-Sakâ vd., Kahire 1955.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, tah. Ali Şîrî, Dâru İhyâu't-Trâsi'l-Arabî, Beyrut 1988.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889) *el-İmâme ve's-Siyâse*, tah. Muhammad Mahmûd Râfî, Kahire 1904.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *Sünen*, tah. Muhammad Fuâd Abdu'l-Bâkî, Dâru'l-Fikir, Beyrut ts.

İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed (230/844), *Tabakâtü'l-Kübrâ*, tah. İhsân Abbâs, Dâru's-Sâdır, Beyrut 1968.

İBNÜ'L-ESÎR, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (630/1232), *el-Kâmil fi't-Târih*, tah. Abdullah el-Kâzi, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

İBNÜ'L-ESÎR, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (630/1232), *el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, çev: M. Beşir Eryarsoy, Türkiyat Matbacılık, İstanbul 1985.

İBNÜ'L-ESÎR, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (630/1232), *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, tah. Âdil Ahmed'u-Rifâi, Dâru İhyâu't-Trâsi'l-Arabî, Beyrut 1996.

KANDEHLEVÎ, Muhammed Yusuf (1384/1965), *Hayatü's-Sahabe*, tah. Beşâr Avvâd Marûf, Muassasatü'r-Risâla, Beyrut 1999.

KARAHAN, Abdullah, "Hz. Hüseyin'in Öldürüleceğini Bildiren Rivâyetler Açısından Hadis Kaynaklarında Kerbela Olayı", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, c. III, Sivas 2010.

Kerbela Vak'ası, İstanbul Marif Kitaphanesi Yayınları, İstanbul 1944.

KILIÇ, Ünal, "Kerbela Vakası (Tarihi Süreç)", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, Sivas 2010.

KILIÇ, Ünal, *Yezid b. Muaviye*, Kayhan Yayınları, İstanbul 2001.

KÖKSAL, M. Asım, *Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası*, Akçağ Yayınları, Ankara 1984.

MUHAMMAD ES-SALLABÎ, *Emîru'l-Mu'minîn el-Hasan bin Ali bin Ebû Tâlib (r.a.); Şahsiyatuhu ve Asruhu*, Dâru't-Tavzî' ve-Neşri'l-İslâmî, Kahire 2004.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc (261/875), *Sahîh*, tah. Muhammad Fuâd Abdu'l-Bâkî, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1955.

MUTAHHARÎ, Murtaza, *Hz. Hüseyin'in Emr-i Ma'rûf ve Nehy-i Münkeri*, çev. Hasan Almaz, İnsan Yayınları, İstanbul 2008.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), *Fedâilü's-Sahâbe*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1985.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), *Sünen el-Kübrâ*, tah. Abdu'l-Gaffâr vd., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.

ÖZ, Mustafa, "Ehl-i Beyt", *DİA*, İstanbul 1994.

ÖZ, Şaban, "İktidar Aracı Olarak Kan Talebi Olgusunun Hz. Osman-Hz. Hüseyin Prespektifinde Karşılaştırmalı Analizi", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, c. I, Sivas 2010.

ÖZDEMİR, Mehmet, "İslam Tarihi Araştırmalarında Yöntemle İlgili Bazı Mülahazalar", *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Problemi II*, İstanbul 2004.

PİLAVOĞLU, M. Kemal, *Ah Kerbela*, Ankara ts.

PİLAVOĞLU, M. Kemal, *Büyük İnsan Hazret-i Ali*, Ankara 2000.

PİLAVOĞLU, M. Kemal, *Hazreti Osman Zinnûreyn*, Ankara ts.

SARAÇ, Âdem, *Nazenin Güller: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin*, Erkam Yayınları, İstanbul 2007.

SARIÇAM, İbrahim, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, TDV Yayınları, Ankara 1997.

SARIÇAM, İbrahim, “İslâm Tarihinin Kaynaklarıyla İlgili Problemler ve Çözümüne İlişkin Bazı Düşünceler”, *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Problemi II*, İstanbul 2004.

SARIÇAM, İbrahim, *Hız. Ebu Bekir*, TDV Yayınları, Ankara 1996.

SAYILIR, Raşid, *Resulullah ve Ehl-i Beyt'i*, Kevser Yayınları, İstanbul 2006.

SIRMA, İhsan Süreyya, *Örnek Halifeler Dönemi*, İstanbul 1989.

ŞENYAYLA, Gencal, “Kerbelâ olayı Sürecinde Tarafların Yazdıkları Mektuplarda Ve Oluşturdukları Söylemlerde Kullandıkları Argümanlar”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, Sivas 2010.

SÖYLEMEZ, M. Mahfuz, *Bedevîlikten Hadârîliğe Kûfe*, Birinci Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001.

SUYÛTÎ, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505), *Târihu'l-Hulefâ*, tah. Hamdî ed-Demirdâş, Maktabatu Nezâr Mustafâ el-Bâz, yrs. 2004.

TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub (360/970), *Maktalü'l-Hüseyn*, tah. Muhammad Şucâ Dayfullah, Dâru'l-Avrâd, Kuveyt 1992.

TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub (360/970), *Mucemü'l-Kebîr*, tah. Hamdî İbn Abdulmacîd es-Selefi, İkinci Baskı, Maktabatu İbn Teymiyye, Kahir ts.

TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub (360/970), *Mucemü's-Sağir*, tah. Muhammad Şakûr Mahmûdu'l Hâci Amîrî, Maktabu'l İslamî, Beyrut 1985.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *İstişhâdü'l-Hüseyn*, tah. es-Seydâ Cemîlî, Dâru't-Dayânu li't-Turâs, Beyrut 1998.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa (279/892), *Sünen*, tah. Ahmed Muhammed Şâkur vd., Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut ts.

TOPRAK, M. Faruk - İSEN, Mustafa, "Mersiye", *DİA*, Ankara 2004.

TUGAY, Nurettin, "Kerbela Olayında Kullanılan Ayetler", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu*, c. III, Sivas 2010.

ÜZÜM, İlyas, "Hüseyn", *DİA*, c. XVIII, İstanbul 1998.

YILDIZ, Hakkı Dursun, "Yezid b. Muâviye", *İA*, İstanbul 1986.

YULDUZ, Bakir, *Karbalo Fociasi*, Rusçadan Özbekçeye çev. S. Unar, Çulpon Yayınları, Taşkent 1993.

ZEHEBÎ, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1347), *Siyeru Âlâmi'n-Nübelâ*, tah. Şuaybu'l Arnaût, Muassaatu'r-Risala, Beyrut 1993.

ÖZET

AHMEDOVA, Zamira, “Hz. Hüseyin’in Hayatı, Hilâfet Mücadelesi ve Din Anlayışı”, Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Eyup BAŞ, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, VI+ s. 140.

Bu çalışmanın amacı İslâm tarihinde önemli yere sahip olan Hz. Hüseyin hakkındaki bilgileri günümüzün bakış açısıyla ortaya koymaktır. Bunun için onun hayatı ile ilgili bilgiler araştırılmış, hilâfet mücadelesinin arka planı incelenmeye çalışılmış, Kerbelâ olayı değerlendirilmiş ve din anlayışına temas edilmiştir. Tezin giriş kısmında araştırmanın amacı, metodu ve kaynakları ortaya konulmuştur. Ayrıca “Ehl-i Beyt” ve “Hilâfet” kavramı ele alınmıştır. Böylece konuyla ilgili en önemli iki kavram ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Birinci Bölüm’de; Hz. Hüseyin’in hilâfet mücadelesi öncesi hayatı ana başlığı altında, Hz. Hüseyin’in çocukluğu ve ailesi, Râşid halifeler devrinde Hz. Hüseyin konuları kısaca belirlenmeye ve incelenmeye gayret edilmiştir.

İkinci Bölüm’de; Hz. Hüseyin’in hilâfet mücadelesi ana başlığı altında, Hz. Hüseyin’de halifelik iddiasının oluşumu, Kerbelâ olayı ve Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi gibi konular ortaya konulmaya ve analiz edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü Bölüm’de; Hz. Hüseyin’in din anlayışı ana başlığı altında, Hz. Hüseyin’in din anlayışında ailesi ve yakınlarının rolü, Hz. Hüseyin’in din anlayışına bağlı Râşid halifeler dönemindeki ve Kerbelâ olayına bağlı gelişmeler ele alınmıştır.

Sonuçta ise; ulaşılan neticelere yer verilmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

ABSTRACT

AHMEDOVA, Zamira, “Biography of Hazrat Hussein, Caliphate struggle and sense of religion”, Doctoral Thesis, Advisor: Doç. Dr. Eyup Baş, Ankara University, Faculty of Divinity, VI+ 140 p.

Objective of this study is to introduce information on Hazrat Hussein in Today’s point of view that has a great place in Islamic History. Therefore, information on his biography was researched and background of caliphate struggle was examined and Karbala event was assessed and his sense of religion was narrated. Objective of the research, method and resources was mentioned in the introduction part of the thesis. Furthermore the terms “Ahl al-Bayt” and “Caliphate” were mentioned. Hence, two important concepts were tried to be stated related with the subject.

Childhood and family of Hazrat Hussein and his life during the period Hulafai Rashidin were mentioned under title of Hazrat Hussein’s life before caliphate struggle in first chapter.

In the second chapter, under main title Caliphate Struggle of Hazrat Hussein, formation of caliphate claim of Hazrat Hussein, Karbala and martyrization of Hazrat Hussein were tried to be examined and analyzed.

In the third chapter, under the main title sense of religion of Hazrat Hussein, role of his family and relatives and development during the period of Hulafai Rashidin depending on Karbala event.

In the conclusion, the outcomes have been mentioned and a general assessment has been carried out.